

PAIKAN HENKI JA LUONNE ARKKITEHTUURISSA

Lähtökohtia suunnittelutyön aloittamiselle

Teemu Pulkkinen

Paikan henki ja luonne arkkitehtuurissa

Lähtökohtia suunnittelutyön aloittamiselle

Tekijä:

Teemu Pulkkinen

Pääohjaaja:

Aulikki Herneoja

Oulun yliopisto

Teknillinen tiedekunta

Arkkitehtuurin osasto

© 2020 Teemu Pulkkinen

Taitto:

Teemu Pulkkinen

Kuvat:

© Teemu Pulkkinen ja Marjaana Juujärvi ellei toisin mainittu

Paikan henki ja luonne arkkitehtuurissa

Lähtökohtia suunnittelutyön aloittamiselle

Teemu Pulkkinen

Arkkitehtuuri

Diplomityö

toukokuu 2020

TIIVISTELMÄ

Paikan henki ja luonne arkkitehtuurissa

Lähtökohtia suunnittelutyön aloittamiselle

Teemu Pulkkinen

Oulun yliopisto

Arkkitehtuurin tutkinto-ohjelma

Diplomityö 2020

132 sivua

181 084 merkkiä

Työn ohjaaja yliopistolla: Aulikki Herneoja

Diplomityöni on kirjallinen tutkielma paikan hengestä arkkitehtuurissa; mitä se sisältää ja mitä sillä tarkoitetaan arkkitehtuurikeskustelussa. Näkökulma aiheeseen on arkkitehdin tai kaupunkisuunnittelijan, joka on aloittamassa suunnittelutehtävään liittyen alueen paikka-analyysiä. Työn tavoitteena on selvittää, mitkä ovat paikan henkeen vaikuttavia osatekijöitä, ja miten niitä voi suunnittelun keinoin käsitellä paikan hengen tavoittamiseksi. Lisäksi tavoitteena on hahmotella menetelmärunko paikka-analyysin tekemiselle.

Tutkielmassa taustoitan aihetta ympäristöestetiikkaan tutustuen sekä paikan kokemista ja jäsentämistä käsitteleviin arkkitehtuurin teorioihin pohjautuen. Pääpainona on erityisesti fenomenologinen paikan kokeminen. Lisäksi pohdin paikkaa ja tilaa muodostavien osatekijöiden jäsentämistä kuvallisia perustekijöitä hyväksikäyttäen. Taustoittamisen viimeisenä osana

esittelen kaksi olemassa olevaa menetelmää arkkitehtuurin paikka-analyysin tekemiselle ja peilaan niiden tavoitteita ja lähestymistapaa omaani.

Esiteltyn tausta-aineistoon ja omaan pohdintaani nojautuen esittelen paikka-analyysimenetelmäni. Se perustuu kaksijakoisuuteen: suunnittelupaikan kokemiseen ja analyysiin. Ensimmäisessä vaiheessa tutustutaan paikkaan kohdekäynnillä, jossa omaa kokemusta tarkastelemalla ja siihen liittyviä muistiinpanoja tekemällä luodaan yleiskuva paikan hengen tärkeimmistä osatekijöistä. Toisessa vaiheessa kokemuksen kautta saatua ymmärrystä paikasta analysoidaan sen osatekijöiden kautta. Lisäksi pohditaan paikan hengelle muita mahdollisesti olennaisia tekijöitä, jotka eivät käyneet ilmi paikkaa kokiessa. Lopuksi kokemiseen ja analyysiin perustuen tehdään johtopäätökset, joilla luodaan perusta suunnittelutyöhön siirtymiselle.

Diplomityöni viimeisessä vaiheessa sovellan luomaani paikka-analyysimenetelmää käytäntöön Oulun Hartaanselänrannan alueelle. Dokumentoin ja esittelen kokemustani valokuvien ja paikalla nauhoitettujen huomioideni avulla, minkä jälkeen analysoin tekemiäni havaintoja ja olennaiseksi kokemiani osatekijöitä menetelmäni perustuen. Lopussa pohdin luomani menetelmän ja ottamieni näkökulmien käytettävyyttä ja hyödyntämistä.

Asiasanat: arkkitehtuuri, kaupunkisuunnittelu, paikan henki, paikka, ympäristöestetiikka, ympäristö

ABSTRACT

The spirit and character of place in architecture

Bases for initiating design work

Teemu Pulkkinen

University of Oulu

Degree Programme of Architecture

Master’s thesis 2020

132 pages

181 084 characters

Supervisor at the university: Aulikki Herneoja

My diploma thesis is a written study of the spirit of place in architecture; what does it include and what does it mean in architectural discussion. The thesis is written from the perspective of an architect or urban planner who is initiating an analysis of place for a design project. The objective is to research which attributes constitute in the spirit of place and how can they be manipulated through means of design to capture the spirit of place. Another objective is to outline a method for analysis of place.

I lay the background for my research by examining environmental aesthetics and architectural theories of experiencing and construing place. The primary focus is on phenomenological experiencing of place. I also discuss construing sub-elements of place and space through basic principles of compositional design elements. As final part of my groundwork

I also introduce two existing methods for analysis of place in architecture and contrast their objective and approach to mine.

I will then introduce my method for analysis of place, based on the presented background materials and my own discussions. It consists of two parts: the *experiencing* and the *analysis* of the place of design. In the first phase the place is visited and experienced through observation. Notes are made to formulate an overview of the essential attributes of the spirit of the place. In the second phase the accumulated knowledge of the place is analysed via its attributes. In addition, any other potentially essential attributes that did not emerge during the experience are reflected upon. Finally, conclusions are made based on the experience and analysis phases, which lays the groundwork for initiating a design phase.

In the last part of my diploma thesis I apply the introduced method for analysis of place to practise in Hartaanselänranta district in Oulu. I document and showcase my experience through photos and recordings of observations made during the experience. Afterwards I analyse the observations and remarks by applying the introduced method. In the end I make reflections upon the method and the perspectives of the thesis by evaluating their usefulness and potential for utilisation.

Keywords: architecture, urban planning, spirit of place, place, environmental aesthetics, environment

ALKUSANAT

Tämä diplomityö on tehty marraskuun 2019 ja toukokuun 2020 välisenä aikana. Todellisuudessa sen siemen kylvettiin kuitenkin jo paljon aikaisemmin. Arkkitechdin ammatin tavoitteluuni on myötävaikuttanut muun muassa kannustava kuvaamataidon opettaja, laman myötä syntynyt päätös alan vaihdosta sekä utelias mieli.

Erityiset kiitokset haluan osoittaa työni pääohjaajalle Aulikki Herneojalle – saadut neuvot ja käydyt keskustelut olivat aina antoisia ja loivat luottamusta siihen, että suunta on oikea. Kiitos myös muulle lafkan väelle, koen saaneeni monessa mielessä hyvät eväät.

Kiitos perheelleni, joka on tukenut ja kannustanut kaikissa päätöksissä.

Kiitos ystävilleni – muuttaessani Ouluun en tuntenut täältä ensimmäistäkään ihmistä, mutta

erään askarteluntäyteisen illan jälkeen minulla on aina ollut joku kenen kanssa jakaa hyviä hetkiä.

Kiitos kiilalaisille lähes halki opiskeluajan kestäneestä yhteisöllisyydestä, seurasta ja ystävydestä, arjessa ja juhlassa.

Ja ennen kaikkea kiitos Marjaana, kaikesta.

Oulussa, 6. toukokuuta 2020

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto	8
2 Paikan kokeminen	12
2.1 Ympäristöestetiikka	14
2.2 Paikan henki	30
3 Paikan analyysi	44
3.1 Paikan osatekijöiden jäsentäminen	46
3.2 Kaksi menetelmää	50
4 Menetelmä	58
4.1 Suunnittelupaikan kokeminen	59
4.2 Suunnittelupaikan analyysi	61
4.3 Paikka analyysin kokoaminen	101
5 Case study: Oulun Hartaanselänranta	104
5.1 Paikkaan tutustuminen	106
5.2 Paikan analyysi	122
5.3 Menetelmän johtopäätökset	128
Lähdeluettelo	130

JOHDANTO

Valitsin diplomityöni aiheeksi paikan hengen ja luonteen tutkimisen arkkitehtuurissa. Paikan henkeä käytetään usein hyvin vapaamielisesti arkkitehtuurikeskustelussa. Termi saatetaan tiputtaa kuin ohimennen retorisenä keinona, kun halutaan esimerkiksi alleviivata uudisrakennuksen arkkitehtuurista oivallisuutta. Usein se toki liitetään vahvistavana tekijänä joidenkin täsmällisempien huomioiden yhteyteen, mutta siitä huolimatta paikan hengen merkitys voi jäädä niin puhujalle, kuin kuulijallekin irralliseksi, selittämättömäksi tuntemukseksi.

Olen paininut paikan hengen ja luonteen ymmärtämisen kanssa koko arkkitehdin opintojen ajan; siitä puhutaan niin arkkitehtuurin historiassa, kaupunkisuunnittelussa kuin nykyarkkitehtuurissakin. Monilla suunnittelupainotteisilla kursseilla harjoitustöitä tehtiin pääosin valmiilla tilaohjelmilla valmiiksi valituille rakennuspaikoille tai -alueille.

Suunnittelun aikana ja sen jälkeen töitä ohjattiin ja kritisoiitiin sen mukaan, miten ne istuivat paikalleen. Paikan hengen syvällinen ymmärtäminen oli kuitenkin jäänyt vajavaiseksi, vaikka monia siihen liittyviä tekijöitä onkin vaistomaisesti alkanut yhdistelemään vuosien varrella.

Viidentenä vuonna vaihto-opiskellessani Gentissä suunnittelutyötä lähestyttiin studio-kurssilla toisenlaisesta näkökulmasta. Opiskelijat lähtivät tutustumaan kaikille uuteen Dendermonden pikkukaupunkiin jalkautumalla sinne päiväksi kiertämään, eksymään, käyttäytymään kuin paikallinen, ottamaan valokuvia sekä tekemään muistiinpanoja ja luonnospiirustuksia. Tarkoituksena oli aistia kaupungin tunnelmaa ja tunnistaa hyviä tai huonoja kaupunkitiloja. Noin puolet kurssista oli kaupunkitilan ja tunnelman tulkintaa eri näkökulmista, ja tämän analyysin perusteella suunniteltiin loppukurssin aikana yksi tai useampi

kaupunkitilainterventio. Tämän analyysityön aikana sain alkukipinän tutkielmani aiheelle.

Diplomityöni tavoitteena on luoda katsaus paikan henkeä sivuavaan arkkitehtuurin teoriaan sekä hahmotella teoreettista perustaa paikan hengen fyysisten ja aineettomien ominaisuuksien analyysille. Näiden ominaisuuksien tutkimisella on tavoitteena selkiyttää paikka-analyysin tekemistä sekä valaa ymmärrystä sille, miksi joku suunnitelma istuu paikalleen ja millä keinoilla siihen pystyy vaikuttamaan.

Huomasin tutustuessani aiheeseen, että sitä sivuava kirjallisuus on jokseenkin kaksijakoinen; yhdellä puolella on hyvin filosofinen ja teoreettinen aineisto, ja toisella puolestaan arkkitehdin työhön ja käytäntöön sitoutunut kirjallisuus. Vaikka paikan henkeen tai vastaavaan ilmiöön viitataan monessa teoksessa, niin harva niistä

keskittyy kuromaan umpeen tätä teorian ja käytännön välistä kuilua.

Diplomityöni pääsisältö jakautuu neljään vaiheeseen. Ensin esittelen olemassa olevia arkkitehtuurin teorioita ja niihin liittyvää filosofiaa. Tässä vaiheessa esittelen ja perehdyn erityisesti muutamaa itseäni puhutelleeseen näkökulmaan: Arnold Berleantin ympäristöestetiikan käsittämiseen ja Christian Norberg-Schulzin paikan hengen olemuksen tutkimiseen. Lisäksi pohdin käsitteitä, kuten paikka, tila ja luonne, ja miten ne liittyvät paikan henkeen.

Toisessa vaiheessa pureudun paikka-analyysin vaatimassa laajuudessa klassisiin sommittelun periaatteisiin; kuinka kuvallisia perustekijöitä ja muuttujia hyväksi käyttäen voi jäsentää ympäristökuvaa. Esittelen myös kaksi olemassa olevaa menetelmää paikan analyysistä arkkitehtuurissa, vieden

näkökulmaa kohti arkkitehtuurin käytännöllisiä sisältöjä.

Kolmannessa osiossa, aiheen taustoittamisen jälkeen esittelen oman paikka-analyysimenetelmäni. Pureudun paikan henkeä luoviin osatekijöihin, ja analysoin niitä esiteltuihin teorioihin pohjautuen suunnittelutyötä aloittavan arkkitehdin näkökulmasta.

Neljännessä osiossa otan esimerkikohteeksi Oulun Hartaanselänrannan alueen, jonne on suunnitteilla asuntomessut vuonna 2025. Kuvaan ensin omaa kokemustani alueen paikan hengestä, minkä jälkeen sovellan tekemääni paikka-analyysiä, ja esittelen tekijät, jotka mielestäni luovat siellä paikan hengen.

PAIKAN KOKEMINEN

Tavoitteena kaikessa arkkitehtuuri- ja ympäristösuunnittelussa on hyvän lopputuloksen aikaansaaaminen, ja siihen jopa löytyy velvoitteita. *Edellytykset hyvän elinympäristön luomiselle* on määritelty yhtenä yleisenä tavoitteena maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL 1999, 1 §). Alueiden käytön suunnittelun tavoitteissa puolestaan mainitaan *rakennetun ympäristön kauneuden vaaliminen*, ja rakentamiselle asetetuissa vaatimuksissa esitetään, että *rakennusten tulisi istua kauneutta ja sopusuhtaisuutta noudattaen rakennettuun ympäristöön ja maisemaan* (MRL 1999, 5 § ja 117 §).

Hyvyys, kauneus ja sopusuhtaisuus ovat kuitenkin vaikeasti mitattavissa olevia suureita, sillä ne ovat tiukasti sidoksissa yksilölliseen kokemukseen. Kokeminen ja kokemus ovat termejä, joiden juuret ovat syvällä psykologiassa ja filosofiassa. Määritelmällisesti *kokemus* tarkoittaa joko jotakin kokemalla saatua tietoa tai taitoa, tai yksittäistä

koettua tapausta tai elämystä. *Kokeminen* puolestaan on yhdeltä merkitykseltään eräänlaista elämistä: tuntemista elämyksellisesti (Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy 2018).

Paikan kokeminen kuuluu kaikille, maallikoista arkkitehteihin ja sen ytimessä on paitsi elämyksellinen tunteminen, myös kokemuksen yksilöllisyys. Saman paikan voi kokea yhtä monella eri tavalla, kun on kokijoitakin. Eroavaisuudet näiden kokemusten vahvuudessa, sykhdyttävyydessä tai mitäänsanomattomuudessa ovat monilta osin maalaisjärjellä selitettävissä; ihmisten kasvuym-
päristöt, koulutus, historia ja havainnointikyky lukemattomien muiden ominaisuuksien lisäksi vaikuttavat kunkin henkilökohtaisiin mieltymyksiin ja tapaan havainnoida ympäristöä. Tämä värittää kokemustamme ja sitä mihin kiinnitämme huomiota. Saadakseni kokonaisvaltaisemman kuvan ympäristökokemukseen vaikuttavista tekijöistä, tarkastelen

ympäristöestetiikkaa, kokemista ja paikkaa muutamasta eri näkökulmasta.

Fenomenologia on tieteenfilosofian ala, jossa keskiössä on henkilökohtaisiin havaintoihin ja kokemuksiin perustuvan tiedon tuottaminen (Jyväskylän yliopiston Koppa 2015). Arnold Berleant tarkastelee ympäristöestetiikan kysymyksiä fenomenologisesta näkökulmasta. Hän pohtii ympäristön ja estetiikan kokemista pureutumalla *ympäristön, luonnon, maiseman* ja *estetiikan* kaltaisten käsitteiden määritelmäkenttään. (Berleant 2006, s. 66-85) Berleant ei puhu suoraan paikan hengestä tai tarkastele aihetta edes arkkitehtuurin näkökulmasta. Hänen esittelemät ajatusmallit ovat kuitenkin käyttökelpoisia myös arkkitehtuurikeskustelussa, vaikka näkökulma on tavanomaista arkkitehtuurin teemakenttää laveampi.

Christian Norberg-Schulzin paikan hengen arkkitehtuuria käsittelevässä kirjassa *Genius loci – Towards a phenomenology of architecture* hän pohtii arkkitehtuurin ja fenomenologisen lähestymistavan suhdetta toisiinsa. Norberg-Schulz otti käyttöön termin *genius loci* eli *paikan henki* arkkitehtuurissa laajassa mittakaavassa, pohtien sen koostumusta havainnoinnin kautta (Norberg-Schulz 1980, s. 5). Paneudun Norberg-Schulzin ajatuksiin ja näkemyksiin paikan hengestä analysoimalla hänen esittelemäänsä logiikkaketjua; kuinka *tilan* ja *luonteen* suhteesta pääsee koki-
jan *orientaatioon* ja *tunnistamiseen*, sekä lopulta hänen mukaansa perimmäiseen tavoitteeseen paikan kokemisessa – kuuluvuuden tunteeseen (Norberg-Schulz 1980, s. 18-23).

2.1 Ympäristöestetiikka

Estetiikka on taiteiden ja kauneuden luonnetta tutkiva filosofisen tutkimuksen ala. Arnold Berleantin mukaan ihmiset käsittävät taiteen jonain keksittyinä, riippumatta siitä, onko se saatu aikaan käsittelemällä materiaaleja, ääntä tai sanoja. Ympäristöesteettisen tarkastelun kohteena oleva *ympäristö* puolestaan pelkistetyimmillään mielletään luonnontilaisena maailmana, minkä hän huomauttaa näennäisesti olevan suhteessa taiteeseen toisessa ääripäässä. (Berleant 2006, s. 66)

Berleantin mukaan jo historiallisestikin taiteen ja ympäristön vastakkainasettelu kuitenkin on pikemminkin riippuvuussuhde, sillä juuri estetiikan kauneuden luonnetta tutkivaan puoleen on perinteisesti kuulunut luonnon kauneusarvojen punta-roiminen. Käsitteet, kuten kauneus ja arvostus kokemuksellisia suureina vaativat pohtimaan, mitä kokeminen on ja mistä se koostuu. Vastaavasti myös ympäristökokemuksen esteettisyyden arviointi edellyttää ympäristön määrittelemistä käsitteenä. (Berleant 2006, s. 66-67) Mielestäni arkkitehtuurikeskustelussa ympäristöestetiikan käsittäminen harmittavan usein pelkistyy tontin ja sen välittömän läheisyyden arviointiin, painottuen visuaalisesti havaittaviin aspekteihin. Ympäristöestetiikan

piiriin kuuluvien käsitteiden ymmärtäminen auttaa varmasti arkkitehdin ammatissa kokonaisvaltaista ympäristön arvioimista sekä siihen liittyvien suunnitteluvalintojen argumentoimista itselle ja muille.

Berleantin mukaan ympäristö terminä sisältää erilaisia filosofisia olettamuksia maailman ja elämisen luonteesta. Ne ulottuvat syvälle mm. etiikkaan, politiikkaan ja kulttuuriin, niin teorioiden, kuin käytännönkin tasolla. Niinpä ympäristön määrittelemisen luonnontilaisena maailmana ei ole riittävä; eläähän suuri osa maailman ihmisistä varsin kaukana luonnosta, ja lähes kaikki etäällä täysin koskemattomasta sellaisesta. Ympäristöä taas ei kukaan pääse pakoon. (Berleant 2006, s. 67)

Berleant jatkaa, että ympäristön käsitekenttää laajennettaessa luonnosta aina kaikkeen ympärillämme olevaan kohtaamme toisen ongelman, jonka ytimessä on ympäristön käsittäminen jonakin ulkopuolisena. Tämä dualistinen käsitys pitää sisällään sivumerkityksen, että ympäristö olisi jokin ihmisestä erillinen ja riippumaton objekti. Määritelmällinen rajan veto hämärtyy kuitenkin, kun yrittää miettiä, onko vaikka ruoka, vesi ja ilma ympäristöä, ja mitä tapahtuu, kun ne

siirtyvät osaksi kehoamme hengityksen ja aineenvaihdunnan vaikutuksesta. Vastaavasti vaatteet ovat paitsi lähin osa ennen ihoamme, mutta myös tapa ilmaista itseämme, mielipiteitämme ja kulttuuriamme. Ympäristö vaikuttaa jatkuvasti meihin ja me ympäristöömme, mistä pääsee päätelmään, ettei ole olemassa mitään ulkopuolista maailmaa, vaan ympäristö on pikemminkin monimutkainen fyysinen, sosiaalinen ja kulttuurinen verkko. (Berleant 2006, s. 67-68)

Berleantin mukaan biologisessa ympäristötutkimuksessakin on päädytty kokonaisvaltaisuutta tukevaan teoriaan; jo evoluutioteorian myötä alkaneen ekologisen tieteenalan mukana alettiin tarkastella yksittäisten organismien ja niiden aseman sijaan kokonaisuuksia. Tämä on vaatinut paitsi tiedeyhteisöltä, myös tavallisilta ihmisiltä käsitteellistä ja asenteellista muutosta, jossa hylätään ihmiskeskeinen käsitys ympäristön näkemisestä vihamielisenä, kaukaisena, alistettavana tai hyväksikäytettävänä. Ekosysteemiä tulkitaan jopa planetaarisessa mittakaavassa, kun on alettu käsitellä ympäristöä, ettei mikään ole toisista riippumatonta. (Berleant 2006, s. 68-69)

Nähdäkseni ekosysteemi on myös hyvä termi muissa asiayhteyksissä, sillä se käsittää

ympäristötekijöidensä lisäksi niiden väliset riippuvuussuhteet ja vuorovaikutukset. Arkkitehtuurissa se voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, kuinka taloudellinen panostus julkisivuun parantaa ympäröivän asuinalueen viihtyisyyttä, mikä lisää asuntojen kysyntää, joka aiheuttaa julkisivuremontin tehneessä asunto-osakeyhtiössä arvon nousua. Näiden arkkitehtuuriekosysteemin lankojen havaitseminen parantaa ymmärrystä ympäristön monisäikeisyydestä – kuinka pienilläkin valinnoilla voi olla suuri vaikutus. Tämä ekosysteemiajattelu on myös olennaista paikan hengen ymmärtämisen kannalta, sillä se on mitä suurimmissa määrin kokonaisvaltaista ympäristön luonteen tulkittamista. Käsitteellisesti laaja ympäristötulkinta edellyttää myös kontekstuaalisesti avaraa otetta paikan hengen määrittelylle. Käänteisesti katsoen voidaan osoittaa merkittävä erehtymisen vaara, mikäli suunnitteluprosessin aloittaa perusteellisen ympäristöön perehtymisen sijaan puhtaalta pöydältä. Ympäristön tarjoamat vihjeet hyvistä, arkkitehtuuriekosysteemiin saumattomasti istuvista suunnitteluratkaisuista voivat jäädä huomaamatta, ja johtaa pahimmillaan kestäättömiin ratkaisuihin.

2.1.1 Ympäristön ja maiseman suhteesta

Ympäristöestetiikassa *maisema* on ympäristön lisäksi toinen merkittävä käsite. Sekin heijastelee dualistista katsantoa ympäristöstä, asettamalla sen kohteeksi tai objektiksi sanakirjamerkitykseltään: maisema on maanpinnan osa katsojalle näkyvänä kokonaisuutena. (Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy 2018) Määritelmä sisältää kapeakatseisen perusolettamuksen siitä, että maisema olisi pelkästään näköhavaintoon perustuva, minkä Berleant huomauttaa olevan yksinkertainen, rajattu ja etäinen tarkastelutapa. (Berleant 2006, s. 68-69) Termit, kuten äänimaisema ja sielunmaisema antavat ymmärtää, että myös laajempikatsantoisia näkökulmia maiseman tulkitsemiseen löytyy.

Berleantin mukaan maalaustaiteessa maiseman käsittelyn voisi kuvitella vahvistavan näkökeskeytystä. Näin ei kuitenkaan useimmiten ole, sillä monessa tapauksessa onnistunut maisemamaalaus imaisee katsojan miljööseensä. (Berleant 2006, s. 69) Nähdäkseni tällaisen kokemuksen herättäminen taiteessa voi mielestäni olla osoitus onnistuneesta paikan hengen vangitsemisesta. Berleant jatkaa, että maantieteessä puolestaan on käytössä termi kulttuurimaisema, jolla viitataan ihmisen toiminnan aiheuttamaan muutokseen. Tämä pitää

sisällään infrastruktuurin tapaiset konkreettiset asiat, mutta myös abstraktimmat aiheet, kuten tyyliuunnat arkkitehtuurissa. Esteettinen maisema on myös ollut terminä käytössä, kun on haluttu viitata vielä abstraktimpiin käsitteisiin, kuten eettisten ratkaisujen, merkitysten ja tunteiden havainnoitavaan läsnäoloon elinpiirissämme. Nähdään, että maiseman käsite kokonaisuutta katsottaessa saattaa sittenkin olla joitain vakiintuneita merkityksiä laajempi. (Berleant 2006, s. 69-70)

Käsitykseni mukaan arkkitehtuuria tarkastellaan poikkeuksetta osana maisemaa; tyhjiössä leijuva rakennus on olemassa vain piirustuksissa ja tietomalleissa. Asemakuvissa, julkisivupiirroksissa ja leikkauksissa toki esitetään, miten suunnitelma istuu miljööseensä massoittelemisen ja muiden visuaalisten elementtien puolesta. Maisemaan peilaaminen sen laajemmassa merkityksessä kuitenkin on haastavampaa vain kuvin ja piirroksin – kuinka esitetään kulttuuri- tai sielunmaisema paperilla? Keinoja joutuu varmasti lainaamaan muilta taiteen aloilta; maalaus- ja kuvataiteesta saa hyviä eväitä visuaaliseen esittämiseen, mutta kirjallisen ja suullisen esittämisen tulee tukea haluttua visiota. Kun suunnitelma saa katsojansa imaistua osaksi

Kuva 1

Norjalaiskylässä näkyy kulttuurimaiseman ja luonnontilaisen maiseman yhdistyminen.

itseään – kuvittelemaan maiseman muuttumista ja elämää – silloin ollaan nähdäkseni askel lähempänä paikan hengen tavoittamista.

Berleantin mukaan maisemasta tulee ympäristön tapaan käsitteen laajentamisen kautta kokonaisuus, jossa ihminen on aktiivinen tekijä. Se on ihmisen toiminnan alue, jossa moniaistillisesti havainnoidaan ja omien merkityssisältöjen kautta tulkitaan jotain ympäristön osaa – rakennettua tai luonnollista – paitsi esteettisenä, myös älyllisenä ja moraalisenä ilmaisuna. (Berleant 2006, s. 70)

2.1.2 Ympäristön ja luonnon suhteesta

Berleant huomauttaa, että käsitteellisen laajentumisen tendenssi voidaan ulottaa vahvasti ympäristöön ja maisemaan liittyvään termiin, luontoon. Luonnon ja luonnollisen merkitys usein liitetään kaikkeen ihmisen ja ihmisen luoman ulkopuoliseen, mikä kapeakatseisen ympäristökäsityksen mukaan erottaa ihmisen omaan kuplaansa, ja esittää jopa luonnon vastustajana tai vihollisena. Historiallisesti länsimaissa onkin ihmisjärki nostettu jalustalle; pystymme tahdolla, järjellä ja logiikalla hallitsemaan luontomme, aistimme ja elämellisyytemme. (Berleant 2006, s. 70)

Berleantin mukaan toinen katsantotapa luonnollisuuteen on sovittilevampi. Ihminen ja luonto nähdään erilaisina, olematta kuitenkaan kaksi eri ääripäätä. Tämä näkemys viittaa luonnon rooliin ihmiselämässä elinympäristönä, joka tarjoaa säännöt ja reunaehdot, joiden kanssa tulee löytää tasapaino. Näin ajateltuna luonto nähdään arvokkaana, kunnioitettavana ja jopa suojeltavana, mutta myönteisestä ajatustavasta huolimatta rinnakkaiselo ei tarkoita samaa kuin yhtenäisyys. (Berleant 2006, s. 71)

Kolmas käsitys luonnosta Berleantin mukaan

hyväksyy ihmisen täysin osana sitä, jolloin ihminen täydentää luonnon piirteitä yhtenä lajina – vaikkakin poikkeuksellisenä – muiden joukossa. Tämä viimeinen tapa nähdä luonnon merkitys täydentää eri näkökulmien kirjon, mutta pieni lisäaskel voidaan ottaa vielä kattavamman ymmärryksen saavuttamiseksi. Se tarkoittaa hyväksymistä, että ihmisen rakentamat kaupungit slummeineen ja moottoriteineen ovat yhtä lailla osa luontoa, kuin muidenkin luontokappaleiden jättämät jäljet, kuten majavan padot ja linnun pesät. Tämä on käsitys, jossa mikään ei ole luonnolle ulkopuolista tai vierasta, ja filosofiana auttaa ymmärtämään, että kaikki luonnon toiminnot ovat yhtäläisesti oikeutettuja vakavalle tarkastelulle. Tarkastelun kohteena olevan asian merkitys ja arvo eivät kuitenkaan tällä määräydy, mutta ajattelutapana se ohjaa suhtautumaan arviointiin tasapuolisemmin sekä kannustaa nöyryyteen sellaisen edessä mitä ei ymmärrä. Berleant haluaa kutsua tätä laajinta luontokäsitystä fraasilla *luonto koettuna*, *luonto havaittuna*. (Berleant 2006, s. 71-72)

Nähdäkseni arkkitehtuurin kannalta tämä kolmas ja laajin luontokäsitys on tärkeä. En usko, että on välttämätöntä yrittää Berleantin tapaan kutsua vaikka rakennettua ympäristöä osaksi luontoa – jo vakiintuneessa kielenkäytössäkin se aiheuttaisi

hämmennystä ja ongelmia. Hänen filosofiansa mukaista näkemystään voi soveltaa käytäntöön kuitenkin toisella tavalla. Jos pystyy katsomaan kaikkea olevaa lähtökohtaiseksi samalta vakavuuden ja esteettisen tarkastelun tasolta, niin voidaan välttää erilaisia kompastuskiviä. Arkkitehtuurin historiassa on lukemattomia tapauksia, joissa on purettu, muunneltu tai muuten tärvelty kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita, koska yleinen konsensus on ollut esimerkiksi jotain tyyliuuntaa vastaan. Vasta ajan myötä syntyneen ymmärryksen kautta on osattu arvostaa kutakin historian ajanjaksoa osana vuosituhansien kerrostumaa. Toisena esimerkkinä syrjivän tarkastelun lisäksi voidaan nähdä ansioton jalustalle korottaminen. Tällaisena voidaan nähdä arkkitehtuurin muoti-ilmiöiden käyttäminen suunnittelussa, jos muut syyt eivät tue ratkaisua. Luonnon käsittäminen Berleantin tapaan kokonaisvaltaisesti voi siis mielestäni edistää arkkitehtuurissakin kokonaisvaltaisuuden ymmärtämistä ja arvottamisen tasavertaisuutta.

2.1.3 Esteettisyydestä

Berleant jatkaa pohtimalla, kuinka edellä kuvatun ympäristön, maiseman ja luonnon katsantofilosofia liittyy estetiikkaan. Esteettisyys on havaintoon ja kokemiseen sitoutunut käsite. Luonto ja ympäristö tällä tavalla tarkasteltuna nivoutuvat suureksi kokonaisuudeksi, jota voi havaita ja kokea esteettisestä näkökulmasta. Esteettisyys on kaikkialla läsnä, jos hyväksyy, että kaikella tietoisuuteen perustuvalla kokemisella, aistimisella ja välittömään merkityksentajuun liittyvällä on esteettinen puoli. Toisaalta laajentaessa käsitetyn ympäristön määritelmää, laajennetaan myös estetiikan alaa. Esteettisyyttä voi siis olla miellyttävän lisäksi myös omituisilla ja luotaantyöntävilläkin asioilla; vuoristoinen järvimaisema tai teollisuuskaupunki ovat ennen merkityksen ja arvon antamista samalla viivalla. Estetiikalle annettuun arvoon puolestaan vaikuttaa kriittisen arviointikyvyn siivittämän kokemuksen toteutumisen ja onnistuneisuuden kautta. (Berleant 2006, s. 73) Nähdäkseni ympäristöestetiikassa tämä kokemuksen toteutuminen on yksi olennainen kohta siinä, kuinka paikan henki on läsnä.

Berleant argumentoi, että ympäristöestetiikan käsitteen avartuessa laajenee myös sen merkittävyys. Esteettistä arvonantoa tulee harjoittaa ympäristön

kaikilla osa-alueilla metsistä maaseutuun ja kaupungeista voimalaitoksiin. Suurin merkittävyys tulee kuitenkin estetiikan tietoisuuden laajenemisesta. Koska kaikki kokemamme perustuu lähtökohtaisesti havaintoon, on esteettinen ulottuvuus myös kaikessa kokemisessa läsnä. Tämä tekee esteettisyydestä tietoisessa mielessä universaalin kategorian. (Berleant 2006, s. 74) Käytännössä tämä nähdäkseni tarkoittaa parhaimmillaan esimerkiksi sitä, että kokiessa ja eläessämme teemme havainnot ympäristömme estetiikasta yhtä vaivattomasti, kuin mittaamme lämpötilaa käsillämme ja arvioimme etäisyyttä silmillämme; ikkunalauta on mukavan lämmin, lintu lentää kaukana merellä ja nostokurki rajaa maisemaa kauniisti.

Berleant toteaa, että kokonaisvaltaisen näkökulman ottaminen ympäristöestetiikkaan avaisi esteettisen kokemisen mahdollisuuden uusille ulottuvuuksille.

”Seuraukset olisivat hämmästyttävät:

rutiininomainen kaupunki- ja

aluesuunnittelu on esteettisesti

aivan yhtä kiinnostavaa kuin

huippuarkkitehtuuri, populaari- ja

kansankulttuurin kaikki inhimillinen

kanssakäyminen on estetiikan

kannalta yhtä kiinnostavaa –

jollei enemmänkin – kuin erityiset

pelkästään taiteen harjoittamiseen

pyhitetyt instituutiot.”

(Berleant 2006, s. 74-75)

Berleant esittää siis, että ympäristöestetiikan käsitteen alle kuuluisi rakennuksien ja paikkojen lisäksi myös olosuhteet ja puitteet, sekä ihminen osallistujana. Näin ollen osallistuvan ihmisen roolin myötä myös heidän keskinäiset suhteensa moraalisine, sosiaalisine ja poliittisine aspekteineen liukuvat ympäristöestetiikan vaikutuspiiriin ja päinvastoin. Estetiikkaa ei siis tarvitsekaan nähdä pakoporttina todellisuudesta, vaan se voi toimia oppaana ja silmienavaajana esimerkiksi moraalisiin kysymyksiin. (Berleant 2006, s. 75) Käsittääkseni arkkitehtuurissa näin on pitkään ollutkin. Rakennukset läpi historian ovat heijastelleet paitsi käyttötarkoitustaan, myös aikaistensa ajatuksia ja näkemyksiä. Kirkot, moskeijat ja synagogat tavoittelevat korkeuksia kävijöidensä tavoin; oikeustalot huokuvat auktoriteettia ja järjestelmällisyyttä; kaiverrukset, lasimalaukset ja graffitit ovat ikuistaneet tekijänsä ajatukset kuvin ja sanoin. Laajan ympäristöestetiikan käsityksen nämä merkitykset siirtyvät myös esteettisen tarkastelun piiriin.

Nähdäkseni laava ympäristöesteettinen lähestymistapa vahvistaa eri alojen – myös arkkitehtuurin – mahdollisuuksia uudistua. Taiteessa olemassa olevan päälle rakentaminen sekä lainaaminen monialaisesti ja -kulttuurisesti on ollut aina käytössä. Kulttuurien lainaaminen on vain kiihtynyt viime vuosikymmeninä, kun tietoa on alati helpommin ja nopeammin saatavilla sijainnista riippumatta. Kulttuurien sekoittuminen ja estetiikan alaan kuuluvien käsitteiden laajentuminen avartavat yhteisvaikutuksellaan esteettisen ilmaisun mahdollisuuksia eksponentiaalisesti. Monipuolistuneessa estetiikassa kuitenkin on silti kriittinen arviointi läsnä, ja se tapahtuu täydelliseen objektiivisuuteen pyrittäessäkin aina kulttuuri- ja henkilösidonnaisten lasien läpi katsottuna. Tähän myös varmasti pohjautuu monet vastareaktiot ja väärinymmärrykset, joita ilmenee paljon arkkitehtuurinkin alalla. Koska arkkitehtuuri on monien muiden alojen vastaisesti paikkasidonnaista sekä vääjäämättömästi ihmisten lähiympäristössä, tulee sen ratkaisujen olla poikkeuksellisen harkittuja. Berleantkin toteaa, että estetiikan kokemisen laajenemisen myötä lisääntyvät myös vastaväitteet; kategorisesti suppea estetiikan käsitys on luonut turvaa kritikoilta (Berleant 2006, s. 76).

Kuva 2

Kaupungin yli kulkeva moottoritie on brutaali ja hallitseva kaupukikuvassa Prahassa, mutta sen voi nähdä myös esteettisenä elementtinä.

2.1.4 Havainnointi ja kokeminen

Havainnointi on ympäristöestetiikan ytimessä, ja Berleantin mukaan se tapahtuu monilla tasoilla ja tavoilla. Pieniin vihjeisiin tarttumisesta monialaiseen ja erikoistuneeseen ilmiöiden tutkimiseen, havainnointi on kuitenkin ytimeltään aistimellista tietoisuutta. Tästä lähtökohdasta pääsee erilaisiin tavoitteisiin ja lopputuloksiin tietämyksen, toiminnan ja tutkimuksen avulla. Esteettisessä havainnoimisessa tavoitteena on tarkoituksellisesti keskittyä tiettyihin havainnollisiin ominaisuuksiin. Samalla pyrkimyksenä on ymmärtää havaintojen konteksti, joka on ympäristöestetiikassa erityisen keskeistä. Tietoinen sitoutuminen tekee havaitsemisesta enemmän, kuin havaitsemista: kokemista. (Berleant 2006, s. 75-76) Nähdäkseni arkkitehtuurissa ja ympäristösuunnittelussa käytetään monia keinoja esteettisen havainnoinnin kannustamiseen. Rajaamalla harkitusti näkymää autetaan keskittymään maisemassa olennaiseen, ja luomalla levähdyspaikkoja annetaan mahdollisuus pysähtymiseen ja kokemiseen.

Berleant kuitenkin huomauttaa, että pyrittäessä ympäristöestetiikan kokemuksen ilmaisuun, täsmällisyys osoittautuu ongelmalliseksi; kulttuuriset perinteet ja henkilökohtaiset tietoon ja tottumukseen

perustuvat ennakko-odotukset varjostavat aina annettuja selityksiä. Hänen mukaansa tätä ongelmaa ei välttämättä ole kuitenkaan tarpeellista edes ratkaista – mikäli se olisi edes mahdollista. Riittää, että ymmärrämme sellaisen tapahtuvan ja pyrimme tunnistamaan sen. (Berleant 2006, s. 76) Mielestäni suunnittelijan näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että ympäristön tulisi antaa mahdollisuuksia kaikentylaisille kokijoille ympäristöestetiikasta nauttimiselle. Arkkitehtuurin ekosysteemissäkin monimuotoisuus on vahvuus, sillä silloin jokaiselle todennäköisemmin löytyy tiloja ja mahdollisuuksia viihtymiselle. Kokemisen ilmaisun haasteellisuus tekee kuitenkin suunnittelutyöstä toisinaan vaikeaa; arkkitehti osaa kenties suunnitella paikkoja, joissa itse viihtyy, mutta hänen tulisi myös vastata niiden tarpeisiin, jotka eivät osaa pukea omia mieltymyksiään sanoiksi.

2.1.5 Aistiminen

Ympäristön esteettisen havainnoinnin purkaminen ja identifiointi aistittavissa olevien osatekijöidensä kautta vaikuttaa hyvältä tavalta lähestyä teorian hahmottelemista, sillä saammehan kaiken ympäristöömme liittyvän tiedon aistiemme kautta. Tyypillisesti ympäristöemme aistimisessa tärkeimpinä on pidetty näköä ja kuuloa, edellä mainitussa järjestyksessä. (Berleant 2006, s. 76-77) Juhani Pallasmaa huomauttaa, että historiallisestikin näkökeskeisyyttä ja silmän ylivoimaisuutta aistimisen kannalta on painotettu aina antiikin Kreikasta renessanssiin ja nykyaikaan. Antropologisissa kirjallisuustutkimuksissa on kuitenkin huomattu, että moniaistillisuus on ollut tärkeässä asemassa vuosisatojen ajan muinaiskulttuureista lähtien. Haju, maku, kosketus ja niiden yhdistelmät ovat olleet olennainen osa käyttäytymis- ja kommunikointinormeja. Suullinen kulttuuri on toteuttanut tärkeää roolia ihmisen tajunnassa, muistissa ja paikan hahmottamisessa. Teknologian kehittymisen myötä näkö- ja kuulokeskeisyys yhteiskunnassa on ottanut yhä enemmän etäisyyttä kolmeen muuhun aistiin, joiden merkitys kulttuurin kuristamana on pääosin typistynyt yksityisten funktioiden huomiointiin. (Pallasmaa 1996, s. 6-7, 14-15)

Pallasmaa kuitenkin jatkaa, ettei ole sen enempää totuuden- kuin tarkoituksenmukaistakaan laittaa näkökeskeisyyttä pelkästään historiallisen ja kulttuurisen kehityksen syyksi. Näkemisellä on vahvat perusteet olla ihmisen tärkein aisti pelkästään fysiologisten ja psykologisten faktojen valossa. Ongelma ilmenee, kun näköaisti turruttaa muiden aistien toiminnan, mikä johtaa pinnalliseen plastiiseen kokemukseen ja irrallisuuden tunteeseen ympäristöstä. (Pallasmaa 1996, s. 26).

Nähdäkseni kokonaisvaltaisen aistimiskokemisen ja ympäristöestetiikan ymmärtämisessä moniaistillisuuden käsittely on välttämätöntä. Muiden, kuin näköaistin merkitys ympäristön havainnoimisessa on myös merkityksellisempää, kuin yleensä ajatellaan. Vasta kun näköaisti riistetään käytöstämme esimerkiksi hämäryyden, kirkkauden tai näkövaman vuoksi, kiinnitämme todella huomiota siihen ärsykkeiden ja informaation tulvaan, jota muut aistinelimet meille lähettävät. Arkkitehtuurissa moniaistillisuuden merkitys kyllä tiedetään ja huomioidaan jopa monien maallikkojenkin keskuudessa. Harmittavan usein se kuitenkin pyritään tietoisesti kokemaan ansaitsemassaan laajuudessa vain esimerkiksi vierailtaessa poikkeuksellisissa

Kuva 3

Äänimaisema on otettu interaktiivisella tavalla osaksi visuaalista kaupunkitilaa Milanossa.

arkkitehtuurikohteissa. Esimerkiksi suuren suosion avaamisensa jälkeen saavuttanut Helsingin keskustakirjasto Oodi on onnistunut hyvän sijainnin ja suuren medianäkyvyyden siivittämänä saamaan ihmiset massoittain nauttimaan kirjaston tunnelmasta täysin siemauksin.

Pallasmaa kirjoittaa, että kuuloaisti oli pitkään hyvin dominoiva, ennen kuin suullinen kulttuuriperimä tuli syrjäytetyksi kirjoituksen vallankumouksen tieltä (Pallasmaa 1996, s. 14-15). Berleant huomauttaa, että kuulon avulla tehdään kommunikoinnin lisäksi havaintoja ympäristön dimensioista, tunnistetaan suuntia, äänekkyyttä, hälyisyyttä ja hiljaisuutta, erotetaan sävelkorkeuksia, sointia, jaksottaisuutta, rytmiä ja monia muita ominaisuuksia (Berleant 2006, s. 76-77). Oman kokemuksen mukaan luonnon äänet, musiikki ja jopa sopiva taustahälinä toimivat yhä monia toimintoja vahvistavina kanavojina. Linnunlaulu, tuulen humina ja laineiden liplatus rauhoittavat ja luovat mielikuvia. Musiikilla saa aikaan lähes rajattoman tunneskaalan, ja se on laajalti käytetty terapiakeino esimerkiksi mieli- tai muistisairaille (Koponen, Vataja 2016). Puheensorina, sateen ropina tai etäinen liikenteen humina voivat auttaa keskittymään tai nukahtamaan. Arkkitehtuurissa usein pohditaan äänien vaimentamista akustiikan

parantamiseksi, mutta hyvä mahdollisuus moniaistillisen kokemuksen syventämiseen voi olla myös tietynlaisen äänimaiseman tarkoituksellinen korostaminen.

Berleant toteaa haju- ja makuaistin olevan vahvasti sidoksissa ajan ja paikan hahmottamiseen (Berleant 2006, s. 77). Mielestäni hyvä esimerkki hajujen voimasta on kotien tuoksu. Pääosan ajasta sitä ei tunnista, mutta palatessaan lomamatkalta tai vieraillessaan tuttavan luona se on ensimmäinen asia, joka tulvahtaa mieleen. Ympäristön kokemuksellisuuden ja arkkitehtuurin näkökulmasta yksilölle mieleen jäävät hajujäljet ovat monesti asioita, joita ei ole ympäristöä analysoidessa tulleet ajatelleeksi: pihatuomi, lähileipomo tai keväisin täyttyvä oja. Myös matkaillessa paikan henki välittyy usein mieleenpainuvimmin juuri haju- ja makuelämysten kautta.

Berleantin mukaan tuntoaisti on osa monimutkaista aistijärjestelmää, jonka avulla pystytään havaitsemaan lämpötiloja, kosteutta, painetta ja kipua, pinnanmuotoja ja -ominaisuuksia. Samaan järjestelmään liittyy olennaisesti myös kaksi aistinväylää, jotka puuttuvat klassisesta viiden aistin järjestelmästä. Lihastuntoaisti tuottaa informaatiota lihaksista, nivelistä ja luustosta; missä asennossa

Kuva 4

Merellisen rantamaiseman sykehdyttävyys välittyy todella vasta moniaistillisen kokemisen myötä.

olemme sekä mikä on tukevuuden tai epävakaisuuden taso. Tasapainoasti antaa samaan asiaan liittyvää tietoa, tunnistamalla liikkumiseemme liittyviä muuttujia, kuten ylä- ja alamäet, sivuttaissiirtymiset ja reittimme esteisyyden tai esteettömyyden. (Berleant 2006, s. 77) Nähdäkseni ympäristön kokemisen ja arkkitehtuurin näkökulmasta tärkeä tuntoaistilla havainnoitava elementti on pintojen muodot ja ominaisuudet. Matala lämmönjohtavuus levähdyspaikan penkeillä auttaa viihtymään niin viileällä, kuin kuumallakin ilmalla. Kävelyreitit märissä olosuhteissa liukas pintamateriaali saattaa luoda epämieluisia mielikuvia kyseisestä kaupunkitilasta, ja vähentää kävijöitä säätilasta riippumatta.

Tärkeämpää, kuin minkään yksittäisen aistin tuottamalla informaatiolla Berleantin mukaan on aistimistapojen yhteisvaikutuksella. Erityisesti ympäristön kokeminen on muita tilanteita vahvemmin vuorovaikutuksessa moniaistillisen havainnoinnin kanssa. (Berleant 2006, s. 77) Nähdessäni merellisen rantamaiseman se saattaa olla kaunis, mutta tuskin kokemuksena yksin vielä poikkeuksellisen sykehdyttävä. Kokemukseni muuttuu, kun suljen hetkeksi silmäni ja annan moniaistillisuudelle vallan; kuulen aaltojen loiskinnan ja lakkien kirkumisen; haistan merilevän tuoksun; maistan kosteansuolaisen meriveden ilmassa; tunnen

lempeän tuulen ja sen lennättämät hiekanjyväset kasvoillani, aamuauringon lämmön poskillani ja pehmeän sannan varpaideni välissä. Tällaiset elämykset seuraavat mielessä vielä vuosienkin jälkeen. Ne ovat voimakkaita paikan hengen ilmenemisen muotoja, ja ovat mielessäni juuri sille paikalle ominaisinta – vaikka kyseiset olosuhteet vallitsivat todellisuudessa kyseisellä rannalla vain muutamana päivänä vuodesta.

Mielestäni arkkitehtuurin näkökulmasta moniaistillisen kokemisen merkitys on aivan yhtä tärkeää, kun ympäristöestetiikassa yleensä. Juhani Pallasmaan kirjoittaa materian määrän ja laadun, tilan ja mitta-kaavan mittaamisen tapahtuvan yhtä lailla kaikilla ulkoista informaatiota tuottavilla kehon osillamme. Näin arkkitehtuuri vahvistaa olemassa olemisen kokemusta ja merkityksellisyyttä, ja edelleen lujittaa ihmisen itsetuntemusta. (Pallasmaa 1996, s. 28) Tästä pääsemme edelleen kysymyksiin siitä, kuinka tämä kuuluvuuden ja merkityksellisyyden tunne liittyy paikan henkeen, mitä tarkoitetaan paikalla ja mistä paikan henki koostuu.

2.2 Paikan henki

Norberg-Schulzin mukaan *genius loci*, eli paikan henki, on vanha roomalainen käsite. Henkien ajateltiin olevan itsenäisiä olentoja, jotka asuvat kaikessa ja kaikissa: ihmisistä elottomiin objekteihin, paikkoihin ja jopa jumaliin. Kullekin asialle oma henki antoi elämän, määritti perusolemuksen ja luonteen, suojeli ja seurasi koko olemassaolon ajan. Käsite oli laajuudeltaan ja sisältämiensä asiayhteyksien puolesta huomattavasti laajempi kuin nykypäivänä käytettäessä. Huomionarvoista kuitenkin on, että jo kauan aikaa sitten koettiin tärkeäksi tulla sinuiksi ympäristönsä kanssa niin fyysisessä, kuin psyykkisessäkin mielessä. (Norberg-Schulz 1980, s.18)

Tämä sama ilmiö on tunnistettu arkkitehtuurissa eri yhteyksissä yhä uudelleen ja uudelleen, vaikka termillä *genius loci* sen popularisoi Norberg-Schulz. Hän loi paikallisuuteen perustuvan suunnittelufilosofiansa julkaisuissaan jo 60- ja 70-luvuilla, jolloin kritiikin kohteena oli sodanajan jälkeisen rakentamisen läsnäolon puute ja modernismin luonteettomuus. Hänen paikan hengen ja arkkitehtuurin välistä suhdetta käsittelevä kirjansa *Genius loci – Towards a phenomenology of architecture* ilmestyi 80-luvulla osin vastareaktiona

70-luvun arkkitehtuurin ja massarakentamisen hengettömyydelle. (Norberg-Schulz 1980s. 5-6, 189) Samaan aikaan alkoi nousta arkkitehtuurin aatesuunta, jonka yhtenä suunnannäyttäjänä Kenneth Frampton nimesi kriittiseksi regionalismiksi. Sen pääteesit – esimerkiksi maaston, ilmaston, kulttuurin ja materiaalien muodostaman kokonaisuuden huomioiminen suunnittelussa – ajavat paikallisten ominaisuuksien säilyttämistä ja korostamista (Szacka, Patteeuw 2019).

Norberg-Schulzin kuvaa tutkielmaansa paikan henestä eksistentiaalisien ulottuvuuden valloituksena, keinoinaan kvalitatiivinen ja fenomenologinen arkkitehtuurin ymmärtäminen. Hän toteaa, että ei ole suurtakaan hyötyä ratkoa käytännön ongelmia niin kauan, kuin perustavanlaatuisen taustojen ymmärtäminen on puutteellista (Norberg-Schulz 1980, s. 5-6). Nähdäkseni tämä on huomionarvoinen seikka nykypäivän arkkitehtuurissa ja kaupunkisuunnittelussakin; samoja ratkaisuja saatetaan toistaa, vaikka seuraukset ovat kiistanalaisia tai jopa haitallisia. Siltaakaan ei korjata muutaman vuoden välein perehtymättä syihin sen murtumisesta. Norberg-Schulz toteaa, ettei yritäkään käsitellä aihetta sivuavia ekonomisia ja sosiaalisia ongelmia, vaikka

myöntääkin niiden kulkevan vahvasti käsi kädessä paikan hengen kokemisen kanssa. Sosioekonomisia olosuhteita hän kuvailee raameiksi, joiden läpi tilaa voi tarkastella, mutta jotka eivät itsessään määrittele tilan olemassa olevaa tarkoitusta (Norberg-Schulz 1980, s. 6).

Norberg-Schulzin arkkitehtuurikäsitteen perusajatus lähtee siitä, että arkkitehtuuri tarjoaa ihmiselle enemmän, kuin pelkät fyysiset ominaisuutensa. Varhaisen funktionalismin perusoppien vastaisesti arkkitehtuurilla on ihmisiin vaikuttava voima, jota Norberg-Schulz kutsuu termillä olemassaolon jalansija (*existential foothold*). (Norberg-Schulz 1980, s. 5) Nähdäkseni käypä käänös tässä kontekstissa voisi olla myös taiteen nauttimisesta käytetty ’sielunruoka’. Norberg-Schulzin mukaan tämä tarve tulee ihmiselle luontaisesta merkityksen kaipuusta, ja sitä syntyy, kun arkkitehtuuri – taiteen tavoin – onnistuu symboloimaan todellisia elämäntilanteita (Norberg-Schulz 1980, s. 5).

Termillä olemassaolon tila (*existential space*) Norberg-Schulz kuvaa suhdetta, joka merkityksen kautta ihmisen ja jonkin ympäristön osan välille syntyy. Olemassaolon tilan hän jakaa kahteen toisiaan täydentävään osaan: *tila* ja *luonne*. Nämä ovat paikan vastineet ihmisen kahdelle psyykkiselle

funktiolle; tässä kontekstissa orientaatio (*orientation*), on tietoisuutta itsensä sijainnista suhteessa ympäristöönsä, ja tunnistaminen (*identification*) tarkoittaa paikan ominaisuuksien ymmärtämistä ja niihin samaistumista. Arkkitehtuurin yhtenä määritelmänä hän näkee olemassaolon tilan konkretisoinnin. (Norberg-Schulz 1980, s. 5, 19) Voidaan nähdäkseni yksinkertaistaen tiivistää, että arkkitehtuuri nivoutuu osaksi *paikan henkeä*, kun paikan *tilaa* ja *luonnetta* on käsitelty tavalla, joka edistää ihmisen kykyä *orientoitua*, *identifioitua* sekä tuntea *merkityksellisyyttä*.

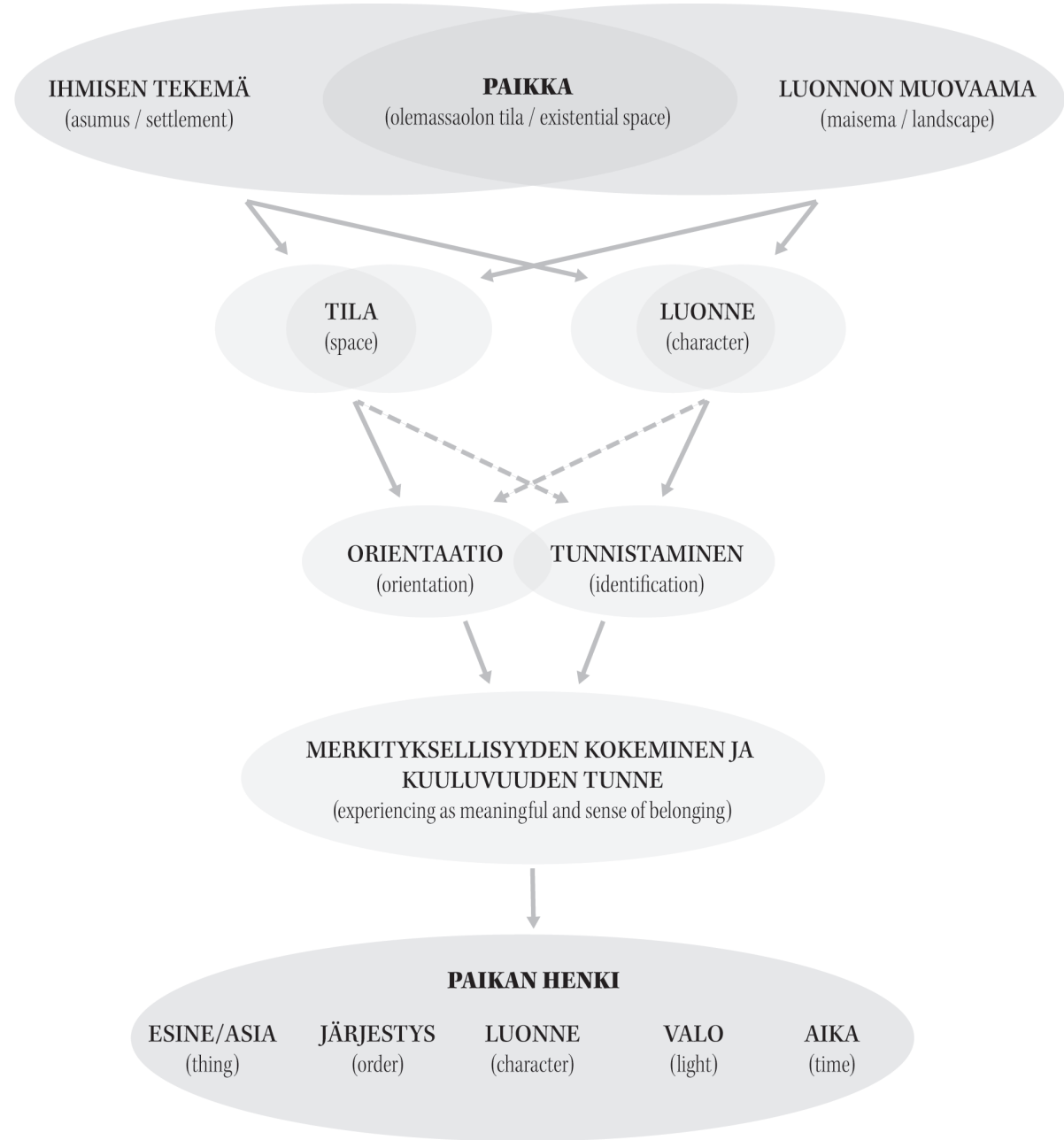
Norberg-Schulz myös esittää oman näkemyksensä *paikan hengen* jakamisesta eri osatekijöihin. Hän esittää, että esine/asia, järjestys, luonne, valo ja aika (*thing, order, character, light, time*) ovat perusta konkreettiselle luonnollisuuden ymmärtämiselle. Ilmapiiriä ja tunnelmaa näistä kategorioista kuvaa luonne ja valo, kun taas tilallisiin osatekijöihin lasketaan esine/asia ja järjestys. Aika edustaa pysyvyyttä ja muutosta, jonka ansiosta muut osatekijät nivoutuvat eläväksi ja muuttuvaksi todellisuudeksi. Tämä todellisuus tiettyssä paikassa tiettyyn aikaan ilmenee paikan henkenä. (Norberg-Schulz 1980, s. 32)

Kaavio 1

Paikan hengen yhteys olemassaolon tilana käsitettyyn paikkaan Norberg-Schulzin kuvaamalla tavalla.

(Norberg-Schulz 1980)

kaavio: Teemu Pulkkinen

2.2.1 Paikka ja tila

Nähdäkseni paikalla tarkoitetaan jotain konkreettista sijaintia. Mutta siinä missä sijainti on jokin täsmällinen kohta kolmiulotteisessa avaruudessa, on paikalla myös muita ominaisuuksia. Norberg-Schulzin mukaan *paikka* on konkreettinen termi *ympäristön osan* kuvailemisessa (Norberg-Schulz 1980, s. 6). Jos taas miellän ympäristön Berleantin esittelemissä kaikissa merkityksissään (Berleant 2006, s. 67-68), on *paikka* myös äärimmäisen moniulotteinen käsite.

Vaikka esimerkiksi esineellä voi olla oma *paikka*, on arkkitehtuurin kontekstissa se tyypillisesti jokin ihmisen mittakaavaan riittävän kokoinen tila, jossa voi käydä tai oleskella. Tila puolestaan on käsitteenä hieman epämääräinen. Vaikka tässä yhteydessä jätettäisiin huomiotta ruumiintilaan tai henkiseen olotilaan viittaavat merkitykset, on sillä arkikeskustelussa monenlaisia tarkoituksia; tilaa voi tarvita niin tavarat, bitit kuin egotkin.

Tämän diplomityön yhteydessä haluan kuitenkin ympäristön ja arkkitehtuurin analysoinnin kannalta puhuessa käyttää tila-termiä konkreettisena sijaintina paikan tapaan. Paikasta poiketen tila on kuitenkin tavalla tai toisella rajattu; jo sana tilavuuskin

pitää sisällään olettamuksen kolmiulotteisuudesta ja rajoista. Metsän ja pellon kupeessa oleva piha-piiri on *paikka*, jonka luonnetta määrittää tuhannet tekijät vuodenajasta materiaaleihin ja talon asukkaiden toimintaan. Paikan tilallisuutta puolestaan määrittää siellä sijaitsevat fyysiset objektit ja niiden rajaamat tilat; rakennusten väliin muodostuu tila, rossipohjan alla on tila, lähikuusen juurien väliin jää tila; muodostuu täsmällisiä tiloja, epämääräisiä tiloja, vuotavia tiloja, sisä- ja ulkotiloja. Paikan fyysinen ilmentymä, eli rakenne muodostuu siis siihen kuuluvista tilojen sarjoista ja tiloja reunustavista elementeistä. Paikan rakenne yhdessä luonteenpiirteiden kanssa muodostaa kokonaisuuden, jota jonkun kokemana voi nähdäkseni kutsua paikan hengeksi.

Norberg-Schulz esittelee useita paikkaa kuvaavia ominaisuuspareja, joiden avulla ihminen käsittelee niiden dimensioita ja merkityksiä. Niitä on esimerkiksi ulko- ja sisätila, luonnon muovaama ja ihmisen tekemä, yksityinen ja julkinen, maa ja taivas tai vaihtoehtoisesti vaaka- ja pystysuuntainen. Hän kuitenkin argumentoi, että laadullisena, kokonaisvaltaisena ilmiönä paikkaa ei voi jakaa paloihin tai osakokonaisuuksiin

menettämättä osaa sen luonteesta. (Norberg-Schulz 1980, s. 7-10)

Nähdäkseni arkkitehtuurin ja suunnittelijan näkökulmasta on kuitenkin olennaista ymmärtää mitkä osatekijät paikan hengen muodostumiseen vaikuttavat. En epäile, etteikö iso osa luonteesta katoa, jos kokonaisuuden katsomisen sijaan paikka kategorisoidaan lokeroihin – samaan tapaan aistimissakin ylivoimaisesti tärkeintä on moniaistillinen yhteisvaikutus. Voin kuitenkin ymmärtää paikan henkeä paremmin sekä ehkäistä sen jäämistä irralliseksi selittämättömäksi tuntemukseksi, jos käsitelen aihetta myös sen osatekijöiden kautta.

Ympäristöestetiikan kokemisen ilmaisussa ongelmana oli täsmällisyyden hankaluus. Siinä ongelman ratkaisun löytäminen ei kuitenkaan ollut välttämätöntä, vaan tärkeämpää oli tunnistaa ja ymmärtää sen olemassaolo. Paikan hengen analysoinnissa toimii sama periaate. Yksi tapa lähestyä paikka-analyysiä voisikin olla sen tekeminen kahdesta eri näkökulmasta; fenomenologista moniaistillista paikan hengen tulkintaa harjoittaa kaikki tietoisesti tai tietämättään, ja se on erinomainen työkalu myös suunnittelijalle. Käsi kädessä sen kanssa kul-kisi analyttinen tulkinta, jossa pohditaan paikan hengen ominaisuuksia – mikä on vahvaa, mikä on

olennaista, mikä on heikkoa ja miten niitä käsittelemällä ja yhdistelemällä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle.

2.2.2 Paikan rakenne ja jäsentäminen

Harjoitan paikan jäsentämistä mielessäni jatkuvasti. Liikkuessani kaupungilla turvaudun miel-lekarttaan, joka on syntynyt kokemuksen kautta ympäristöstäni. Oulussa kulkiessani juna-asemalle saatan ottaa pitkän reitin rannan myötäisesti ja sitten kääntyä poikittain keskustan halki; voin myös ottaa nopeimman reitin, ja halkoa ruutukaavaa diagonaalien puistokortteleiden halki; huonolla säällä turvaudun kenties maanalaisiin ja rakennuksien läpi kulkeviin reitteihin. Ruutukaavaa noudattavassa kaupungissa ympäristön tilallinen jäsentäminen saattaa olla suhteellisen yksinkertaista ymmärtää – vaikka toistava rakenne saattaa myös aiheuttaa hämmennystä, mutta tilanne hankaloituu mitä monimutkaisempia tilasarjoja ympäristössä on. Paikan tilallisella jäsentämisellä on kuitenkin monia hyötyjä suunnittelijalle. Sen avulla voi ennustaa yllä annetun esimerkin lailla asukkaiden reittivalintoja tai palveluiden käyttöä, mutta myös selkeyttää itselleen ympäristöön avautuvia näkymiä, rajauksia ja yleistä tilallisuuden tuntua – avautuneisuutta ja sulkeutuneisuutta.

Myös Norberg-Schulz pohtii paikan rakennetta ja jäsentämistä. Hän huomauttaa, että tilan mittaaminen ja määrittelemisen pelkästään

kolmiulotteisena kokonaisuutena on vajavaista. (Norberg-Schulz 1980, s. 11-12) Nähdäkseni tämä on ymmärrettävissä, kun miettii opastamista vieraassa paikassa. Vain navigaattorilta voi olettaa saavansa täsmällisiä, mittoihin perustuvia ohjeita; kulje 700 metriä, käänny vasemmalle, jatka 200 metriä ja olet perillä. Ihmiset antavat ohjeita ympäristöstään samalla tavalla, kuin itse sitä mielessään käsittelevät; käänny ennen kirkkoa vasemmalle ja seuraa rantaa punaiselle tiilitalolle.

Norberg-Schulz nostaa myös esille, kuinka paikan rakenteen jäsentämisen kannalta niinkin yksinkertaiset käsitteet, kuin pituus, ala ja tilavuus sisältävät oleellisia laadullisia eroja. (Norberg-Schulz 1980, s. 11-12) Nähdäkseni *ylös* ja *alas* pitää sisällään monia merkityksiä; ylös termiin voi liittyä miellelyhtyminä keveys, korkeampi voima, avoimuus ja pelko, ja vastaavasti alas termiin maanläheisyys, paino ja välittömyys. Samalla tavalla jaetulla tilalla voi olla hyvin erilaiset karaktäärit riippuen materiaalisista ja immateriaalisista ominaisuuksista ja sosiaalisista tekijöistä. Norberg-Schulz toisaalta huomauttaa, että tietyllä tavalla rajautunut tila antaa kuitenkin usein selkeät puitteet sille, minkälainen luonne paikalla tyypillisesti on – tila ja luonne

ovat siis jossain määrin toisistaan riippuvaiset (Norberg-Schulz 1980, s. 11).

Norberg-Schulz esittelee oman tapansa jäsentää ympäristöä käyttämällä käsitteitä keskus, suunta, rytmi ja läheisyys (*centralization, direction, rhythm, proximity*). Mittakaavasta riippumatta mikä tahansa tila voidaan käsittää *keskukseksi*. (Norberg-Schulz 1980, s. 12) Nähdäkseni esimerkiksi kylällä se voi olla helpommin määritettävissä ja metsällä vaikeammin. Norberg-Schulz jatkaa, että *keskuksesta* tila jatkuu eri *suuntiin*, ja tilaa tai paikkaa määrittävät elementit, esim. puut tai talot luovat *rytmin*, joka vaihtelee niiden keskinäisen *läheisyyden* mukaan. Hän myös toteaa, että kolme arkkityyppiä ovat jokseenkin universaaleja, kun tutkitaan yksinkertaisten rakennettujen ympäristöjen rakennetta. Ympäri maailmaa kylät ja pienet kaupungit ovat joko keskusorientoituneita, pitkittäissuuntaisia tai rypäsmuodostelmassa (*centralized, the longitudinal or the clustered type*) (Norberg-Schulz 1980, s. 61).

Arkkitehtuurissa on nähty myös monia muita tapoja paikan tilallisten elementtien jäsentämiselle. Kevin Lynch kirjassaan *The Image of the City* analysoi kaupungin kuvaa siellä sijaitsevien fyysisten elementtien ja niiden merkitysten kautta.

Termillä mielikuvarikkaus (*imageability*) hän pyrkii kuvaamaan jonkin paikan kykyä luoda mielikuvia voimakkaasta identiteetistä. Lynch myöntää heti kättelyssä oman analyysimenetelmänsä rajoittavan itsensä fyysisiin, havainnoitaviin objekteihin. Ympäristön ja paikan mielikuvarikkaus sisältää muitakin vaikuttajia, kuten sosiaalinen merkitys, funktio ja historia. Tavoitteenaan muotoon perustuva sisällön ja merkityksen tutkimus, Lynch jakaa rakennetun ympäristön olennaiset elementit viiteen kategoriaan: reitti, reuna, alue, solmu ja maamerkki (*path, edge, district, node, landmark*). (Lynch 1979, s. 9-10, 46-47)

Reitillä Lynch tarkoittaa kohtia, joista liikennöivät ihmiset tyypillisesti tai potentiaalisesti kulkevat. Tämän alle kuuluu niin polut, kadut, rautatiet ja vesiväylätkin. Reittien merkityksellisyyttä hän korostaa sillä, että ihmiset suurimmilta osin kokevat kaupunkiympäristöä liikkueensa paikasta toiseen. Hänen tutkimuksensa perusteella myös vaikutti siltä, että asukkaiden paikallistuntemus olivat kasvavasti sidonnaisia juuri reitteihin, mikäli he tunsivat kaupungin hyvin. (Lynch 1979, s.47, 49) Mielestäni käytetty termi paikallistuntemus voidaan nähdä toisena tapana puhua orientaatiosta ja tunnistamisesta. Reitit ja liikkuminen ovat siis

olennainen tekijä kuuluvuuden tunteen, ja siten paikan hengen kannalta.

Reunoja tai raja-alueita Lynch tarkoittaa lineaarisilla elementeillä, joita ei voi kutsua reiteiksi, mutta jotka jakavat kaksi ominaisuuksiltaan eroavaa aluetta toisistaan. Erityisen voimakas reuna on silloin, kun se on paitsi selkeästi visuaalisesti havaittava, myös muodoltaan jatkuva ja läpipääsemätön. (Lynch 1979, s.62) Esimerkki voimakkaasta reunasta voi olla esimerkiksi kaupungin muuri tai rantaviiva, kun taas häilyvämpi on vaikka kadun pintamateriaalin vaihdos, joka osoittaa vaihdosta eri kulkuvälineiden alueesta tai muutosta tilan yksityisyyden asteessa.

Alueilla Lynch tarkoittaa kaupungin mittakaavassa merkittävän kokoisia kokonaisuuksia, joilla on muusta ympäristöstä selkeästi eroavia luonteenpiirteitä. (Lynch 1979, s.66) Nähdäkseni tyypillisin esimerkki eri alueista voisi olla historiallisen kerrostuman aikaansaannosta; eri aikakausilla rakennetut asuinalueet ovat selkeästi toisistaan tyylillisesti erotettavissa. Samoja tilallisen jaon elementtejä voi soveltaa myös rakentamattomaan ympäristöön, jossa auringonkukkapelto vaihtuu niityksi ja jälleen metsäksi. Alueiden väliä saattaa jakaa havaittava reuna, mutta siirtymä voi olla myös hienovarainen

ja huomaamaton. Vähitellen katukuvaan ilmaantuvat kivijalkakaupat ovat esimerkiksi viite saapumisesta vilkkaalle kauppakujien alueelle.

Solmut ovat Lynchin mukaan liikkumisen ja orientaation kannalta merkityksellisiä liittymäkohtia. Ne ovat strategisesti merkittäviä paikkoja, joissa usein yhdistyy muut ympäristöä jakavat elementit, kuten reitit ja reunat, tai niiden ominaisuudet, kuten eri alueiden tunnuspiirteet. Vaikka tyyppiesimerkki solmukohdasta on vaikka suuri aukio, niin ne pätevät myös suuremmassa mittakaavassa, jossa kaupunki voidaan katsoa olevan yksi valtion solmukohta. Lynch teki ihmisten käyttäytymisessä erityisen huomion saavuttaessa solmukohtiin. Niihin saavuttaessa tietoisuus ympäristöstä tyypillisesti kasvoi, ja ihmiset myös muistivat solmukohdat muita merkityksellisempinä paikkoina. (Lynch 1979, s.72-73) Nähdäkseni huomiona ympäristötietoisuuden kasvaminen saavuttaessa valinnan tai poikkeuksellisen paikan eteen ei välttämättä ole yllättävä. Suunnittelijan kannalta on kuitenkin tarpeellista pitää mielessä sen heijastamat vaikutukset. Risteyksessä ihmiset katsovat ympärilleen eri lailla, kuin suoralla tiellä. Toisaalta jos haluaa kiinnittää kävelijän huomion pois suoraan edessä olevasta, tulee eteen asettaa jotakin, mikä vie huomion: nytkähdys reitissä, este

tai materiaalin vaihdos.

Arkkitehti ja yhdyskuntasuunnittelija Gordon Cullen kirjoittaa samasta ilmiöstä eri näkökulmasta. Siinä missä Lynch analysoi ympäristön fyysisiä elementtejä ja peilaa niitä ihmisten toimintaan, Cullen analysoi ihmisten tapaa havainnoida ympäristöään. Hänen esittelemänsä keskeinen termi näkymien sarja (*serial vision*) tarkoittaa sitä havainnoitsijalle esiintyvää maisemien ketjua, joka syntyy ympäristössä liikkeessa. Jotta näkymien sarja olisi havait-sijalle mielenkiintoinen ja yllättävä, tulee esteiden ja avautuvien näkymien olla tasapainossa kulkijan nopeuden ja sen kautta liikkumismuodon kanssa. (Cullen 1977, s. 9) Nähdäkseni mielenkiintoisen ja tyydyttävän reitin tulisi siis koostua sopivin välein ilmenevistä eri kokoluokan solmukohdista, joissa huomio kiinnittyy uusiin yllätyksiin ympäristössä.

Viides ja viimeinen Lynchin esittelemä elementti on maamerkki. Ne ovat pistemäisiä referenssejä, vaikka voivatkin mittakaavaltaan vaihdella suuresti. (Lynch 1979, s.78) Nähdäkseni esimerkiksi Pariisin Eiffel-torni ja Kööpenhaminan Pieni merenneito -patsas ovat molemmat maamerkkejä, vaikka kokoero niillä on lähes 300-kertainen. Ne toimittavat osin samaa virkaa solmujen kanssa ympäristön jäsentämisen kannalta; molempia käytetään apuna

orientoitumisessa, esimerkiksi vertaamalla omaa tai päämäärän sijaintia suhteessa maamerkkiin. Kuitenkin siinä, missä solmukohdalla on suhde muuhun ympäristöönsä, toimii maamerkki itsenäisenä elementtinä. Esimerkiksi metsässä seisova hiidenkivi on maamerkki, kun taas läheinen puronhaara on solmukohta. Suunnittelijan kannalta samat huomiot solmujen kanssa pätee maamerkkeihin. On kuitenkin syytä huomauttaa, että yksilötasolla maamerkit voivat olla hyvinkin yksinkertaisia ja jäädä silti kulkijalle väkevästi mieleen. Omasta koulumatkastani muistan vielä risteyksen, jossa seiso i sähkökaappi, ja kotipihalla kaadetusta puusta muistutti kanto, joka oli jätetty pari metriä korkeaksi.

2.2.3 Rakennetun ympäristön merkitys

Ihmisen luomat tai muovaamat paikat ovat Norberg-Schulzin mukaan vahvasti sidoksissa kykyyn symbolisoida ja luoda merkityksiä. Kun rakennettu paikka on merkityksellinen, tuntee ihminen olonsa kotoisaksi. (Norberg-Schulz 1980, s. 50) Nähdäkseni voimakkaimmin kotoisuuden tuntu ja merkityksellisyyden tunne ilmenee monilla esimerkiksi lapsuuden kodista tai mummolasta. Näistä paikoista usein nousee esiin kokemukset, jotka liittyvät perustarpeidemme täyttymiseen: ruokaan, lämpöön, lepoon ja läheisyyteen. Tulisijalla, tuvalla ja makuukammarilla voi siten olla monia merkityksiä lohdusta turvaan, iloon ja perheeseen – kokemuksien kautta tavallisista asioista on syntynyt symboleita. Norberg-Schulz huomauttaa, kuinka jo aikoja sitten ihmiset huomasivat, kuinka paikan luominen tai muokkaaminen toimii perusolemusten ja -piirteiden ilmaisijana. Ihmisten itsensä luomien paikkojen merkitykset ja rakenteen heijastelivat ihmisen suhdetta luonnonympäristöön ja omaan olemassaoloonsa (Norberg-Schulz 1980, s. 50).

Norberg-Schulz kuvailee rakennettua paikkaa termillä asutus (*settlements*). Se tarkoittaa kaikkia ihmisen rakentamisen koskettamia ympäristöjä

Kuva 5

Parvekkeella luonto ja maaperä katoavat lähes täysin maisemasta rakennetun ympäristön sekaan.

Kuva 6

Toisella puolella Como-järveä sijaitsevasta kylästä näkee, kuinka vahvasti rakennettu ympäristö on kuitenkin maastolle, vaikka referenssit siitä voivatkin kadota rakennetun ympäristön ytimessä.

eri skaaloissaan yksittäisestä rakennuksesta met-sän keskellä suureen metropoliin. Näitä asutuksia yhdistää reitit ja täydentää erilaiset asumiseen ja kulttuuriin liittyvät elementit. Kokonaisuudessaan ne muovaavat luonnonympäristöä osaksi kulttuuri-maisemaa. (Norberg-Schulz 1980, s. 10)

Norberg-Schulz jakaa asutukset kahteen katego-riaan. Ensimmäisessä asutus on suoraan sidok-sissa luonnonympäristöönsä ja erityisesti geogra-fiaan. (Norberg-Schulz 1980, s. 58) Tyypillisesti nämä asutukset ovat väljemmin rakennettuja, ja niissä rakennukset ovat maisemassa alisteisia tai niiden sijoittelu ja muotokieli ovat suhteessa maastonmuotoihin ja sijaintiinsa ympäristössä. Esimerkki tästä on suomalaiset kirkonkylät, joissa kirkko rakennettiin kylän korkeimmalle pai-kalle, mikä oli osoitus rakennuksen merkitystä yhteisössä, ja samalla korosti yhtä ympäristön merkittävää ominaisuutta.

Toinen Norberg-Schulzin asutustyyppi on urbaani ympäristö, joka ei ota selkeästi kontaktia maastoon. Tällainen on yleistä tiheimmin rakennetuissa pai-koissa, joissa luonto ja maaperä eivät ole tavalla tai toisella erityisen selväpiirteisiä tai suurta. (Norberg-Schulz 1980, s. 58) Tiheässäkään metropolissa ei voi olla ottamatta kontaktia maastonmuotoihin, jos

kaupunki sijaitsee vuoren rinteellä, mutta tasaisella maalla sijaitsevassa ruutukaavaan istutetussa kau-pungissa yhteys luonnonympäristöön saattaa olla hyvinkin vaikeasti havaittavissa.

Rakennetun paikan suhtautuminen paikan hen-keen riippuu Norberg-Schulzin mukaan asutustyy-pin suhteesta ympäristöön. Läheisessä maasto- ja luontosuhteessa oleva rakennettu paikka tulee sitoa lähtökohtaisesti rakentamattoman ympäris-tön ominaisuuksiin. Tiheässä, urbaanissa ympä-ristössä paikan hengen tavoittelu vaatii kokonais-valtaisempaa otetta. Silloin on Norberg-Schulzin mukaan olennaista tarttua paikallisuuteen, mutta myös muualla tulleeeseen tyyliin ja symboliikkaan, joka on jo adoptoitu paikalliskulttuuriin. (Norberg-Schulz 1980, s. 58) Koen, että jos ei halua rajoittau-tua näihin kahteen kategoriaan, voi todeta, että jokainen rakennettu paikka osuu johonkin kohtaan luonnontilainen-urbaani -akselilla. Olennaista on paikan henkeä tavoitellessa yrittää löytää tapoja sitoa suunnitelma ympäristöstä löytyviin element-teihin: maastoon ja luonnontilaiseen maisemaan sekä paikalliskulttuuriin, tyyleihin ja muihin kult-tuurimaiseman osa-alueisiin.

Norberg-Schulzin mukaan rakennetun pai-kan paikan hengen ilmentäminen tapahtuu

visualisoimalla, täydentämällä, merkityksen luo-misella, eli symboloimalla, ja keräilemällä olevia elementtejä. Mikäli ihmisen luomat ja muovaamat osat ovat merkityksellisellä tavalla liitetty ympä-ristöönsä, palvelevat ne fokuksina, joissa paikan luonne tiivistyy ja avautuu. (Norberg-Schulz 1980, s. 10) Ajan myötä ympäristöön syntyneet muutokset mielletään uudeksi ajalliseksi kerrostumaksi osana kulttuurihistoriallista kokonaisuutta, ja ne tulee ottaa myöhemmässä suunnittelussa huomioon “al-kuperäisen” ympäristön tapaan, kun yritetään jäl-leen tavoittaa paikan henkeä.

Rakennetulla ympäristöllä on myös muita merki-tyksiä, kuin paikan hengen kautta tavoitettu ko-toisuuden ja kuuluvuuden tunne. Suuri käytännön voimavara ihmisille on siinä, että suurena yhteisönä muodostettu elinympäristö pystyy tarjoamaan laa-jemmat palvelut ja toiminnot suhteessa pieneen yhteisöön tai yksittäiseen perheeseen. Tämä käy monella tavalla järkeen: kauppa on kannattavaa perustaa kylään, mutta ei yksittäiselle maatilalle ja kauppakeskus ravintolamaailmoineen ja elokuvate-attereineen käy järkeen kaupungissa, mutta ei pik-kukylässä. Cullenin mukaan ihmisjoukon tuottama hyöty toisilleen on suurempi, kuin yksittäisten ih-misten tuottaman hyödyn summa – syntyy ylijää-mää (Cullen 1977, s. 7).

Cullenin jatkaa, että suuren joukon tuottaman yli-jäämähyödyn periaatetta voidaan soveltaa raken-nuksiin. Yksittäinen rakennus keskellä maaseutua voidaan kokea arkkitehtuurinsa puolesta oman ym-päristönsä kontekstissa, mutta ryhmä rakennuksia omaa potentiaalin esteettiselle kehykselle, johon eristäytyneellä yksilöllä ei olisi mahdollisuutta. Jokaisella rakennuksella on ominaisuuksiensa ja ympäristösuhteensa lisäksi suhde jokaiseen muu-hun läheiseen rakennukseen, yksilönä ja ryhmänä. (Cullen 1977, s. 7) Cullenin havaintopsykologista tarkastelukulmaa vasten peilattuna paikan henki alkaakin nähdäkseni vaikuttamaan verkolta, jossa jokaisen elementin luonteenpiirteet ja tilalliset ominaisuudet ovat suhteessa toisiinsa. Vahvojen yksittäisten suhteiden ja lukemattomien hienova-raisempien säikeiden yhteisvaikutus tekee paikan hengen verkosta vahvan.

2.2.4 Paikan luonne

Olen paikan hengen olemusta tarkastellessa todennut, että tilallisten, kolmiulotteisten ominaisuuksien lisäksi siihen vaikuttaa luonteen tekijät. Norberg-Schulz laskee luonteen yhdeksi peruskategoriaksi konkreetissa luonnollisuuden ymmärtämisessä. Yhdessä valon kanssa luonne oli hänen näkemyksensä mukaan paikan ilmapiirin ja tunnelman luova osatekijä (Norberg-Schulz 1980, s. 32). Kuinka sitten paikan luonteen ja luonteen osatekijöiden kokeminen tapahtuu? Nähdäkseni ratkaisevassa asemassa on yksittäiset voimakkaat osatekijät tai osatekijöiden antamien vihjeiden yhteisvaikutus, joka koskettaa tavalla tai toisella. Mystiikkaa paikkaan saattaa luoda hämärä valaistus, eteerinen äänimaisema ja näkymien rajautumisesta syntyvä tietoisuus kaikesta siitä, mitä ei näe – tuntematon. Vaaran tunnetta voi aiheuttaa jo yksinään putoamisvaara tai eksymisen mahdollisuus. Aistiemme tuottama tieto ympäristöstä yhdistettynä henkilökohtaiseen merkityksentajuun luovat siis mielenmaisemaa, jossa yhdistyvät tuntemukset luovat kokemuksen paikan luonteesta.

Norberg-Schulz vertaa paikan, tilan ja luonteen käsitteitä analogian kautta; hän toteaa, että paikat ovat substantiiveja, eli asioita, jotka yksinkertaisesti ovat.

Tilallisia elementtejä hän kutsuu prepositioiksi, sillä niiden kannalta olennaista on suhteellinen sijainti – ollaanko alla, päällä, vieressä, välissä vai sisällä ja niin edelleen. Luonteenpiirteet puolestaan ovat hänen mukaansa adjektiiveja. Vaikka yksi adjektiivi ei yleensä riitä kuvaamaan paikan luonteen monimutkaisuutta, niin usein paikalla on niin väkevästi vallitseva yksi ominaisuus, että yksikin sana voi riittää sen perusolemuksen kiteyttämiseen. (Norberg-Schulz 1980, s. 16) Nähdäkseni esimerkiksi aava paikka luo automaattisesti mielikuvan äärimmäisen horisontaalisuuden ja esteettömyyden tilasta, kuten meri tai ruohikkotasanko. Muut paikan luonnetta kuvaavat adjektiivit – tuulinen, raikas, rauhallinen – ovat silti läsnä, mutta perusolemus on jo yhdellä sanalla tiivistetty.

Kevin Lynch käytti termiä mielikuvarikkaus (*imageability*) kuvaamaan ympäristön tarkkailijalle paljastamaa luonnetta. Mielikuvarikkaassa ympäristössä Lynch toteaa olevan suuri potentiaali huomiota kiinnittävälle kävijälle; tunnistettava ympäristö luo verkon, jonka ajan kanssa oppii paremmin käsittämään kokonaisuutena. (Lynch 1979, s. 10) Cullenin esittelemästä näkymien sarjasta syntyy samalla tuntemuksien sarja. Näin ihminen

löytää helpommin perille ja oppii tuntemaan ympäristöään tilan hahmottamisen ja merkityksennannon kautta – tilan luonnekin siis vaikuttaa orientaatioon ja tunnistamiseen.

Cullen tarkastelee kaupunkitilojen luonnetta kolmen käsitteen avulla: näkymien sarja, paikka ja sisältö (*serial vision, place, content*) (Cullen 1977, s. 9-10). Aiemmin pohdin, kuinka näkymien sarja on suhteessa ympäristön tilalliseen jäsentämiseen, mutta se on nähdäkseni yhtä lailla tekemisissä myös paikan luonteen kanssa. Ihmismieli reagoi kontrasteihin, ja kun maisema muuttuu mielenkiintoa herättävällä tavalla, syntyy se mielessä eloon vastakkainasettelun luoman draaman kautta. Cullen toteaa, että monotonisessa ympäristössä mieli vajoaa tylsyyteen, kun maisemat lipuvat ohitse piirteettöminä ja staattisina (Cullen 1977, s. 9).

Paikkaa Cullen ei tarkastele niinkään tilallisena elementtinä, vaan paikan tilallisen kokemuksellisuuden kautta – mitä ihminen tuntee seisoessaan jyrkänteen reunalla tai syvällä luolan uumenissa. Ilman muita ympäristön ärsykeitä ja jalat tukevasti maan kamaralla, ihminen silti tuntee vahvasti oman kehonsa suhteessa näihin äärimmäisiin esimerkeihin. (Cullen 1977, s. 10) Koenkin, että katsellessa korkealta alas pyörivät perhoset vatsanpohjassa, ja

luolan perukoilla, tonniin painoisten maamassojen alla tilan dimensioiden realisoituvat tavalla, joka ei tule vastaan missään huoneessa. Tilannetta ei tarvitse edes nähdä, vaan silmät ummistettuina pelkkä tieto ympäristön välittömyydestä saa aikaan voimakkaan tunnereaktion. Cullen toteaa, että tietyt tyypilliset reaktiot ovatkin aina läsnä myös tilallisesti vähemmän äärimmäisissä olosuhteissa. Tunneli, aukio, koroke ja painanne kukin saavat aikaan meissä reaktion, ja ympäristöä muovaamalla suunnittelija pystyy luomaan kullekin reitille oman draaman kaaren. Kaupunki muuttuu suureksi plastiseksi kokemukseksi täynnä tuntemuksien sarjoja. (Cullen 1977, s. 10).

Sisällöllä Cullen tarkoittaa kaikkea sitä, mistä ympäristön kudelma koostuu: värit, tekstuurit, mitataava, tyylit ja omaleimaisuus. Kudelman historiallinen kerrostuma yksistään jo useimmiten pitää huolen siitä, että kaupungeissa on huomattavan laaja sekoitus erilaisia piirteitä. Hän jatkaa, että puhtaalle paperille piirrettäessä suunnitelmat usein ajautuvat kohti symmetriaa, tasapainoa ja sopusointua. Kuitenkin kontrastit, muutokset ja jopa ristiriidat ovat niitä asioita, joihin ympäristösämme ihastumme. Yhdenmukaisuus tylsistyttää, mutta eroavuuksien ja poikkeamien hyväksyminen luo elävyyttä. (Cullen 1977, s. 10-11)

PAIKAN ANALYYSI

Kuinka siis suunnittelija voisi pilkkoa paikan hengen pureskeltavan kokoisiksi paloiksi? Mitkä ovat konkreettisia ominaisuuksia, jotka antavat paikalle luonteen? Jos lähestymme asiaa käänteisesti, niin paikan henkenä ilmenee kaikki ne paikkaan sidotut tunteukset, jotka koemme ympäristöstämme tekemän aistimellisen havainnoimisen sekä havainnoille annettujen merkitysten kautta. Paikan henki on siis yksilöllisen kokemuksen muokkaama. Ympäristöestetiikan pohdinnassa Berleant totesi kuitenkin, kuinka kokemuksen täsmällinen ilmaisu on vähintäänkin haasteellista. (Berleant 2006, s. 76) Arkkitehtisuunnittelussa analyysiä tehdessä puolestaan ilmaisun täsmällisyys on tavoittelemisen arvoista – ainakin siellä, missä se on mahdollista.

Paikan eri osa-alueista jotkin ovat tilallisia, eli ne ovat pituudeltaan, pinta-alaltaan ja tilavuudeltaan mitattavissa, tai niiden ominaisuuksia voi

tarkastella mittaamalla. Samoihin mittoihin perustuen niillä on keskinäisiä suhteita, kuten suurempi, kaukaisin ja välissä. Toiset ympäristön osat alueet puolestaan ovat luonteenomaisia tekijöitä, joiden määrittämisen tai tarkastelemiseen ei voi käyttää mittanauhaa, kun yksikkönä on metrin sijaan esimerkiksi valovoima, minuutti tai desibeli. Luonteeseen kuitenkin kuuluu myös tekijöitä, joita ei voi mitata tai se ei ole tarkoituksenmukaista.

Kategorioista riippumatta kaikkia tekijöitä kuitenkin yhdistää niiden merkitysten tulkitseminen yksilöllisten ja kulttuuristen vaikutteiden kautta. On kuitenkin joitakin lainalaisuuksia, joilla pystytään ohjailemaan havaitsijan kokemusta ympäristöstä. Cullen sivusikin tätä aihetta, ja kutsui sitä yhteyksien tai suhteiden taiteeksi (*art of relationship*). Siinä pohditaan keinoja draaman luomiseksi ympäristön elementtien keskinäisten suhteiden avulla (Cullen 1977, s. 7-8). Tätä ajatusta seuraten vien periaatetta

vielä hiukan laajemmalle pelkistä näkymien sarjojen luomisesta – voisiko kaikkia paikan tilallisia tai luonteenomaisia tekijöitä jäsentää tavalla, joka ohjailee paikan synnyttämiä tunteuksia, tai kuten Cullen (1977) ilmaisi, luo draamaa?

3.1 Paikan osatekijöiden jäsentäminen

Sovellan plastisen sommittelun peruseriaatteita tavoitteessani ymmärtää paikan osatekijöiden jäsentämisen avulla luotuja tuntemusten sarjoja. Tavallisesta sommitteluopista poiketen plastisessa sommittelussa tutkitaan tason sijaan kolmiulotteisten elementtien jäsentämistä. Koska maisemaa kuitenkin tarkastellaan aina yhdestä pisteestä, pätevät monet samat lainalaisuudet kuvapintojen ja maiseman jäsentämisen välillä. Yksi tärkeä ero näiden välillä kuitenkin on se, että elävässä elämässä ympäristön elementtejä suhteutetaan aina omaan itseensä ja ihmiskehon mittoihin ylipäänsä. Näin ihmisen mittakaavasta tulee luontevasti yksi olennainen käsite ympäristön jäsentämisessä. Diplomityössäni keskityn kolmeen sommitteluopin perustekijään: rytmi, jännite ja tasapaino, joita sovellan myös paikan hengen analysoinnissa.

Unto Pusa pohtii *rytmin* olemusta kirjassaan *Plastillinen sommittelu*. Tieteellisestä näkökulmasta sitä on mahdoton määritellä sen elävästä, ”sykkivästä” luonteesta johtuen. Hän kuitenkin toteaa, että sitä voisi kuvailla ”kaikkien aistimilla havaittavien ilmiöiden sellaisenaan mielletäväksi järjestykseksi”. (Pusa 1963, s. 190) Nähdäkseni rytmiä

voisi yksinkertaistetusti kuvata myös jatkuvuuden ja katkeamisen suhteena. Esimerkkinä voi toimia viiva; täydellisen yhtenäisenä jatkuvana sillä ei ole rytmiä, kuten ei ole lopullisesti katkenneenakaan. Kaikki muut jatkuvuuden ja katkeamisen yhdistelmät luovat rytmin, oli vaihteluväli sitten kuinka pitkä tai lyhyt ja säännöllinen tai epäsäännöllinen tahansa.

Pitkästä ja lyhyestä rytmin vaihtelusta löytyy luonnosta paljon esimerkkejä vuodenaikojen kierrosta pulssiin. Säännöllisestä ja epäsäännöllisestä rytmistä esimerkki voisi olla pilaririvi; määrätyin välimatkoin sijoitetut pilarit muodostavat näkyvässä tasaisen rytmin. Epäsäännöllinen puolestaan voisi olla viereinen metsä, jonka puunrungot muodostavat ainakin näennäisesti täysin sattumanvaraisen rytmin.

Rytmi on tällä tavoin havaittavissa lähes kaikissa paikan tilan ja luonteen osatekijöissä. Musiikki on tyypillinen esimerkki, mutta myös muut äänimaiseman osat saavat aikaan rytmejä, kuten sateen ropina ja ukkosen paukahdukset. Valo ja varjo ovat keskenään vuorovaikutuksessa, josta

Kuva 7

Münchenissä arkadin seinämaalausten ja pilareiden rytmi rikkoo perspektiivin voimakasta horisontaalisuutta ja ohjaa katsetta myös ylöspäin.

Kuva 8

Salzburgissa betonibrutalistisen rakennuksen kulmaan sijoitettu punainen ovi luo yksiaineiseen julkisivuun jännitettä.

Kuva 9

Suuremmassa mittakaavassa jännitettä kaupukikuvassa luo kiilamaisesti katutilan päälle ojentuva rakennuksen uloke Luganossa.

voi olla havaittavissa rytmi. Öisin se on nähtävissä katulamppujen valaisemassa katutilassa ja auringonlaskun aikaan voimakkaan tekstuurisessa julkisivupinnassa.

Suunnittelijana rytmin ottaminen huomioon voi olla monellakin tavalla hyödyllistä. Se voi osoittaa rajan tai jatkumon hienovaraisella tavalla. Tarkoituksenmukaisesti katkaistu rytmi kiinnittää huomion ja jättää tarkastelijalle muistijäljen. Kattojen harjalinjat, ikkunajaot, julkisivujen pintamateriaalit, katukiveys ja tuhannet muut asiat ovat asioita, joihin ympäristössä liikkuvat ihmiset kiinnittävät tiedostamattaankin huomiota. Tunnistamalla rytmejä ympäristöstä on siihen huomattavasti helpompi sovittaa omaa suunnitelmaansa – tai poiketa siitä, jos se on tavoite.

Jännitettä ympäristön jäsentämisessä voisi kuvailla varauksellisuudeksi, potentiaaliksi, joka kontekstissaan synnyttää spontaanin tunnereaktion. Sivusin aihetta jo Cullenin (1977) esittelemää näkymien sarjaa analysoidessani; ihmismieli reagoi kontrasteihin ja vastakkainasettelun luomaan draamaan. Yksinkertaisin tapa jännitettä aikaansaamiseksi on luoda se vastakohtien avulla. Tästä voisi päätellä, että jännite syntyy aina kahden tai useamman elementin välille, mutta myös yksittäinen kappale

voi olla jännitteinen. Esimerkiksi painovoimaa uhmaava uloke luo jännitteisen tunnelman, samoin kun kärjellään seisova pyramidi. Staattisesta tilasta riippumatta niiden lähes odottaa kaatuvan vai romahtavan hetkenä minä hyvänsä.

Myös dynaamisuus ja liike luovat jännitettä, ja sillä voi paikassa saada aikaan mielenkiintoa, yllätyksellisyyttä ja eloa. Rytmin poikkeamisesta syntyvän jännitteen avulla voi ohjailla katseita ja huomion kohdetta. Liiallinen jännitteisyys ympäristössä voi kuitenkin myös aiheuttaa aistiärsykkeiden tulvan tuottamaa levottomuutta. Esimerkiksi jos kuvittelen New Yorkin Times Square -aukion uuden vuoden aikaan – rakettien pauke, huudot, musiikki, työntävät ihmiset ja valotaulut saattavat yhteisvaikutukseltaan olla hetken jännittävää. Pitkittynyt oleskelu kuitenkin todennäköisemmin aiheuttaa ahdistusta.

Jännitteen puute mielletään joskus *tasapainona*, mutta tasapainoinen ympäristö voi olla myös jännitteinen. Tasapaino on levollisuutta paitsi liikkeen, myös tilallisten ominaisuuksien tai luonteenpiirteiden suhteen. Kaksi samankokoista pientaloa vastakkaisilla puolilla katua ovat keskenään tasapainossa – symmetria on äärimmäinen tasapainon muoto. Jos toista rakennusta kääntää vinoon kadun

koordinaatistosta, syntyy kappaleiden välille jännitettä. Jos toisen talon tilalle rakennetaan valtava kerrostalo, järkkyy tasapaino.

Rytmi, jännite ja tasapaino ovat kaikki sukua toisilleen, ja useimmiten miellyttävän komposition aikaansaamiseksi kaikki kolme ovat tarpeellisia. Nähdäkseni äärimmäinen tasapaino tylsyyttää, tasapainon puute häiritsee, jännite stimuloi ja rytmi luo tai rikkoo kokonaisuuden.

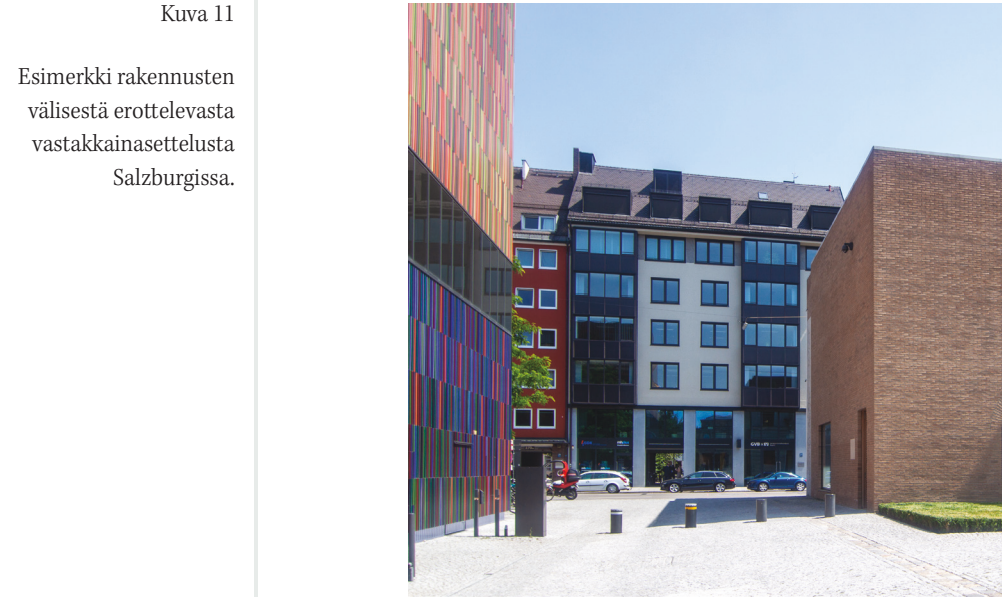
Arkkitehtuurikeskustelussa usein puhutaan vastakkainasettelusta. Itse käsitän sen kahden osan tai osakokonaisuuden välisenä vuoropuheluna, joka voi olla yhteydessä tasapainoon tai jännitteeseen, kuten talojen esimerkissä, tai rytmiin, kuten edellä mainittujen pilareiden ja puiden välillä. Vastakkainasettelu on tehokeino, jolla voidaan korostaa jotain ominaisuutta tai kokonaisuutta. Näen, että se voidaan suunnittelullisten tavoitteiden näkökulmasta puolesta jakaa karkeasti kahteen eri tyyppiseen vastakkainasetteluun: sovitteluun ja erottelemaan.

Sovitteluun vastakkainasettelun avulla suunnittelussa pyritään löytämään yhteinen sävel ympäristönsä kanssa, mutta kuitenkin omalla olemuksellaan ja identiteetillään erottumaan tarpeeksi,

Kuva 10
Esimerkki rakennusten välisestä sovitteluvasta vastakkainasettelusta Prahassa.

Kuva 11
Esimerkki rakennusten välisestä erottelevasta vastakkainasettelusta Salzburgissa.

että tarkastelijalle se erottuu itsenäisenä kerrostu-
mana. Täydennysrakentamisen alalla on lukuisia
esimerkkejä sovitteluvasta vastakkainasettelusta.
Uudisrakennus tai lisäkerrokset voivat olla joiltain
ominaisuudelta selvästi samaa ryhmää vanhan
kanssa, esimerkiksi kerroskorkeuden tai julkisi-
vusommittelun puolesta. Materiaalit ja yksityiskoh-
dat puolestaan voivat paljastaa rakennuksen tai ra-
kennusosan eri ajan tuotokseksi.

Erottelevan vastakkainasettelun avulla puolestaan
suunnittelussa pyritään vastakohtiin mahdollisim-
man erottuvan rinnastuksen luomiseksi. Tämän
tyyppisiä arkkitehtuuriratkaisuita on ollut esimer-
kiksi historiallisten kohteiden lisärakentamisen
yhteydessä. Vanhaan punatiiliseen osaan on liitetty
ominaisuuksiltaan päinvastainen lasilaatikko. Jako
näihin vastakkainasettelun tyyppeihin ei ole välttä-
mättä tarkkarajainen; välimuotoja varmasti löytyy,
mutta suunnittelijalle niiden periaatteellisen eron
pohtiminen voi olla hyödyllistä.

3.2 Kaksi menetelmää

Tutustuin kahteen paikan ja sen elementtien analy-
sointiin keskittyvään teokseen omaa lähestymistä-
paa ja menetelmää hahmotellessani. Molemmissa
esimerkeissä näkökulma on omanlaisensa, mutta
niiden kautta sain pohjaa sille, mitä omaan me-
netelmääni tulisi sisällyttää ja miten sitä kannat-
taa jäsenellä. Ensimmäisessä Arkkitehti Thomas
Thiis-Evensen esittelee menetelmän esteettiselle
kaupunkisuunnittelulle kirjassaan *Archetypes
of Urbanism*. Toisessa arkkitehdit Pekka Helin,
Jukka Turtiainen ja Matti Vesikansa julkaisussa
Kaupunkikuva ja rakentaminen esittelevät tapoja
edistää tasapainoisen kaupunkikuvan syntymistä.

Menetelmä: Esteettinen kaupunkisuunnittelu

Arkkitehti Thomas Thiis-Evensenin menetelmä
pohjautuu Osloon kaupungin teettämään kaupun-
gin estetiikkaa analysoivan tutkimuksen tuloksiin.
Sen pohjalta hän alkoi hahmottelemaan yleispäte-
vämpää teoriaa kaupunkisuunnittelun ja esteetti-
sen suunnittelun suhteesta. Hän aloittaa menetel-
mänsä pohdinnalla tutkimusaihettaan piirittävistä
ongelmista. Hän nostaa esiin kysymyksen koko
estetiikan relevanttiudesta; voiko kokonaisen kau-
pungin suunnittelun pohjata ”makuasialle”? Jos es-
tetiikan nostaa kaupunkisuunnittelussa jalustalle,
niin irrottaako tällainen ajattelu todellisuudesta,
jossa taloudelliset, sosiaaliset ja liikkumiseen liit-
tyvät seikat määrittelevät kaupungin ulkomuotoa?
(Thiis-Evensen 1999, s. 17) Koen itse myös kysymyk-
sen relevantiksi, ja sen pohtiminen nostaa nähdäk-
seni kokonaisvaltaisuuden entistä korkeammalle
jalustalle suunnittelussa; estetiikan tavoittelemisen
kanssa tulee kulkea käsi kädessä toimintaa tuke-
vat pyrkimykset. Esimerkiksi paikan rakennetta
pohtivassa osiossa totesin, että tilasarjoja luomalla
pystytään myös ohjailemaan ihmisten valitsemia
kulkureittejä.

Ensimmäisessä osiossa Thiis-Evensen pohtii es-
teettisen kaupunkisuunnittelun tarpeellisuutta, ja

esittelee kolme tapaa lähestyä urbaanin ympäristön kehittämistä: säätelevä, sopeutuva ja liberaali metodi (*regulative, adaptive, liberalistic method*). Säätelevä metodi tuottaa kokonaisvaltaista ja hierarkkista kaupunkiympäristöä, suorine pitkine katulinjoinen ja määrättyine aukioineen – useimmiten jo olemassa olevan kaupunkirakenteen kustannuksella. Esimerkkinä tällaisesta lähestymistavasta hän nostaa Hausmannin 1860-luvun ja Le Corbusierin 1930-40-luvun suunnitelmat Pariisiin. Liberaalissa mallissa puolestaan yksittäiset rakennukset ovat yhtenäistä kaupunkikuvaa ja syntyviä kaupunkitiloja tärkeämpiä, niin kuin on toimittu monissa modernismin oppeihin pohjautuvissa funktionalismin kohteissa sekä Las Vegasin tyyppisissä kapitalismin ohjailemissa kaupungeissa. (Thiis-Evensen 1999, s. 29-30)

Sopeutuva kaupunkisuunnittelun metodi on nimensä mukaisesti varsin avoin, ja siinä tutkitaan paikkaa vastaanottavuuden ja täydentämisen näkökulmasta. Paikan tuntua yritetään löytää täydentämällä kontrasteilla, sarjoilla ja rytmeillä, mutta ei niinkään harmonialla tai symmetrialla. Tätä lähestymistapaa Thiis-Evensen pyrkii käyttämään analyysissään Oslost. Lähestymismetodin valintaa hän perustelee Oslon luonteella kaupunkina; se koostuu monesta pienemmästä kaupungista ja on

siten pirstaloitunut ja moniagendainen. Toisaalta kahden muun metodin valinta olisi ammatillisesti ja ideologisesti kantaaottavampi, ja lopputulos heijastelisi siten enemmän henkilökohtaisia näkökulmia urbanismiin, kuin kaupungin kollektiivista omakuvaa. (Thiis-Evensen 1999, s. 30-31)

Thiis-Evensenin lähestymistapa ja tavoite eroaa omasta tutkielmastani sikäli, että hän keskittyy kaupunginosien tai kokonaisten kaupunkien mittakaavassa suunnitteluun. Oma analyysini paikan hengestä on monilta osin sovellettavissa kaupungin mittakaavaan ja jopa kokonaisuin maakuntiin ja valtioihin – esimerkiksi pimeät talvet ja valoisat kesät ovat paikan hengen kannalta olennainen luonteenpiirre koko Suomessa. Pääosa paikka-analyysistäni kuitenkin keskittyy siihen, kuinka korttelin, rakennuksen ja erityisesti ihmisen mittakaavassa *paikan henki* ilmenee. Thiis-Evensenin käyttämää sopeutuvaa kaupunkisuunnittelun filosofiaa pyrin pitämään mielessä omassa menetelmässäni, sillä jokainen kaupunkitila on osa suurempaa kokonaisuutta luonteensa puolesta, kulttuuri-kontekstissa ja tilasarjallisesti kaupunkirakenteessa. Tavallinen tarkastelija, kaupunkilainen, näkee sen vain omasta näkökulmastaan, mutta suunnittelijan tulee pystyä irrottautumaan yksilön

mittakaavasta – ja palaamaan siihen takaisin aina uudelleenarviointia varten.

Thiis-Evensenkin tarkastelee menetelmässään myös pienimittakaavaisempia kokonaisuuksia. Hän aloittaa esittelemällä näkemyksensä *visuaalisista laeista*, analysoimalla niitä ja jakamalla ne kategorioihin A:sta E:hen: ympäristön mittakaavat, muotojen visuaaliset erityispiirteet, muotojen ilmaisuun liittyvät tekijät, suuntasidonnaiset muotojen ilmaisuuden tekijät sekä kokemusperusteinen merkityksenanto. A-kategoriaan kuuluu *muodot kaikissa mittakaavoissaan*: maastonmuodoista kaupunkirakenteen elementteihin, huonekaluihin ja esineisiin. B-kategoriassa on *muotojen visuaaliset erityispiirteet*, kuten ääriviiva tai siluetti, tilavuus, pinta-ala, rakenne sekä pinnan käsittely, jonka alle kuuluu aukotus, jako, tekstuuri, väri ja valo. (Thiis-Evensen 1999, s. 43, 57)

Muotojen ja muotojen visuaalisten erityispiirteiden jälkeen C-kategoriaan on *muotojen ilmaisuun liittyvät tekijät*. Näihin kuuluu keskinäinen organisointi, kuten symmetrisyys ja epäsymmetrisyys eri akseleiden ja pisteiden suhteen. Samassa kategoriassa on myös muotojen suhde toisiinsa; ovatko ne päällekkäisiä tai vierekkäisiä, kontrastisia, yhtyviä ja niin edelleen. Lisäksi muodon

rakenteen ominaisuudet, kuten keveys tai raskaus, avoimuus tai sulkeutuneisuus ja geometrisuus tai muodottomuus kuuluvat tähän kategoriaan. (Thiis-Evensen 1999, s. 44-52, 57)

D-kategoriaan kuuluu *muotojen ilmaisuun liittyvät tekijät, jotka perustuvat suuntiin*. Näitä on esimerkiksi avautuva ja sulkeutuva, yhdistyvä ja jakautuva sekä kokoontuva ja hajaantuva. Viimeisessä E-lokerossa on *kokemusperustainen merkityksenanto*, eli kuinka tarkastelija kokee muotoa ilmaisevat tekijät. (Thiis-Evensen 1999, s. 53-57)

Thiis-Evensen menee varsin pitkälle kategorisoinnissaan, mikä saattaa olla tapauskohtaisesti käytännöllistäkin – erityisesti monimutkaisten kappaleiden tai kokonaisuuksien ominaisuuksien hahmottamisessa. Toisaalta kategorisoimisesta saattaa aiheutua epäjohdonmukaisuuksia; monet C- ja D-kategorian muodon ilmaisuun liittyvät tekijät, kuten dominoiva ja kontrastinen ovat olemassa vain ihmisen antaman merkityksen kautta. Ehkä sen laittaminen omaksi osioksi kuitenkin toimii hyvänä muistutuksena sen tärkeydestä ja läsnäolossa kaikessa ympäristön havainnoinnissa.

Toinen ongelma, jonka näen Thiis-Evensenin järjestelmässä on näkökeskeisyys. Moniaistillisuuden

tärkeyttä käsittelinkin ympäristöestetiikan yhteydessä, ja sen huomioiminen olisi tuonut mielestäni merkittävää lisäarvoa – vaikka myönnänkin, että se olisi tehnyt kategorisesta järjestelmästä entistä monimutkaisemman.

Tilassa olevien elementtien esittelyn jälkeen Thiis-Evensen siirtyy menetelmässään puhumaan kaupunkien kerrostuksellisuudesta. Hän jakaa kaupunkirakenteen mittakaavan mukaan kolmeen eri tasoon: maisema, rakennettu ympäristö ja kalustus (*landscape, built environment, furniture*). Suurimittakaavaisimman, eli maiseman osatekijöitä hän jakaa edelleen ryhmiin: rannikot, vuoret, laaksot, tasangot, joet, järvet, taivas ja taivaan-kappaleet sekä kasvusto. Näiden ryhmien perusta on kolmiulotteisuus, eli tilalliset ominaisuudet, ja juuri kunkin ryhmän topologinen arkkityyppi toimii Thiis-Evensenin mukaan tärkeimpänä keskusteluvälineenä maiseman ja arkkitehtuurin välillä. (Thiis-Evensen 1999, s. 61-62)

Mittakaavaltaan seuraava taso kaupunkien kerrostuksellisuudessa on rakennettu ympäristö. Kaupunginosa on yksi rakennetun ympäristön yksikkö, joka koostuu rakennuksien lisäksi kaduista, aukioista ja maisemanosasta. Jokainen kaupunginosa on Thiis-Evensenin mukaan

tunnistettavissa muusta ympäristöstä vähintään yhdellä kolmesta peruskarakterististä: raja, alueen homogeenisuus jonkin ominaisuuden suhteen tai keskittyminen jonkin fokuksen ympärille. (Thiis-Evensen 1999, s. 62-63)

Kolmatta tasoa kaupunkirakenteessa Thiis-Evensen kutsuu kalustukseksi. Se pitää sisällään lähtökohtaisesti kaikki ympäristössä olevat rakennusta pienemmät kiinteät objektit penkeistä katulamppuihin ja puihin. Kalustuksen merkitys on paitsi täyttää tyhjiä tiloja, niin myös visualisoida funktiota ja muotoa sekä luoda urbaaniin ympäristöön uniikki aksentti. (Thiis-Evensen 1999, s. 65)

Seuraavassa osiossa on Thiis-Evensenin menetelmän pääasia ja suurin anti. Hän ottaa käsittelyyn eri kaupunkiympäristön verkkoa luovat elementit, kuten kadun, aukion ja kaupunginosan, sekä vastaavasti niitä rajaavat elementit. Hän analysoi niitä erilaisissa esiteltyjen visuaalisten lakien tilanteissa ja peilaa analyysin merkitystä eri kaupunkirakenteen mittakaavoissa. (Thiis-Evensen 1999, s. 75-167)

Thiis-Evensenin (1999) aineisto on hyvin kattava, ja koostuu analyysin lisäksi havainnollistavista piirroksista ja valokuvista. Laajuudessa piilee Thiis-Evensenin menetelmän vahvuus,

mutta myös heikkous. Menetelmä on antoisa suunnittelijalle, joka jaksaa lukea ja perehtyä kaikkiin erilaisiin skenaarioihin – tai ainakin poimia sieltä omia tarkoituseriään ja ongelmiaan koskevat osiot. Aineisto on toisaalta myös uuvuttavaa luettavaa ja paikoitellen pohtii asioita, joita saattavat olla ilmeisiä. Myös näkökeskeisyyteen ja visuaalisiin elementteihin lähes yksinomaan keskittyneenä se nähdäkseni jättää vielä sijaa kokonaisvaltaisemmalle jatkotutkimukselle.

Menetelmä: Tasapainoisen kaupunkikuvan syntymisen edistäminen

Esimerkki Suomesta on arkkitehtien Pekka Helin, Jukka Turtiainen ja Matti Vesikansa laatima kaupunkikuvallisen kehittämisen julkaisu, joka toteutettiin vuonna 1982 osana kaupunkimaisten yhdyskuntien kehittämiskampanjaa. Julkaisussa luodaan yleiskatsaus rakennussuunnitteluun ja kaupunkikuvaan liittyvien ominaisuuksien ratkaisuista, jotka tulevat kaavoitusprosessissa vastaan. Tarkoituksena sillä on keskustelun luominen kaupunkikuvan merkityksestä, sekä inspiraation tarjoaminen tutkimukselle ja kehittämiselle. (Helin, Turtiainen et al. 1983, s. 5-7)

Ote heidän menetelmässään on käytäntölähtöinen, mutta teoreettista perustaa käydään myös alussa lyhyesti. Kaupunkikuva esitellään ihmiskeskeisenä, jossa havainnoiva ihminen ajan ja liikkeen myötä luo dynaamisen kokonaiskuvan staattisista näkymien sarjoista. Kaupunkikuvaan kuuluviksi määritellään muun muassa kaikki kaduista taloihin, luonnosta toimintaan sekä ihmisiin, ja niitä koetaan esimerkiksi tilojen, näkymien, toiminnan ja visuaalisuuden kautta. (Helin, Turtiainen et al. 1983, s. 9)

Julkaisussa hypätään nopeasti analysoimaan kaupungin ja luonnon ominaisuuksia ja tilatekijöitä; mistä koostuu tila ja mitä ominaisuuksia tilalla on; mitä ovat rakenteet, kuinka niitä voi jäsennellä ja niin edelleen. Pohjustavaa analyysiä tukee lukuisat yksinkertaiset, mutta kuvaavat piirrokset. (Helin, Turtiainen et al. 1983, s. 10-21)

Julkaisu on nähdäkseni myös tunnistettavissa 70-luvun jälkimaininkien tuotteeksi; ympäristösuunnitteluun ja julkisen tilan muodostumiseen on otettu erityisen käsittelyn kohteeksi, ja esimerkkeinä olevat kohteet 1900-luvun alkupuolelta 70-luvulle saakka saavat kritiikkiä hyvässä ja pahassa.

Seuraavassa luvussa peilataan aikaa ja perinnettä kaupunkikuvassa suunnittelun keinoihin, mikä myös tarjoaa omasta näkökulmastani hedelmällisintä pohdintaa. Esimerkkien kautta pohtiva alustusosio johtaa kaupunkikuvan jaotteluun eri osatekijöihin. Katutilan ja aukion muodostumista ja tunnelmaa analysoidaan varsin perinpohjaisesti lukuisia piirroksia apuna käyttäen. Osatekijöistä käsitellään muun muassa liikennettä, arkkitehtuurin tyylisuuntia, dimensioiden muodostumista, näkymiä, toimintoja, materiaaleja ja kaupunkirakenteen mittakaavaa. (Helin, Turtiainen et al. 1983, s. 26-41)

Yhdeksi mielenkiintoiseksi näkökulmaksi otetaan kaupunkisuunnittelija Camillo Sitten esittelemä, ja myöhemmin aikoina edelleen kehittynyt suunnittelutapa, jossa tavoitteena on täsmällisen suunnittelun keinoin saada aikaan tunnelmaltaan ajan kulun myötä sattumanvaraisesti syntynyttä kaupunkiympäristöä. (Helin, Turtiainen et al. 1983, s. 39) Julkaisun jälkipuoliskolla perehdytään olemassa olevaan ympäristöön sovittamiseen, mitä käsitellään erilaisten maisemien sekä uuden ja vanhan rakennuskannan kautta. (Helin, Turtiainen et al. 1983, s. 46-60)

Syventävää näkökulmaa omaa menetelmääni varten sain oivaltavasta ajallisuuden tarkastelusta erityisesti Suomen kontekstissa. Tarkastelun kohteeksi heidän menetelmässään pääsee eri aikakausien synnyttämät kaupunkimaisemat, mutta myös eri ympäristön ominaisuuksien muuttuminen ajan myötä. Lisäksi julkaisussa nostetaan esiin näkökulma Suomen rakennuskannan nuoruudesta suhteessa esimerkiksi muuhun Eurooppaan, minkä takia vähäisen olevan historiallisen kerrostuman säilyttäminen ja osoittaminen olisi täällä erityisen tärkeää (Helin, Turtiainen et al. 1983, s. 23).

Yleisesti julkaisu on sisällöltään kompakti, selkokielen ja käytännönläheinen. Annettujen

esimerkkien havainnollisuus antoi inspiraatiota ja näkökulmaa oman menetelmäni tilan ja luonteen osatekijöiden kategorisoinnille. Näkökulmansa puolesta julkaisusta saa nähdäkseni eniten irti sen osoittamasta yhteydestä kaavoituksen ja kaupunkikuvan muodostumisen välillä – mitä varten se toki on alun perin kirjoitettukin.

MENETELMÄ

Menetelmäni paikka-analyysin tekemiseen on muovaantunut ympäristöestetiikkaa ja paikan henkeä pohtivan analyysin mukana. Lähestymistapa siihen on myös tästä syystä kaksijakoinen; fenomenologinen suunnitelma-alueen ympäristöön kokonaisvaltaisesti tutustuminen on mielestäni olennaista. Niin kuitenkin on myös ammatillinen lähestyminen analyysin ja paikan hengen osatekijöiden tunnistamisen keinoin.

Se miten näitä kahta lähestymistapaa voi parhaalla tavalla toisiaan tukien yhdistää, muokkaantuu varmasti kokemuksen myötä ja on myös yksilöllisten mieltymysten kysymys. Asiaan vaikuttaa se, kuinka tuttu ympäristö on suunnittelijalle entisestään. Ennestään tuntemattomaan paikkaan voi lähteä tutustumaan varsin helposti avoimin mielin, kun mieli on tyhjä ennakko-odotuksista ja -asenteista. Vain vähäisen taustatyön tekeminen – tutustuminen asemakaavaan, valokuviin ja muihin

dokumentteihin – ennen ensimmäistä kohdekäyntiä mahdollistaa autenttisemman kokemuksen ”tavallisen” ihmisen näkökulmasta.

Toisaalta suunnittelualueen perusteellinen tunteminen ennestään ja taustamateriaaleihin tutustuminen saattavat auttaa keskittymään ympäristössä olennaiseen, kun kaikkea uutta tietoa ei tarvitse sisäistää samalla kertaa. Ennakko-odotuksiin ja -asenteisiin vaipumisen ehkäisyssä apuna voi olla yksinkertaisesti asian tiedostaminen. Pohtimalla olevaa tietoaan ja odotuksia paikan hengestä auttaa suhtautumaan itse kokemukseen objektiivisemmin.

4.1 Suunnittelupaikan kokeminen

Kuten olemme aiemmin todenneet, paikan kokemisen ytimessä on elämyksellinen tunteminen ja yksilöllinen kokemus. Ensikokemuksen merkitys on tärkeä, ja siksi paikalle saapumiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Tupsahtaminen suoraan ytimeen autolla voi olla paljon epätydyttävämpää, kuin saapuminen jalan; Cullenin (1977) esittelemä näkymien sarjakin kärsii, kun nopeus on niin suuri, ettei aistiärsykeitä ehdi edes huomata, saati su-latella. Myös saapumiskokemuksen moniaistillisuus jää vajavaiseksi, jos ei pysty haistamaan ja maistamaan ympäristön tuoksua, kuulemaan ääniä ja tuntemaan tuulta kasvoilla tai lumen nar-skuntaa jalkojen alla.

Suunnittelupaikalla on yksi tehtävä ylitse muiden: tarkkaile ympäristöä. Omien havaintojen ja

huomioiden dokumentoiminen on mielestäni preferenssikysymys; yksi haluaa luonnostella piirroksia näkemästään ja kokemastaan, toinen ottaa sanallisia muistiinpanoja, kolmas valokuvaa ja neljäs sanelee tuntojaan nauhalle. Ei-visuaalisten elementtien tallentamisessa kirjoitus ja saneleminen voivat olla tarpeellisia, sillä ne ovat usein hankalasti taltioitavissa visuaaliseen muotoon ilman merkityksen osittaista katoamista. Itselleni tyypillistä on ollut muistivihkoon piirtäminen ja valokuvien ottaminen olennaisista näkökulmista. Jonkinlaisten dokumenttien tallentaminen myöhempää käyttöä varten on mielestäni tarpeellista, sillä esiin pulpahtavat ideat ja ajatukset tuppaavat sumenemaan ja katoamaan ilman niistä muistuttavaa referenssiä. Toisaalta myös kaikki se minkä on katsonut dokumentoinnin arvoiseksi antaa myös hyvää osviittaa siitä, mikä on paikan luonteen ja tilallisuuden kannalta olennaista.

Vaikka kokemuksena pyrki asettumaan sunnuntaikävelyllä olevan paikallisen rooliin, kannattaa ympäristön tarkkailussa laajentaa havaintokenttää sään ja maisemien nauttimisen ulkopuolelle. Ne ovat kuitenkin hyvä lähtökohta kokemuksen pohtimiselle. Kuinka sää, vuorokauden- ja vuodenaika vaikuttavat ympäristön tunnelmaan, ja kuinka se on havaittavissa? Nämä kolme ovat tärkeimmät tekijät luonnonvalon suhteen, ja valtavassa roolissa tunnelman suhteen muutenkin. Kuinka paikka esittäytyisi eri olosuhteissa, tyypillisissä tai harvinaisemmissa?

Kukin suunnittelupaikka osuu hieman eri kohtaan urbaani-luonnontilainen -akselilla, mutta havainnoinnin kannalta kaikista voi yrittää löytää esiin ponnahtavia tai toistuvia elementtejä. Luonnontilaisemmassa maisemassa ne voivat olla osa maastoa, puustoa tai muuta kasvustoa, avautumia tai näkymiä. Rakennetussa ympäristössä ihmisen muovaamia tai luomia elementtejä. Onko niillä jokin rytmi, tai syntyykö joidenkin välille vastakkainasettelu?

Entä sitten kulttuuriset tekijät? Käyttääkö paikka jo muut ihmiset? Jos kyllä, niin ketkä ja miten? Profilien luominen mielikuvien, havainnoinnin ja keskustelun kautta auttaa ymmärtämään missä

käytössä paikka on, mitä merkityksiä se sisältää paikallisille, ja ennen kaikkea kuinka heitä voi osallistaa ja tukea suunnittelun keinoin. Mitä toimijoita on lähiympäristössä? Koulut, päiväkodit, ostoskeskukset tai tuetun asumisen yksiköt antavat vihjeitä siitä ketkä paikkaa käyttää tai voisi käyttää myös eri vuorokauden- ja vuodenaikoina. Onko paikalla havaittavissa kulttuuriin liittyviä arvoja, symboleita tai niihin liittyviä rutiineja? Merkityksentaju oli olennainen osa niin estetiikan tunnistamista, kuin paikan hengen aistimistakin, ja harvat asiat ovat kulttuuritekijöitä monimerkityksellisempiä.

Fenomenologisella otteella tutustuminen ympäristöön on ytimeltään paikan hengen tutkimista. Monipuolinen ja kokonaisvaltainen havainnoiminen, ja huomioiden ja merkitysten kirjaaminen ovat siinä valttia. Viimeinen osa paikka-analyysin ensimmäistä vaihetta on vielä havaintojen purkaminen. Jälleen yksilölliset tavat ja mieltymykset ovat pääosassa havaintojen huolellisemmassa dokumentoinnissa. Voi kuitenkin olla tarpeellista kiinnittää huomiota, että muistiinpanot ovat riittävän selkeitä itselle ja muille, mikäli projektissa on muitakin suunnittelijoita. Ensimmäisiin hyvin tehtyihin paikan hengen huomioihin on aina hyvä palata muistuttamaan, minkä on kokenut olennaisena.

4.2 Suunnittelupaikan analyysi

Menetelmän toinen vaihe on analyttinen suunnittelupaikan lähestyminen. Tämän osion tarkoituksena ei ole luoda esimerkkirunkoa siitä, miltä valmiin paikka-analyysin tulisi näyttää. Suunnittelijoiden luovuus ja persoonallinen ammatitaito on paljon antoisampi lähde esteettisen ja mielenkiintoisen lopputuloksen aikaansaamisessa, kuin mikään pakettiratkaisu, jonka minä tai joku muu pystyy tarjoamaan. Se mitä toivon pystyväni tarjoamaan, on uusien näkökulmien avaamista, monipuolisempaa ja kokonaisvaltaisempaa paikan hengen tulkintaa sekä inspiraatiota, mikä ideaalitapauksessa johtaa kullakin omannäköiseen lopputulokseen.

Analyysiä aloittaessa suunnittelija on jo perehtynyt paikkaan omien havaintojen sekä mahdollisesti olemassa olevien dokumenttien ja muiden lähteiden kautta. Hänellä on näkemys paikan olennaisista ja vaimeammista erityispiirteistä. Käsittelen seuraavaksi omasta mielestäni tärkeimpiä tai yleisimpiä paikan henkeen vaikuttavia tekijöitä, ja yritän pohdinnan ja esimerkkien keinoin avata niissä piilevää potentiaalia suunnittelijan kannalta. Pyrin osoittamaan synergioita eri osatekijöiden välillä, mutta eri skenaarioiden monipuolisuuden

vuoksi yhteyksien vetäminen ja luominen on viimekädessä suunnittelijan tehtävä.

Ensimmäisenä jaan paikan henkeen vaikuttavat tekijät tilallisiin tekijöihin ja luonteen ominaisuuksiin. Kuten paikkaa, tilaa ja luonnetta pohtivassa osiossa tuli myös todettua, tilan ja luonteen tekijät ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa, ja paikoin niiden rajakin hämärtyy. Jakotapa on kuitenkin mielestäni helposti sisäistettävissä ja auttaa ymmärtämään osatekijöiden vaikutusmahdollisuuksia kokonaisuuteen. Eri osatekijöitä – kategorisoituna tai sellaisenaan – on pohtinut Norberg-Schulz (1980), Cullen (1977), Lynch (1979), Thiis-Evensen (1999), sekä Helin, Turtiainen ja Vesikansa (1982), ja pääosin heidän lähestymistapoihinsa perustuen olen hahmotellut oman menetelmäni runkoa.

4.2.1 Tilalliset tekijät

Tilalliset tekijät määrittelevät muodostuvan tilan fyysiset dimensiot ja rajat. Tilallisesti ei ole suurta merkitystä mikä tilaa rajaava elementti on; muuri, rakennus ja pensasaita rajaavat kaikki tilaa samalla tavalla, mutta tilan luonteeseen elementin tyyppi toki vaikuttaa esimerkiksi materiaalinsa ja merkityksensä kautta. Tämän takia tilallisessa artikuloinnissa en keskity elementteihin itsessään, vaan tapoihin, joilla ne jäsentävät tilaa.

Lisäksi diplomityöni aihearajauksesta johtuen en keskity niinkään sisätiloihin, sillä rakennusten ja arkkitehtuurin tilallisuuden tutkiminen olisi erittäin laaja aihe jo yksinäänkin. Sisä- ja ulkotilojen määritelmä on kuitenkin paikoitellen hämärtyvä, ja pohdinkin niiden eroja ja merkitystä myöhemmin erillisessä kappaleessa.

Omaan menetelmääni kuuluvat tilalliset tekijät ovat valikoituneet diplomityön tekemisen aikana kehittyneen prosessoinnin kautta. Keräsin eri lähteistä löytämäni fyysiseen tilaan liittyvät tekijät. Karsin niistä päällekkäisyyksiä ja yhdistin yläkategorioihin parhaaksi näkemälläni logiikalla, jolloin huomasin tekijöiden karkeasti jakautuvan mitattaviin ja yksilön perspektiivistä koettaviin tekijöihin. Näin

syntyi menetelmäni paikan tilalliset osatekijät ja niiden jakotapa. Samanaikaisesti sovelsin syntynyttä prosessia luonteen osatekijöiden kategorioimiseen.

Tilallisiin tekijöihin kuuluvat selvästi kolmiulotteisuuden vaikuttavat tekijät, kuten pysty- ja vaakasuuntaisuus, kapenemat ja levenemät, kaarevuus ja aaltoilu sekä avautuneisuus ja sulkeutuneisuus. Lisäksi on tilallisia tekijöitä, jotka eivät välttämättä ole mitattavilla keinolla osa tilan kolmiulotteisuutta, mutta jotka kokemuksen kautta ovat suoraan siihen yhteydessä. Näihin kuuluvat välittömyys ja kaukaisuus, sisä- ja ulkotila sekä mittakaava.

Kuva 12

Terassirakenne polveilee ja laskeutuu kohti veden rajaa rannan kivikon tapaan, ja muodostaa voimakkaan tilallisen elementin.

Pysty- ja vaakasuuntaisuus

Niinkin yksinkertainen asia, kuin pysty- tai vaakasuuntainen viiva pitää sisällään monia yleisiä mielle yhtymiä ja merkityksiä. Vaakasuuntaiseen, eli horisontaaliseen viivaan liitetään läsnäolo ja maanläheisyys sekä järkiperäisyys ja älyllisyys. Maanpinnan suuntaisena sitä seuraa niin liike, kuin katsekin, joka yrittää löytää linjan rajat – mistä se alkaa ja mihin se päättyy. (Zevi, Barry 1957, s. 188) Ympäristösuunnittelun kannalta tämä on yksi olennainen näkökohta; vaakasuuntaiset linjat – etenkin havaitsijan suhteen voimakkaassa perspektiivissä olevat – osoittavat näkymäsuuntia, joihin huomio automaattisesti kiinnittyy. Paikalla valmiiksi olevien vaakasuuntaisten elementtien kohdalla voi pohtia, voiko näkymäsuuntaa jotenkin hyödyntää. Oman toiminnan kautta syntyneisiin uusiin näkymäsuuntiin tulee samalla lailla kiinnittää huomiota. Molemmissa tapauksissa pohdinnan paikka on, miten ne sijoittuvat liikkeessä olevan havaitsijan näkymien sarjaan – luoko ne loogisen jatkumon, ohjaavatko ne liikettä ja katsetta samaan suuntaan, ja syntyykö näkymien sarjaan yllätyksellisyyttä ja mielenkiintoa?

Ympäristöämme dominoi vaakasuuntaiset elementit, osin koska ne ovat painovoiman kannalta

käytännöllisempiä. Se saattaa johtaa yksitoikkaisuuteen, mutta pelkillä vaakasuuntaisillakin elementeillä pystyy luomaan suuren määrän variaatiota. Jatkuvuuden ja katkeamisen luoma rytmi, suunnanmuutokset, risteämiset ja kerrostamiset monipuolistavat yksittäisen stabiilin vaakaviivan mahdollisuuksia moninkertaisesti. Toisin sanoen rytmillä, jännitteellä ja tasapainolla leikkiminen voivat luovat esteettisesti jännittäviä kompositioita. Erinomainen esimerkki vaakasuuntaisten elementtien yhdistelemisestä on arkkitehti Frank Lloyd Wrightin suunnittelema *Fallingwater*. Siinä dimensioiltaan suuria ja raskaita rakennuselementtejä on jäsennelty tavalla, joka saa ne näyttämään keveiltä ja metsäiseen miljööseen luontevasti istuvilta.

Pystysuuntainen, eli vertikaali viiva synnyttää mielikuvia tunteikkuudesta ja äärettömyydestä. Se päättyy taivaaseen kohtaamatta esteitä, ja siten tuntuu jatkuvan loputtomiin, symboloiden ylhäisyyttä. (Zevi, Barry 1957, s. 188) Esimerkiksi sakraaleissa rakennuksissa on usein hyödynnetty vertikaalisuuden luomia mielikuvia. Viivan sijaan yläilmoja tavoittelevat kappaleet, kuten kirkontornit, luovat vielä entistä korkeamman ja ylhäisemmän tunnelman, kun perspektiivin luoma harha ja

Kuva 13

Maaston mukana nouseva katu Bellagiossa koostuu lukemattomista pysty- ja vaakasuuntaisista elementeistä, ja muodostaa miellyttävää ja monipuolista kaupunkitilaa.

mittakaavaa tarjoavien referenssien puuttuminen vahvistaa mielikuvia.

Pystysuuntaisilla elementeillä on muitakin käyttötapoja, kuin taivaiden tavoittelu. Vaakasuuntaisten elementtien tapaan pystysuuntaistakin voi elävöittää rytmittämällä, joka voi perustua kapene- miin ja levenemiin, aukotuksiin tai muihin jatku- vuuden ja katkeamisen käsittelytapoihin. Niitä voi myös monistaa, kääntää diagonaaleiksi tai jopa vaakasuuntaisiksi.

Yhdistelemällä pysty- ja vaakasuuntaisia ele- menttejä voi myös saada aikaan vastakkaina- settelusta syntynyttä jännitteisyyttä. Usein käytetty lamellitalokorttelin ja tornitalon yhdistelmä on yksi esimerkki tästä. Myös pienemmässä mit- takaavassa horisontaalisten ja vertikaalien linjo- jen kääntyily ja risteäminen ovat kaikkialla läsnä. Rakennetussa ympäristössä siluetit, räystäät, harja- ja ikkunalinjat kilvoittelevat pysty- tai vaakasu- untaisuuden hallitsevuudesta. Luonnontilaisessa ympäristössä pysty- ja vaakasuuntaisuuksien muodostama rytmi on usein vielä epäsäännöl- lisempää, kun esimerkiksi oksistoissa jatkuvat suunnanmuutokset luovat havaittavan järjestyksen sijaan yksiaineisen tekstuurisen ilmeen.

Kapenemat ja levenemät

Kapenemat ja levenemät ovat yksinkertaistettuna vaakasuuntaisten elementtien kohdentumista ja loitontumista. Tilan luomisen kannalta ne mu- odostavat kaventumia, sopukoita ja aukioita; ne rajoittavat tai avaavat näkymiä tilojen välillä ja määrittävät syntyvää ahtauden tai avaruuden tun- tua. Kapenemisen ja levenemisen ilmeneminen voi olla massiivisen suorasukaista tai hyvinkin hien- ovaraista. Esimerkki järeäotteisesta kapenemasta on katutilaan työntyvä rakennus; se on läpinäky- mätön, läpikulkematon ja yhtä jyrkeä, kuin mikä tahansa elementti ympäristössä. Katutilaan työn- tyvän ravintolan terassin aita on lievempi versio kapenemasta; sen yli näkee, mutta se estää kulun vapaasti puolelta toiselle. Vielä hienovaraisempi esimerkki on katukiveyksen korotuksella luotu poikkeama kulkuvälineiden hierarkiassa. Siitä pää- see niin katse, kuin kulkijatkin liikkumaan esteettä puolelta toiselle, mutta kaikki ymmärtää hieno- varaisen elkeen merkityksen – autoilijat pysykööt toisella puolen.

Kaikilla esimerkeillä oli kuitenkin yksi yhteinen tekijä: muutos kunkin ympäristön osatekijän ryt- missä osoitti tilan käyttötarkoituksen ja siten merkityksen muutosta. En tarkoita, että kaikki

kapenemat ja levenemät ympäristössä tulisi olla merkityksellisiä – niin rakennettu, kuin rakentama- tonkin ympäristö on täynnä esimerkkejä sattuman tai välttämättömyyden kautta syntyneistä poik- keamista. Kapenemilla ja levenemillä kuitenkin voi olla yllätyksellisyyden ja sommittelun kautta syn- tyneen estetiikan lisäksi potentiaalia muunkinlai- siin merkityksiin.

Erilaisten tilaa rajaavien elementtien suhdetta toi- siinsa voi myös muuttaa kapenemien ja levenemien avulla. Esimerkiksi yksi tapa hyödyntää levenemää voi olla tilaa rajaavan rakennuksen siirtäminen syvemmälle katulinjasta, jolloin saadaan luotua tilaa ja huomiota toiselle rakennukselle. Vastaava vaikutus voidaan saada aikaan myös jäsentämällä rakennuksen muotoa esimerkiksi viistämällä siitä pala pois, tai kääntämällä sitä toiseen koor- dinaatistoon. Toisin sanoen kapenemat ja leven- emät voivat olla myös keinoja rikkoa rytmiä tai luoda jännitettä tavalla, jonka tarkoitus on kiin- nittää huomiota itseensä tai johonkin muuhun. Kulttuurihistoriallisten kohteiden yhteyteen suunniteltaessa tämä voi olla käyttökelpoinen tapa luoda arvonantoa huokuva suhde uuden ja vanhan välille.

Kuva 14

Moleminpuolisin arkadein levennetty tila Luganossa muodostaa kapean kujan sijaan miellyttävän levyisen kävelykadun.

Kuva 15

Ahtaalla kaupunkitalojen edustamalla kadulla levenemä luo parkkitilaa, mutta myös jäsentää kaupunkikuvallista tilojen sarjaa Dendermondessa.

Kapenemia ja levenemiä voidaan käyttää tehokeinona myös eri mittakaavoissa; pienieleinen nytkähdys tilaa rajaavassa elementissä voi osoittaa hienovaraisesti huomiota toisen rakennuksen sisäänkäynnille. Suuremmassa mittakaavassa sillä voidaan painottaa kokonaisten rakennusten merkitystä korostamalla tilan perspektiiviä tai luomalla aukioita ja uusia kaupunkitiloja.

Cullen huomauttaa kapenemien ja levenemien olevan myös keino painottaa avautuvaa näkymää. Hän ottaa esimerkiksi kulman takaa pilkistävän rakennuksen, joka eri koordinaatistossa, kuin muut rakennuselementit näkymässä. Tämä luo ennako-odotuksen siitä, kuinka kulman takaa aukeaa jokin uusi osakokonaisuus, jonka osa kääntynyt rakennus on. (Cullen 1977, s. 43)

Kapenemien ja levenemien ei kuitenkaan tarvitse yksinomaan tapahtua havaitsijan tasolla tai edes horisontaalisessa suunnassa. Niiden avulla sommitteluun saa kirjaimellisesti uuden ulottuvuuden, kun paikan tilallisuutta jäsentää luomalla tilasarjoja monilla eri tasoilla. Esimerkkinä tästä voisi toimia sisään vedetty parveke tai ulokkeena katulinjan yläpuolelle työntyvä talvipuutarhan erkkeri. Kolmiulotteisuuden huomioimisella tilan jäsentämisessä saa näkymien ja estetiikan

tavoittelun lisäksi uuden tason esimerkiksi yksityisyyden asteiden ja toiminnallisten eroavuuksien osoittamiseen. Näin se luo ympäristöön visuaalisesti myös merkitysten moniulotteisuutta.

Kaarevuus ja aaltoilu

Kaarevuus ja aaltoilu sekä kapenemat ja levenemät ovat keskenään sisarkategorioita. Kapenemien ja levenemien kanssa ollaan tekemisissä suorien ja terävien tilavaihteluiden kanssa, kun taas kaarevuus ja aaltoilu on luonteeltaan pehmeämpää ja orgaanisempaa. Kaartuva viiva symboloi epävarmuutta, joustavuutta ja koristeellisuutta, spiraali puolestaan nousua sekä irrottautumista, ja ympyrä tasapainoisuutta ja hallintaa (Zevi, Barry 1957, s. 188). Symbolisten merkitysten huomioiminen voi auttaa ymmärtämään, millaisia merkityksiä ja miellelyhtymiä tietynlainen muotokieli saa tyypillisesti aikaan. Cullen huomauttaa, että aaltoilu kaupunkirakenteessa ei ole vain päämäärättömästi poukkoilevaa viivaa, vaan luonnon rytmikkyudesta inspiraatiota ammentavaa massalla, materiaalilla ja valolla leikittelyä, jonka motiivi on aksiaalisuudesta ja normatiivisuudesta irrottautuminen (Cullen 1977, s. 46).

Kaareva katutila tai tie tuo tyypillisesti mieleen esikaupunkialueet ja maaseudun, eli lähes rakentamattoman ympäristön tai ainakin pienipiirteisen rakentamisen. Samaa muotokieltä kuitenkin on ollut käytössä hyvin tiiviisti rakennetuisakin ympäristöissä, kuten monissa Euroopan

keskiaikaisissa kaupungeissa. Syitä ja perusteluja kaarevan tai aaltoilevan tila-artikuloinnin luomiseen tiiviissäkin kaupunkirakenteessa voi olla monia. Maastonmuotoja myötäilevä rakentaminen tuppaa luonnostaan sopeutumaan kaareviin muotoihin. Suorien katulinjojen tuulisuus hiipuu jokaisessa mutkassa. Kaarevassa pinnassa materiaalisuus, väri ja tekstuuri heräävät henkiin; valo osuu eri kohtiin hieman eri kulmissa, jolloin materiaalin visuaalisten ominaisuuksien skaala pääsee paremmin oikeuksiinsa. Kaartuva katu istuu myös hyvin ajatukseen näkymien sarjasta, kun pitkien näkymien sijaan maisema avautuu asteittain liikkumisen myötä.

Rakennettua ympäristöä useammin kaarevuus ja aaltoilu ovat läsnä luonnontilaisissa ympäristöissä. Huomattavimpia esimerkkejä ovat maastonmuodot ja vesistöt; kuinka kallio nousee ja laskee maasta tai rantaviiva katoaa saaren taakse. Pienipiirteisempää kaarevuutta on lehdissä ja kivissä. Niiden kyky luoda kaarevaa tai aaltoilevaa tilaa ei ole ihmisen mittakaavasta yhtä merkittävää, mutta samankaltainen rytmikkyys on havaittavissa myös niissä, ja siten myös syntyvä tunnereaktio.

Monet mainitut kaartuvien ja aaltoilevien tilojen piirteet pätevät myös vertikaalissa suunnassa. Näkymien sarjasta syntyvä tunnereaktio on läsnä noustessani mäen huipulle, kun vähitellen paljastuva maisema avautuu kokonaisuudessaan – oli kyse sitten kaupunkirakenteen seassa olevista maastokummuista tai Lapin tuntureista. Materiaalisuuden ilmeikkyyden ja miellyttävämpien tuuliolosuhteiden syntyminen ovat niinkään läsnä pystysuuntaisessa aaltoilussa.

Suunnittelun keinoin pystysuuntaiseen aaltoiluun vaikuttaminen on usein haastavampaa ja tilannekohtaisempaa, sillä paikan maaston muokkaaminen on raskasta sekä usein hedelmätöntä ja tarpeetonta. Rakennuksen perustuskaivannosta syntyvän maamassan hyödyntämistä lähiympäristössä voi kuitenkin pohtia. Keinotekoisien maanmuotojen luominen on myös mahdollista maan alle rakennettaessa, kuten on tehty Helsingin Amos Rex -taidemuseon maanpinnalle näkyvissä osissa.

Avautuneisuus ja sulkeutuneisuus

Avautuneisuus ja sulkeutuneisuus määrittelevät, kuinka tilat liittyvät toisiinsa ja luovat tilasarjojen verkoston. Avautuneisuus osoittaa saapumisreitit ja näkymät, kun taas sulkeutuneisuus syntyy tilaa rajaavista elementeistä. Äärimmäisiä esimerkkejä avonaisuudesta ja suljetusta tilasta – luolaa ja jyrkännettä – käsitelimme paikan luonnetta pohtivassa osiossa. Kaikki paikat normaalissa arjessa osuu todennäköisesti avoimuudeltaan johonkin näiden esimerkkien välimaastoon, ja eriasteisten avautuneiden ja sulkeutuneiden tilojen leikittely on yksi mahtavimmista suunnittelijan työkaluista.

Avautuneisuuden ja sulkeutuneisuuden tapauksessa on valaisevaa käyttää esimerkkiä sisätilasta, ja asuntosuunnittelussa on läsnä lähes koko sisätilojen avoimuuden tai sulkeutuneisuuden skaala. Perinteinen tupa tai mökki on sarja huoneita, jotka on eroteltu toisistaan ovin ja ulkoilmasta pienin ikkunoin. Huonetilat ovat tyypillisesti pieniä ja sulkeutuneita. Vastakkainen esimerkki voisi olla Frank Lloyd Wrightin preeriatylin pientalot; avoimesti toisiinsa yhdistyvät huonetilat liittyvät kokonaisuudeksi, jonka tilallisuutta jäsentää enemmän seinien luomat kapenemat ja levenemät, kuin ovet ja oviaukot. Yhteys ulkotilaan säilyy nauhamaisesti

Rajattu maisema herättää välitöntä avonaisuutta enemmän mielenkiintoa Prahassa; avautuva tila antaa ymmärtää, että edessä on aukio, mutta pilkistävän rakennuksen muotokielestä herää epäily, että tila ei ole muodoltaan tyypillinen suorakulmio.

pitkin ulkoseiniä levittyvien ikkunoiden kautta. Avautuneisuuden ja sulkeutuneisuuden merkitys sisätiloille on myös olennaista paikan hengen tavoittamisen kannalta. Lähtökohtaisesti ulkotiloihin yhdistettynä käsitteenä paikan henki on läsnä sisällä juuri avautuneisuuden ja sulkeutuneisuuden asteesta riippuen.

Tilan sulkeutuneisuus voi olla luonteeltaan esimerkiksi näköä, ääniä, kulkua tai näiden yhdistelmiä rajoittavaa. Seinät estävät kulun ja näön, ja materiaaleista sekä paksuudesta riippuen myös ääntä. Ikkuna vaimentaa ääntä, mutta yhdistää tiloja visuaalisesti. Verho puolestaan toimii näköesteenä, mutta päästää kulkijat ja äänet lävitse. Kaikkien eri tekijöiden yhteisvaikutus luo sulkeutuneisuuden tunteen, ja yhtä osa-aluetta voi kompensoida tai vahvistaa toisella halutun tunnereaktion saavuttamiseksi.

Avautuneisuuden ja sulkeutuneisuuden välimuotoja kutsutaan läpinäkyvyydeksi, ja se liittyy tilojen yhdistämiseen ja erottamiseen ennen kaikkea visuaalisesti. Riippuen läpinäkyvyyttä aiheuttavan elementin ilmatiiveydestä ja muista ominaisuuksista, se voi kuitenkin rajoittaa tai olla rajoittamatta myös toisten aistien kautta saatavia ärsykyitä. Läpinäkyvä elementti voi olla homogeeninen,

kuten säilytetty lasi, jolloin materiaalin valon läpäisyyn vaikuttavat ominaisuudet saavat aikaan läpinäkyvyyden tai peittävyiden asteen. Elementti voi myös olla tekstuurinen, jolloin siinä vuorottelee läpinäkyvyys ja peittävyys, kuten säleiköt, verkot sekä puu- ja pensasaidat.

Cullen tekee myös eron paikallaan ja liikkeellä olossa tunnetun sulkeutuneisuuden välille (*enclosure* ja *closure*). Paikallaan ollessa sulkeutuneisuuden tunne on staattista ja välitöntä, kun taas liikkeessä sulkeutuneisuutta pehmittää tieto siitä, että on olemassa se mitä näkee ja se mitä ei vielä näe (Cullen 1977, s. 47, 106-110). Jatkuvuuden ja edistymisen tunne vie huomion sulkeutuneisuudesta avautumiin – talon takaa pilkottavaan uuteen kadun pätkään tai puiden välistä pilkottavaan maisemaan. Paikallaan ollessa on tyypillistä hakeutua paikkaan, joka tarjoaa sijainnin puolesta riittävästi sulkeutuneisuuden tuomaa turvaa, mutta näkymien puolesta etäisyyttä ja avoimuutta. Esimerkiksi moni istahtaa mieluummin aukion reunalla, kuin keskellä olevalle penkille.

Etualan voimakas materiaalin tuntu ja taustan kaukaisuuteen katoava kattomaisema synnyttämät välittömyyden ja kaukaisuuden kontrastin muurin harjalta Prahassa.

Välittömyys ja kaukaisuus

Välittömyys ja kaukaisuus tarkoittavat sitä, kuinka havaitsija kokee eri etäisyyksillä olevat ympäristön elementit. Kosketusetäisyydellä olevat asiat ovat välittömmimpiä, ja niitä koetaan kaikilla aisteilla. Mitä moniaistillisemmin jokin elementti on koetavissa, sitä todennäköisemmin se aiheuttaa vahvan tunnereaktion. Detaljit, yksityiskohdat, vesi-aiheet ja materiaalit ovat tyypillisiä välittömyyden kokemuksen kohteita. Kauniisti koristeltu puinen käsijohde, johon tekee mieli tarttua, ja rantavesi, johon kesälämpimällä kastaa varpaansa ovat hyviä esimerkkejä tästä.

Kaukaisuus on pääosin näköaistiin, ja toisinaan myös kuuloon liittyvä kokemus. Itse kukin on todennäköisesti joskus lasittunut tuijottamaan taivaanrannassa punertavia pilviä. Äärettömyydestä on kyse, kun mittakaava karkaa käsityskykymme ulkopuolelle, kuten tuijottaessamme öistä tähti-taivasta. Cullen huomauttaa, että kaukaisuuden ja äärettömyyden vaikuttavuus kasvaa, kun esimerkiksi taivas näkyy kontrastina siellä, minne voisi kuvitella kävelevänsä (Cullen 1977, s. 186).

Kaukaisuuden aiheuttama tunnereaktio paikan hengen kokemisen kannalta on merkittävä,

mutta kaukana olevilla ympäristön elementeillä on myös merkitys orientaation ja tunnistamisen kautta. Rakennusten tai puiden välistä paikoin pilkistelevä vuori, kirkon torni tai muu maamerkki toimii referenssinä monista näkökulmista, ja kasvaa paikan ja kuuluvuuden tunteen kannalta ikoniseksi symboliksi.

Jotkin elementit voivat samanaikaisesti vaikuttaa sekä välittömyyden että kaukaisuuden tunteeseen. Järvi tai meri on tästä tyypillinen esimerkki; sen rannalla laineiden liplatus on hyvin välitöntä, ja samalla vastarannalle tai ulapalle tuijottaminen kaukaista. Vuorella tuulen ujellus laaksoissa on kaukaista, ja kasvoilla tuntuvat puuskat kirjaimellisesti iholla.

Suunnittelijan kannalta ympäristössä on oleellista huomioida molemmat; pysähtymispaikoissa erityisesti kannattaa olla virikkeitä, jotka tarjoavat kokemuksia niin läheisyydestä, kuin kaukaisuudestaakin – tällöin paikka tarjoaa sielunruokaa eri mielentiloja kaipaaville kokijoille ja paikan potentiaali on valjastettu optimaalisella tavalla. Myös liikkeessä olevalle havaitsijalle välittömyyden ja kaukaisuuden kokemusten tarjoaminen on tärkeää. Niitä ei tarvitse olla koko aikaa tarjolla, mutta molempien tasapainoinen ilmaantuminen luo miellyttäviä

näkymien sarjoja. Nopeassa liikkeessä huomio kiinnittyy vähemmän yksityiskohtiin ja muihin välittömiin kokemuksiin, kun taas verkkaisessa kävelytahdissa kokija huomioi todennäköisemmin sekä lähelle että kauas.

Kuva 19

Ulkotilamaisuus hiipii sisälle kivetyksen ja toiminnon saumattoman jatkumisen myötä Liègessä.

Kuva 20

Ulkoterassille on luotu sisätilamaisuutta kahden rakennuksen välisen katoksen avulla Milanossa.

Sisä- ja ulkotila

Norberg-Schulz kuvailee rakennetun paikan (*man-made place*) perustavanlaatuisesti ominaisuudeksi sulkeutuneisuutta. Asutukset ovat hänen mukaansa lähtökohtaisesti sisätiloja, jotka ovat vuorovaikutuksessa ulkotilojen kanssa avautumiensa kautta. (Norberg-Schulz 1980, s. 10, 58) Sisä- ja ulkotila ovat siis periaatteessa tilan avautuneisuutta ja sulkeutuneisuutta, joiden tietyille raja-arvoille ihminen on antanut määritelmän: tämä on tarpeeksi sulkeutunut ollakseen sisätila.

Monessa tapauksessa sisä- ja ulkotilojen ero on hyvin häilyvä. Sisätilassa oleminen välttämättä tarkoita rakennusta tai rakennelmaa, vaikka se sellaiseksi voidaan tyypillisesti mieltääkin. Saatan olla “sisällä” kallioiden suojaamassa poukamassa, josta aukeaa näkymä merelle. Avautuva näkymä kuitenkin pitää sisällään olettamuksen siitä, että on myös jotain suljettua.

Käytännön kannalta katsoen sisä- ja ulkotilan ero ja merkitys on varsin selvä; jo varhaisista ajoista lähtien ihmiset ovat hakeutuneet sisätiloihin suojaan sääolosuhteilta ja muilta vaaroilta. Nykyään niihin liitetään suojaisuuden lisäksi kuitenkin paljon muitakin miellelyhtymiä; esimerkiksi maisemallisuus

Kuva 21

Ulkotila on yksinkertaisen kehikon avulla saatu rajattua huonemaiseksi Prahassa.

liittyy olennaisesti ulkotilaan ja kodikkuus sisälle. Näiden totuttujen assosiaatioiden kanssa sekoittaminen ja rikkominen voivat olla yksi keino suunnittelijalle leikitellä sisä- ja ulkotiloilla. Etenkin välitiloissa, joissa sisä- ja ulkotilan raja hämärtyy voi olla mielenkiintoista esimerkiksi tuoda luonnonmaisemaa kasveilla ja muilla elementeillä sisälle tai viedä kalusteilla sisätilojen kodikkuutta ulos.

Mittakaava

Suunnittelijalle mittakaava on työväline, jonka tehtävä on muuttaa tarkastelun kohteena oleva kokonaisuus helposti käsiteltävän ja käsitettävän kokoiseksi. Ympäristöään havainnoivalle tarkkailijalle se on kuitenkin ennen kaikkea ympäristössä olevien elementtien koko suhteutettuna omaan itseensä ja siihen, minkä tarkkailija kuvittelee olevan ihmisen kokoinen. Ihmiskeskeisyydestä kielii jo sekin, kuinka suuruutta ja etäisyyttä kuvaavat sanonnat ja merkitykset ovat usein ihmiskehoon sidottuja, kuten hyppysellinen, käden ulottuvilla, askeleen päässä, sylikaupalla ja niin edelleen.

Ihmisen mittakaavaan liittyvät ennako-oletukset saattavat vaikuttaa rajoittavalta tekijältä, mutta suunnittelijalle se tarjoaa mahdollisuuksia mielikuvien luomiseen ja muokkaamiseen. Muuttamalla johonkin tiettyyn mittakaavaan miellettyä ympäristön elementtiä – esimerkiksi ovea tai ikkunaa – pienemmäksi, saa se ympäröivän kokonaisuuden näyttämään suuremmalta tai kaukaisemmalta. Vastaavasti oven kokoa kasvattamalla saa se rakennuksen näyttämään pienemmältä tai läheisemmältä. Cullen mainitsee esimerkkinä rakennusten harjoilla tai syvennyksissä nähdyt veistokset ja patsaat; niiden esittämät ihmiset ovat todellisia

Kuva 22

Porrasaskelmien mukana pienenevä oviaukko sekä normaalia leveämpi ovi luovat mielikuvan pienimittakaavaisuudesta Prahassa.

4.2.2 Luonteen osatekijät

pienempiä, mikä saa vastaavasti rakennukset näyttämään suuremmilta ja korkeammilta (Cullen 1977, s. 48). Jos veistokset olisivat maan pinnalla ihmisten keskuudessa, niin vertailukohtien rinnalla illuusio paljastuisi.

Cullen huomauttaa, kuinka mittakaava on yksi voimakkaimpia keinoja vastakkainasettelun luomisessa. Temppeli yksinään on suuri ja vaikuttava, mutta jos se sijoitetaan tavallisten pienten asuintalojen joukkoon, tulee siitä valtava. Pienempien rakennusten kontekstissa sen taivaita kurottelevasta olemuksesta tulee silmiinpistävän korostunut. (Cullen 1977, s. 7, 79) Temppelin monista luonteenpiirteistä siten korostuu yksi ylitse muiden, kun se mittakaavallisen vastakkainasettelun kautta nostetaan huomion keskipisteeksi.

Paikan luonteen ominaisuudet ovat tilallisia tekijöitä vaikeammin lueteltavissa ja kategorisoitavissa. Kuten tilallistenkin tekijöiden kanssa, tein luonteen osatekijöistä listan eri lähteitä yhdistelemällä. Yhdistelin ne osakokonaisuuksiksi, jotka nähdäkseni kattavat paikan luonteen kannalta olennaiset asiat loogisella tavalla. Tämän prosessin kautta syntyi osatekijät luonto ja maaperä, säätila ja luonnonolosuhteet, vuorokauden- ja vuodenajat, valoisuus ja varjoisuus, hiljaisuus ja äänekkyys, kiintopisteet ja yksityiskohdat, materiaalit, vaatimattomuus ja suureellisuus, koettu liikenopeus, yksityisyyden asteet ja kulttuuritekijät.

Tilallisia kategorioita osoitin voitavan jakaa mitattavissa oleviin ominaisuuksiin ja yksilöllisen kokemisen kautta ilmeneviin tekijöihin. Myös joitain luonteen ominaisuuksia pystyy selittämään erilaisilla mittauskeinoilla, kuten valoisuutta valovoimalla ja aallonpituudella, luonnonilmiöitä meteorologian malleilla, ääntä desibeleillä sekä vuorokauden- ja vuodenaikaa kalenterilla ja kellolla.

En kuitenkaan nähnyt tarpeelliseksi jakaa luonteen osatekijöitä ensisijaisesti mitattaviin tai koettaviin ominaisuuksiin tilallisten tekijöiden tavoin. Paikan

kokemisen ja analysoimisenkin kannalta luonteen ominaisuuksista on riittävää ymmärtää mitattavien arvojen perusrealiteetit, kuten miten saapuva rankkasade vaikuttaa lämpötilaan, kosteuteen ja näkyvyyteen. Sen sijaan kunkin luonteenpiirteen ja ilmiön kokemisen kautta syntyvä tunnereaktio tarkkailijassa, ja ennen kaikkea eri ominaisuuksien yhteisvaikutusten luoma synergia on paikan kokemisen kautta keskeistä – ja siten myös suunnittelijan kannalta tärkeää.

Luonto ja maaperä

Luonnon ja maaperän huomioiminen suunnittelijan kannalta on nähdäkseni kaikista tärkein yksittäinen osatekijä, jota suunnittelija joutuu pohtimaan paikka-analyysissä. Metsiköt, kalliot, jyrkänteet, vesistöt ja muut luonnontilaiseen ympäristöön liittyvät elementit ovat periaatteessa tilaa luovia ja rajaavia, mutta niiden ihmisille sisältämien merkitysten vuoksi pidän niitä luonteen kannalta vielä olennaisempina. Rakennetussa ympäristössä vastaavia esimerkkejä ovat adaptoidut luonnon elementit, kuten puistot, vesiaiheet, bulevardit ja muut vihervyöhykkeet Luonnon ja maaperän elementtien kauneus- ja merkitysarvoja ymmärtää yleensä kokemattominkin esteetikko, ja myös siksi ne ovat erinomaisia lähtökohtia suunnittelutyötä pohtiessa.

Kontaktin ottaminen luontoon ja maaperään suunnitelman kautta voi tapahtua monin eri tavoin. Tilallisen artikuloinnin keinoin luonnon elementeistä ja maaperästä voi hakea dominoivia ominaisuuksia, kuten metsälle tyypillinen vertikaalisuus ja vesistöjen luontainen kaarevuus ja aaltoilu. Onko ympäristössä luonnostaan avautuneisuutta, sulkeutuneisuutta, pitkiä näkymiä tai hyviä paikkoja välittömyyden kokemiselle? Tunnistamisen

myötä on helpompaa pohtia paikkoja, joissa suunnittelun keinoin näitä ominaisuuksia voisi korostaa, lisätä ja täydentää. Kenties kasvustoa voi harventaa jostain kohdasta, jotta aukeaa rajattu näkymä tai reitti veden äärelle, tai jotta tila yksinkertaisesti jäsentyisi paremmin ympäristön sommitelmaa ja toimintoja tukevalla tavalla.

Tärkeää itse luonnonelementtien sisältämien mielikuvien ja merkitysten lisäksi on rakennetun ympäristön suhtautuminen luontoon ja topografiaan. Esimerkiksi uudisrakennus voi olla maanmuodoille alisteinen tai korostava, muotokieltä noudattava tai sille kontrastinen ja niin edelleen. Olennaista on kysyä itseltään, mikä on tai mikä tulisi olla paikan hengen suhteen pääroolissa.

Pohdin myös paikan hengen muuttumista ajan myötä; ympäristö on jatkuvassa muutoksen tilassa, ja kasveissa tämä on poikkeuksellisen huomattavaa. Rakennetussa ympäristössä on usein itsestään selvää säilyttää olemassa olevaa ja täydentää sitä kerroksittain. Kasveilla eri lajien vaihtelevat kasvunopeudet voivat olla keino täydentää luonnonympäristöä porrastamalla puuston kasvua pensailla ja aluskasvillisuudella. Puun kasvaminen täyteen mittaansa on usein vuosikymmenien prosessi, mikä jo yksinään on hyvä syy

pohtia olevan puuston säilyttämistä missä se on mahdollista. Lisäksi satavuotias puu jo itsessään on usein merkityksellinen paikallisille siinä missä vanha rakennuskin.

Säätila ja luonnonolosuhteet

Vallitsevat säätilat saatetaan mieltää paikan hengen kannalta vähäpätöiseksi tekijäksi; joka paikassa on hyviä ja huonoja sääolosuhteita, sillä onhan säänvaihteluita kaikkialla. Joskus sataa ja toisinaan paistaa aurinko, ja vallitsevan sään mukaan paikan henki ilmenee kullekin hieman eri olosuhteissa.

On kuitenkin ilmiöitä, jotka ovat joillekin paikoille tyypillisiä tai harvinaisia – makrotasolla maantieteellisestä sijainnista riippuen ja mikrotasolla suhteessa esimerkiksi paikallisiin maanmuotoihin ja vesistöihin. Suomessa tyypillisiä ovat saateet, vaikka niitä ei ilmenisikään valtaosaa ajasta. Helteiset päivät ovat harvinaisia ja monsuuneja ei täällä ilmene laisinkaan. Tarkemmassa tarkastelussa Oulun tuuliolosuhteisiin ja lämpötilojen vaihteluun vaikuttaa meren välitön läheisyys. Aivan mikrotasolla ruutukaavan ohjaamat tuulet ja yksittäisen rakennuksen varjostus vaikuttavat tietyn paikan säätilaan ja olosuhteisiin.

Kun mietin merkityksellisiä hetkiä ja paikan henkeä esimerkiksi Oulun torinrannassa, ei ajatuksiini tulvahda ensimmäisenä puolipilvinen päiväkävely lämpötilan hipoessa lähellä nollaa, vaikka ne ovat kokemuksistani todennäköisesti yleisimpiä,

ja linjassa paikalle tyypillisimpien olosuhteiden kanssa. Sen sijaan ajattelen muutamia lämpimiä kesäiltoja, leppoisia tuulenvireitä ja ystävien kanssa päivystettyjä auringonlaskuja. Kokemuksieni perusteella paikan henkeä ei arvoteta tyypillisten, vaan ideaalisten tai merkityksellisinä hetkinä valinneiden olosuhteiden mukaan.

Suunnittelijan näkökulmasta sääolosuhteiden huomioimisessa tyypillisesti nousee esiin ei-toivottujen ja epämiellyttävien olosuhteiden ennakointi ja lieventäminen. On toki tärkeää tarjota varjoisia istuskelupaikkoja kuumia kesäpäiviä varten, kuin myös tuulen- ja sateensuojaa. Niiden suhteen voi kuitenkin myös ottaa askeleen pidemmälle – kuinka hyötyä ääriolosuhteista?

Sade on monin tavoin myös nautinnollinen kokemus, jos on mahdollisuus pysyä kuivana ja lämpimänä; sateen ropinaa on rauhoittavaa kuunnella ja sateinen ilma maistuu poikkeuksellisen raikkaalle. Moniaistillisen kokemisen tarjoaminen sopivassa paikassa voi luoda paikan hengelle uuden ulottuvuuden. Esimerkiksi sadevesien johtaminen – mikä mielletään tyypillisesti pakollisena pahana – voitaisiinkin piilottamisen

Kirkkaasti näkyvät revontulet ovat Oulun keskustassa verrattain harvinainen ilmiö, mutta ne muuttavat tavanomaisen talvi-illan taianomaiseksi kokemukseksi.

sijaan hoitaa mahdollisimman näkyvällä ja kuuluvalla tavalla.

Tuulisuus voi olla ikävää, varsinkin jos siltä ei pääse suojaan. Toisaalta tarjoamalla suojaista paikasta mahdollisuus nousta näköalapaikalle seisomaan tuulta vasten ja tuijottamaan kaukaisuuteen voi olla keino valjastaa se moniaistillisemmän paikan kokemisen osaksi. Näin sääolosuhteiden ja varsinkin poikkeusilmiöiden hallinnasta tulee yksi suunnittelijan työkaluista.

Vuorokauden- ja vuodenajat

Pääosassa Suomea voidaan nauttia neljästä selvästi erottuvasta vuodenajasta. Vuorokaudenaikojen vaihtelukin muuttuu pohjoisilla leveyspiireillä varsin merkityksellisesti vuodenajan mukaan, kun talviyöt venyvät kaamoksen aikaan päivien mittaisiksi ja kesällä päinvastoin. Paikka-analyysin kannalta näiden erilaisten olosuhteiden vaihtuminen on yhtä merkityksellistä, kuin säiden vaihtelukin – ovathan ne monin osin toisistaan riippuvaisiakin; sateet yhdistetään vahvasti syksyyn, lumi talveen, sumua esiintyy erityisesti aamuöisin ja ukkoskuurot iskevät tyypillisesti iltapäivällä.

Monet sääolosuhteista käytetyt paikan kokemiseen liittyvät argumentit pätevät myös vuorokauden- ja vuodenaikojen kanssa. Ääriolosuhteiden enakoiminen ja lieventäminen voi tarkoittaa tässä tapauksessa esimerkiksi riittävän valaistuksen luomista hämärään ja pimeään aikaan. Kuten aiemmin, tässäkin voidaan mennä kuitenkin hieman välttämätöntä pidemmälle, ja pohtia mahdollisia lisähyötyjä. Valaistus on loistava keino kontrastien luomiselle, osoittamiselle tai osoittamatta jättämiselle sekä mystiikan luomiselle. Suunnittelijan kannalta on hyvä pohtia mitä ominaisuuksia keinovalon käytöllä

Tutkielma eri
vuorokaudenaikojen
ja valaistuksen
vaikutuksesta
paikan tunnelmaan
Dendermondessa.

tai rajatusti saatavissa olevalla luonnonvalolla voi tähdentää.

Vuorokauden- ja vuodenaikojen ympäristössään aiheuttamat muutokset ovat sääolosuhteiden kaltaisia paikkaan luotujen tunnesiteiden ja merkitysten suhteen. Tyypiesimerkit eivät vastaa välttämättä voimakkaimmin koettua todellisuutta, vaan suunnittelijan tulee pohtia, minkälaisissa eri olosuhteissa paikka voidaan kokea, ja miten suunnittelun keinoin kokemusta voidaan vahvistaa. Erilaisia vuorokauden-, vuodenajan ja säätilojen yhdistelmiä tulee valtava määrä, jos yrittää kaikkia skenaarioita puntaroida, mutta esimerkiksi paikan potentiaalisten käyttöajankohtien ja käyttäjäryhmien pohtimisella voi luoda mielikuvissa muutamia tyyppitilanteita, jolloin paikan kokeminen todennäköisesti päättyy koetukselle. Onko vuodenajat paikassa läsnä erityisesti puissa ja kasvillisuudessa ruskun, lunta notkuvien oksien, silmujen ja kesän tuoksujen kautta? Onko paikan pehmeän kelmeä talven valo ja kesäiset auringonlaskut vertaansa vaikka? Kuinka vuorokauden- ja vuodenaikojen vaihtelut resonovat paikan tilallisissa ominaisuuksissa ja luonteenpiirteissä?

Valoisuus ja varjoisuus

Valo ja varjo ovat läsnä kaikessa visuaalisessa havainnoimisessa. Luonnonvalon muutokset olivat jo osin käsittelyn alla vuorokauden- ja vuodenaikojen vaihtelun yhteydessä, mutta valo ja varjo ovat paikan luonteen kannalta niin erityisiä tekijöitä, että niitä ei kannata jättää vain luonnonjärjestyksen säätelämän vaihtelun varaan.

Ensimmäinen oma kosketukseni valon ja varjon merkitykseen tilassa arkkitehtuurin kannalta oli arkkitehtuurin pääsykokeiden ennakkotehtävässä. Tehtävänantona oli piirtää kuva, joka oli innoittunut japanilaisen huonetilan valon ja varjon välistä leikkiä ja mystiikkaa kuvaavasta tekstistä. Tekstissä pohdittiin erityisesti varjon synnyttämiä merkityksiä; kuinka pienessä pimeässä nurkassa vallitsee täydellinen hiljaisuus; kuinka lapsena saattoi tuntea puistatuksia katseen osuessa alko-
vin syövereihin; ja ennen kaikkea kuinka tuo taika olisi kadonnut samalla hetkellä, kun sinne olisi kohdistettu valoa (Tanizaki, Siukonen 1997, s. 41-42). En voi väittää ymmärtäneeni valon ja varjon merkitystä tuolloin – hädin tuskin nytkään olen raapaissut pintaa niiden tarjoamasta potentiaalista, mutta muistan, kuinka innostuin tehtävästä, kuinka samaistuin tekstin runolliseen

Tunnelin päästä
kajastava valo kutsuu
tutkimaan Prahassa.

tunnelmaan ja inspiroiduin ajatuksesta varjon salaperäisyydestä.

Valo ja varjo kaipaavat rytmiä, jännitettä ja tasapainoa yhtä paljon, kuin mikä tahansa tilallinen elementti. Juuri niiden kahden luoman kontrastin kautta saadaan aikaan tunnereaktioita laidasta laitaan. Periaate on sama, kuin tilasarjoja luodessa; kaiken paljastaminen kerralla on tylsää, mutta jos tila avautuu meille niin kuin parhaat kirjat – sivu kerrallaan ja jännittävien juonteenkäänteiden saattamana, niin tuntemusten vuoristorata saa meidät janoamaan lisää vielä loppuratkaisun selvittyäkin.

Valon ja varjon käyttäminen suunnittelijana on oppimiskokemus, jonka uskon kestävän eliniän. Ohje, jonka osaan osana tätä menetelmää antaa on se, että antaa sille ansaitsemansa huomion ja pohtia sen mahdollisuuksia. Valon ja varjon käytöllä voi vahvistaa kokemusta oikeastaan minkä tahansa tässä esitellyn tilallisen ominaisuuden tai luonteenpiirteen suhteen.

Hiljaisuus ja äänekkyys

Äänimaisemaan tulee harvemmin kiinnitettyä ennen kuin jokin siinä alkaa häiritsemään. Itse olen huomannut kulkiessani kaupungilla melua vaimentavat kuulokkeet päässä, kuinka oudolta ympäristö tuntuu, kun sinne kuuluva yleinen taustahälinä on vaimentunut tai poissa. Ohi kulkevat ja pyörilevät ihmisten saavat lähes hätkähtämään, kun he lipuvat ohi, kuin mykkäfilmissä konsanaan. Terasseilla istuskelevien ihmisen keskustelun kuulostavat ponnettoman vaimeilta. Joudun pyörittelemään päätäni normaalia enemmän saadakseni riittävän luotettavan tietoisuuden ympäristöstäni. Näiden kokemusten perusteella ympäristön äänet muodostavat tiedostamatta kuvaa ympärilleni siinä missä silmätkin.

Korvien tarjoama tieto on vahvasti sidottu opittuihin havaintoihin ja niiden merkityksiin; esimerkiksi kaupunkikuvassa viime vuosina yleistyneet leveärenkaiset fatbiket olen oppinut tunnistamaan niiden tuottaman poikkeuksellisen äänen perusteella. Jos kuulen tutun äänen oudossa kontekstissa, saa se heti höristämään korviani, kuten maanalaisissa parkkiluolissa soivat lintujen äänet. Oudon kolahduksen tai muun tunnistamattoman äänen kuullessani käännyn luontaisesti katsomaan äänen suuntaan.

Suunnittelijan näkökulmasta keinot äänimaiseman hallitseminen ovat monesti vähintäänkin rajalliset. Keinoja tai ainakin paikan kannalta oleellisia äänimailman elementtejä kuitenkin löytyy, jos käyttää hieman aikaa niiden pohtimiseen. Säätilaa ja luonnonolosuhteita pohtivassa kappaleessa otin esimerkiksi rakennuksen sadevesien johtamisen käyttämisen äänimaiseman luomisessa. Muista sääilmiöistä luonnon ääniin ja käyttäjiin tai muihin toimijoihin, äänekkyyttä ja myös hiljaisuutta voidaan käyttää paikassa luonnetta alleviivaavana tehokeinona. Akustista suunnittelua mietitään sisätiloja suunnitellessa varsin usein, mutta samat periaatteet voidaan soveltaen valjastaa myös ulko-tiloissa; puut ja kasvit toimivat akustisena vaimentajana, ja kovat tasaiset pinnat heijastavat ääntä.

Kiintopisteet ja yksityiskohdat

Käsittelin kiintopisteitä ja yksityiskohtia tilan ja etäisyyden tunnun kautta välittömyyttä ja kaukaisuutta pohtivassa osiossa. Merkityksiensä puolesta ne kuitenkin ovat ennen kaikkea paikan luonteen sidonnaisia tekijöitä. Ne ovat mieleenpainuvia kohtia, joiden kautta jäsenämme ympäristöä mielessämme. Norberg-Schulzin pohdintaketjussa niiden merkitys olisi erityisesti orientaatioissa ja tunnistamisessa, jotka olivat kaksi kuuluvuuden tunteeseen vaadittavaa tekijää (Norberg-Schulz 1980, s. 23). Ainakin kiintopisteiden osalta nämä olisivat Lynchin pohdinnoissa maamerkkejä (Lynch 1979, s.78).

Cullen puhuu monista käsitteistä, jotka mielessäni osuvat tämän kategorian alle; kiintopisteellä (*focal point*) hän tarkoittaa vertikaalista elementtiä, jonka tehtävä on kerätä katseet ja huomio itseensä, kuten esimerkiksi patsas (Cullen 1977, s. 26). Osoittamisella (*pin pointing*) hän puolestaan tarkoittaa jonkin elementin tai elementin osan korostamista esimerkiksi valolla (Cullen 1977, s. 37). Sattuma (*incident*) Cullenin pohdinnoissa on korostuma, joka kiinnittää katseen huomion, kuten poikkeava väri tai siluetista korostuva torni (Cullen 1977, s. 44). Yksityiskohtien näkeminen (*seeing in*

detail) ja merkittävä objekti (*significant object*) viittaavat puolestaan silmiinpistäviin yksityiskohtiin tai objekteihin (Cullen 1977, s. 63, 73). Cullenin yksityiskohtaisemmasta jaottelusta ja vaihtuvista merkityksistä huolimatta mielestäni kaikki mainitut käsitteet noudattavat tarkkailijan näkökulmasta samaa perustehtävää: luoda kontrastia ja sitä kautta mielenkiintoisuutta ympäristössä. Huomion kiinnittäminen lopulta johtaa orientaatioon ja tunnistamiseen.

Kiintopisteistä erityisesti vertikaaliset voivat tyyppillisesti olla suunnannäyttäjiä ja referenssipisteitä, kuten monet korkeat rakennukset ja maamerkit. Vaakasuntaiset kiintopisteet voivat myös olla suunnannäyttäjiä, vaikka ne olisivatkin havaittavissa vain tietystä näkökulmasta tai suunnasta. Esimerkiksi kadun pääte, kaupunginosan tai kaupungin siluetin reuna, raja tai sellaisen osa voi olla tällainen. Yksityiskohdat miellän tietyssä mielessä pistemäisiksi kiintopisteiksi – ne eivät useinkaan ole tarpeeksi suureellisia herättääkseen huomiota suurien etäisyyksien päästä, mutta lopulta ne toimittavat samaa virkaa osana mieleenpainuvien elementtien verkostoa ympäristössä.

Suunnittelun kannalta ei nähdäkseni kuitenkaan kannata langeta kiintopisteiden ja yksityiskohtien

Kuva 26

Siluetista erottuva kirkko
tyypillinen esimerkki
kiintopisteestä Prahassa.

Kuva 27

Kaivonkannen detalji
Tamanossa kiinnitti
huomion ja jäi
positiivisesti mieleen.

käsittelymiseen ainoastaan huomiomerkeinä. Parhaimmillaan ne ovat osa toiminnallista ympäristöä, ja niillä on yksi tai useampi käyttötapa tai merkitys. Esimerkiksi Toripolliisi on maamerkki, mutta myös merkityksensä kautta lujasti sidottu Oulun historiaan, ja on sen ikoninen symboli. Rotuaarin lava puolestaan toimii myös maamerkinä, mutta on lisäksi aukiota rajaava elementti ja tapahtumapaikka.

Materiaalit

Materiaalien merkittävyys suhteessa paikkaan on helposti tunnistettavissa. Fyysisesti materiaalit ovat läsnä kaikissa tilallisissa tekijöissä; onhan kaikki tilaa tavalla tai toisella rajaavat elementit jotain materiaalia. Materiaalien suhde paikkaan sen sisältämien merkityksien puolesta on hankalammin määriteltävissä. Silloin kulttuuriset tekijät, kuten materiaalien historiallisen käytön ja yhdistelemisen ymmärtäminen ovat olennaisessa osassa paikan henkeä huokuvan ympäristön luomisessa. Tämä ei tarkoita, että toivottu lopputulos saadaan aikaiseksi vanhaa jäljittelemällä tai siihen sopeuttamalla – myös erotteleva vastakkainasettelu voi olla tilanteeseen sopiva keino. Olennaisempaa on ymmärtää valintojensa merkitys ja mihin lopputulokseen niiden kautta on pyrkimässä.

Yhtä tärkeää, kuin materiaalien merkittävyys suhteessa paikkaan, on niiden suhde aikaan. Juhani Pallasmaan mukaan nykyarkkitehtuurin latteus on heikentänyt suhdetta materiaalisuuteen. Hänen päättelynsä mukaan ajallisuuden näkyminen materiaaleissa patinana rikastuttaa arkkitehtuurikokemusta, ja tässä mielessä luonnonmateriaalit ovat vertaansa vailla. Ne paljastavat ikänsä ja historiansa, osoittavat käytön jäljet, mistä voi

Kuva 28

Kiotolaisen temppelin puun käyttö luonnontilaisen ympäristön kanssa harmonisena materiaalina jää toisarvoiseksi kontrastisen kultauksen rinnalla.

Kuva 29

Kiveä ja puuta on käytetty päämateriaaleina vuorenrinteen ja järven puristuksessa sijaitsevassa Hallstattin kylässä.

Kuva 30

Uusi ja vanha rakennuskanta luovat toisiaan täydentävän kokonaisuuden niitä yhdistävän julkisivun viheraiheen avulla Milanossa.

päätellä alkuperää ja entisiä käyttötarkoituksia (Pallasmaa 1996, s. 21). Kivi, tiili ja puu ovat lähtökohtaisesti meidän ymmärryspiirissämme, sillä pitkän kokemushistoriamme kautta käsitämme niiden lujuuden ja kolmiulotteisen syvyyden. Tuntemme siis niiden ominaisuudet lähes luontaisesti: kuinka puu johtaa lämpöä ja miltä tiili tuntuu kättä vasten. Siksi olemmekin poikkeuksellisen pettyneitä törmätessämme näitä jäljitteleviin keinomateriaaleihin.

Pallasmaan mukaan nykyarkkitehtuurin yksi ongelma piilee juuri ajan suhteessa arkkitehtuurissa käytettyihin materiaaleihin. Koneellisesti tuotetut ja synteettiset materiaalit eivät paljasta ikääntymistään tai materiaalisia ominaisuuksiaan, ja jäävät siten etäisiksi. Pallasmaa kuitenkin myöntää, että on myös nähnyt esimerkkejä herkästä, läpinäkyvyyttä, päällekkäisyyttä ja vastakkainasettelua hyödyntävästä tavasta käyttää näitä uudempia materiaaleja. (Pallasmaa 1996, s. 21) Koen, että vaikka Pallasmaan pohtivaa kritiikkiä ei voi suoraan nykyarkkitehtuuriin yleistääkään, niin ajatusmallina materiaalien tarkastelu syntyneiden tuntemusten kautta on säilynyt ajankohtaisena – oli tuntemukset lähtöisin sitten autenttisuudesta tai jostain muusta.

Vaativattomuus ja suureellisuus

Vaativattomuus ja suureellisuus ovat sidoksissa monien muiden mainittujen tekijöiden – erityisesti tilojen ja tilallisten elementtien – kokemiseen. Välittömyyden tunne on usein sidottu vaativattomuuteen ja kaukaisuus suureellisuuteen. Tyypillisesti kuitenkin vaativattomuudessa ja suureellisuudessa henkinen etäisyys on fyysistä välimatkaa tärkeämmässä roolissa. Elementtien fyysisen koon kautta myös mittakaava voi olla tekijä vaativattomuudessa ja suureellisuudessa, mutta yhtä hyvin kyse voi myös olla elementin ”henkisestä mittakaavasta”, vähäeleisyydestä ja mahtipontisuudesta.

Esimerkiksi koristelemattomat, maanläheiset ja pienimittakaavaiset ympäristön elementit koetaan vaativattomina; ne eivät viesti auktoriteettia tai edellytä huomiota; niitä on helppo lähestyä ja niihin on helppo samaistua. Suureellisuutta on puolestaan elementeissä, jotka ovat esimerkiksi ympäristön mittakaavaan nähden dimensioiltaan suurikokoisia, kontrastisia, huomiota herättäviä tai runsaasti koristeltuja. Niitä ei tyypillisesti koeta yhtä vastaanottavina tai helposti lähestyttävinä – mahtipontisuus luo ylemmyyttä ja arvokkuutta. Esimerkkejä vaativattomista ja suureellisista

Kuva 31

Vaativattomuus ja suureellisuus ovat riippuvaista vertailukohdasta; oikeanpuoleinen rakennus on suureellinen keskimmäiseen yhdysosaan verrattuna, mutta kalpenee massiivisen kirkon rinnalla.

rakennuksista voisi olla kaksi hyvin erilaista yksityistaloa: hirsimökki ja uusklassistinen kartano. Ne voivat edustaa ääripäitä monien tekijöiden kautta; hirren pehmeys, rosoisuus ja pienimittakaavaisuus verrattuna kivijulkisivun yksiaineisuuteen luo etäisyyttä materiaalien osalta. Koon, muodon ja niiden luomien merkitysten puolesta voi myös olla silmiinpistävä; pieni ja muodoltaan perinnerakentamiseen viittaava mökki on varsin eri maailmasta verrattuna huomattavasti suurempaan, muodoltaan suorakulmaisempaan ja esimerkiksi pylväin tai koristeaihein verhoiltuun kartanoon, josta huokuvat merkitykset ja miellelyhtymät voidaan jäljittää aina kreikkalaisiin temppeleihin asti.

Suunnittelijan näkökulmasta paikan tunnelma kokonaisuutenakin voi olla vaatimaton tai suureellinen. Sitä voi valinnoilla ohjata kumpaan tahansa suuntaan, mutta vaatii varsin järeitä otteita, jotta se liikahtaisi voimakkaasti tasapainostaan. Esimerkiksi paikalle saapumisen juhla-lisuutta ja arvokkuutta voi korostaa pilaririvin tapaan reittiä rajaavilla puilla, kivetyllä portailla tai perspektiivin korostamisella.

Koettu liikenopeus

Koettu liikenopeus tarkoittaa objektin kulkunopeutta suhteessa etäisyyteen kokijasta. Liikkuva asia voi myös olla kokija itse, muut ihmiset tai objektit. Koettuun liikenopeuteen vaikuttaa paitsi vauhti ja etäisyys liikkuvien asioiden välillä, myös liikkuvien asioiden massa sekä jossain määrin myös liikesuunta. Esimerkiksi katukahvilan pöydässä istuva henkilö kokee terassin vieressä sijaitsevan kulkuväylän varsin eri tavoilla, jos se on kävely-, pyörä- tai autotie, puhumattakaan raitiovaunu- tai junakiskoista.

Istuskelupaikan läheltä kulkeva liikenne ei yleensä haittaa, jos se on riittävän hidasta eikä liian liikennöityä. Päinvastoin se voi luoda katukahvilan tunnelmasta miellyttävämmän ja eläväisemmän, kun ympäröivän maiseman verkkaisten muuttumisen luoma dynamiikka auttaa ylläpitämään mielenkiintoa. Nopealiikkeiset ja massaltaan tai määrältään suuret elementit liian lähellä aiheuttavat levottomuutta sekä monesti myös meluhaittaa. Sen sijaan etäisyyden päästä tarkasteltuna esimerkiksi juna- tai raitioliikenne voi luoda samankaltaista miellyttävyyttä, kuin lähempänä käyskentelevät ihmiset. Etäisyyden päästä havaittuna ne eivät vilahda maisemassa ohi, vaan niiden

Kuva 32

Kevyt liikenne on pääosassa, ja erotettu kapeasta ajoväylästä materiaalilla, tasonvaihhdolla, kasvillisuudella, pollareilla ja ketjulla Bellagiossa.

Kuva 33

Tilahierarkiaa eri kulkumuotojen välillä osoitettu pelkällä materiaalin vaihdoksella Luganossa.

Kuva 34

Kävely- ja autotietä erottaa materiaalit sekä istutuselementit Luganossa.

liikkeen ehtii omaksumaan osaksi muilta osin stabiilia ympäristöä.

Liikkumisen vaikutusta paikan kokemiseen tulee miettiä myös liikkuvan osapuolen näkökulmasta. Eri nopeuksilla liikkuvien kulkijoiden ja kulkuneuvojen sekoittaminen voi luoda myös liikkuvan havaitsijan kokemuksesta mielenkiintoisemman ja dynaamisemman. Kaupunkibulevardit voivat olla tästä toimiva esimerkki; keskellä kulkevat raitiolinjat, ympäröivät autokaistat, pyörätiet, kävelytiet ja edelleen istumis- tai pysähtymispaikat luovat eri liikenopeuksien hierarkian.

Jos kuitenkin nopeuserot, etäisyydet tai kulkumuotojen rajat eivät kohtaa tarkoituksenmukaisella tavalla, muuttuu kokemus ahdistavaksi tai jopa vaaralliseksi. Suunnittelija pystyy puuttumaan tähän monipuolisin keinoin; tilallisen artikuloinnin kautta kulkuväylien tilasarjoista voi tehdä sellaisia, että liikenopeudet eivät pääse kasvamaan liian suuriksi. Esimerkiksi kapenemilla, levenemillä ja aaltoilulla voidaan saada aikaan liikesuunnan vaihteluita, ja avautuneisuuden säätelyllä näkymien ja näkyvyyden muutoksia. Tilahierarkiaa voidaan osoittaa elementeillä, kuten pollareilla, aidoilla tai kasveilla, mutta myös materiaalein, tasonvaihdoksin, mittakaavalla tai valaistuksella.

Yksityisyyden asteet

Yksityisyyden asteet jaetaan tyypillisesti yksityiseen, puolijulkiseen ja julkiseen, vaikka toki näiden sisälläkin voi olla vielä eroja. Esimerkiksi kerrostalon piha ja rakennusten rappukäytävät ovat molemmat puolijulkista tilaa, mutta jälkimmäinen on vielä rajoittavampi sen suhteen, kenellä sinne on asiaa.

Eri yksityisyyden asteisten tilojen määritteleväminen ja niiden rajojen osoittaminen on hyvin kulttuurisidonnaista. Paikallisesti käytännöt muuttuvat jatkuvasti; lapsena muistan, kuinka rappukäytävien ovet olivat lähtökohtaisesti lukitsematta, mutta nykyään lukitseminen on yleinen standardi. Keinot yksityisyyden asteiden osoittamisessa ovat hyvin samanlaiset, kuin missä tahansa muussakin tilan jakamisessa. Ulko- ja sisätilan rajapinta useimmiten osoittaa jonkin tasoista yksityisyyden asteen muutosta. Samoin aidat, muurit ja muut pääosin yhtenäisenä jatkuvat tilaa jakavat elementit. Hienovaraisempia keinoja käyttäessä, kuten materiaalin tai tason vaihdoksella on syytä pitää huoli, että rajapinnan merkitys ei katoa liiallisen pelkistämisen myötä.

Kiinteiden yksityisyyden asteen tilojen lisäksi jokin tila voi myös olla väliaikaisesti varattu. Tämä tilanne

syntyy esimerkiksi, kun jokin osa julkista tilaa on väliaikaisesti jonkin henkilön, ryhmän tai toimijan käytössä. Tilan julkisuuden aste ei välttämättä varsinaisesti muutu, mutta tila on silti varattu tavalla, johon suhtaudutaan sosiaalisissa tilanteissa puolijulkiseen tai yksityiseen tilaan rinnastettavalla tavalla. Esimerkiksi jokaisella henkilöllä on heidän välitön läheisyytensä tällaista henkilökohtaista tilaa, vaikka sen säde riippuu kulttuurista, paikan ruuhkaisuudesta ja muista tekijöistä. Myöskään puiston pöydässä istuvan perheen seurueeseen ei ole välttämättä soveliasta istahtaa kysymättä, ja torilla kojujen toiselle puolelle ei ole asiakkaila asiaa.

Suunnittelijan näkökulmasta tila-analyysissä on nähdäkseni tärkeää tunnistaa tilojen eri yksityisyyden asteet, kuinka ne ilmenevät ja millä tavalla niihin suunnittelun kautta on mahdollista tai tarpeellista puuttua. Onko paikassa tiloja, jotka ovat väliaikaisessa käytössä, tai onko sellaisten luomiseen potentiaalia? Käyttäjiä osallistavalla suunnittelulla voi selvittää toivottuja paikan käyttömahdollisuuksia pop-up myymälöille sopivista sijainneista kaupunkiviljelyyn, puistokirpputoriin ja skeittipaikkoihin.

Kulttuuritekijät

Paikan hengessä olennaista totesin olevan merkityksen antaminen ja sen kautta syntyvät tunnereaktiot. Kulttuuritekijät ovat todellinen merkitysten ehtymätön kaivo, ja paikan luonteeseen vaikuttavatkin sellaiset kulttuurin osat, kuin perimätieto, kokemukset, uskomukset, arvot, asenteet, hierarkiat, roolit ja ennen kaikkea inhimilliset toimijat yksittäisistä ihmisistä yrityksiin, organisaatioihin ja valtioihin. Diplomityössäni tarkastelen kahta paikka-analyysin kannalta keskeistä tekijää: ihmisiä ja kulttuurin harjoittamisen muotoja.

Paikallisilta ihmisiltä saa parhaiten näkemystä paikasta, sen käytöstä ja merkityksistä; kulttuuritaipoja ja -merkityksiä löytyy eri mittakaavaisista paikoista yksittäisestä rakennusosasta kokonaiseen kaupunkiin. Osallistavalla paikallisväestön huomioimisella suunnittelussa ihmiset ottavat todennäköisemmin suunniteltavan paikan omakseen, kun heidän merkityksenantonsa ja kädenjälkensä on valmiiksi olemassa. Myös yhteistyökumppaneiden löytäminen helpottuu, kun paikallisten tietoisuus ja ymmärrys kasvaa. Paikallisia kumppaneita voi olla esimerkiksi taloyhtiöt, koulut, museot tai kaupunginvaltuusto.

Toinen esiin nostettava seikka kulttuuritekijöistä on sen näkyvin osa: paikallisen kulttuurin harjoittamisen muodot. Se ottaa ympäri maailmaa lukeuttomia muotoja, mutta erilaisten kulttuurin harjoittamisen muotojen huomioiminen osana paikallisuutta hyvin todennäköisesti parantaa myös paikan hengen ymmärtämistä. Niiden ymmärtämisestä paljastuu arvoja, esikuvia, symboleita ja rituaalien käytäntöjä.

Yksi suomalaiselle helpoimmin mielletäviä kulttuurin harjoittamisen muotoja on saunominen. Vihta ja kiulu voidaan sanoa olevan symboleita, joiden näkeminen herättää automaattisesti mielikuvia saunomiseen liittyvistä rituaaleista ja arvoista – ja niiden kautta merkityksistä. Esimerkiksi henkilö, joka ymmärtää saunan suunnittelemiseen liittyvät tekniset yksityiskohdat, mutta joka ei ole koskaan saunonut suomalaisessa saunassa, ei välttämättä ymmärrä kaikkia sen suunnittelun kannalta oleellisia kulttuurisia nyansseja.

4.3 Paikka-analyysin kokoaminen

Suunnittelupaikan kokemisen ja osatekijöiden analysoinnin jälkeen on nähdäkseni myös syytä luoda tehtyihin havaintoihin perustuva kokonaiskatsaus. Paikan kokemisen jälkeen tehtyjen havaintojen ja huomioiden dokumentoinnin kautta on saatu eväät siihen, mihin osa-alueisiin analyysissä on syytä tarkemmin paneutua.

Kenties esiin nousivat monimittakaavaisuus, paikan avonaisuus ja äänekkyys, ja niihin liittyviä tekijöitä pohtimalla suunnittelun yhdeksi potentiaaliseksi lähtökohdaksi kohosi pienten ja keskisuurten rajauksien tekeminen ympäristöön. Näin tuotaisiin eri mittakaavaista ympäristöä lähemmäs toisiaan, parannettaisiin paikan akustiikkaa ja muutettaisiin täysi avoimuus harkitumpien näkymien sarjoiksi.

Analyysiä tehdessä myös heräsi mahdollisesti ajatuksia ja huomioita tilan ja luonteiden osa-alueista, joihin ei tullut kiinnittäneeksi huomiota paikan kokemisen yhteydessä. Niiden tarjoamaa näkökulmaa voi yrittää käyttää myöhemmillä vierailuilla suunnittelupaikalle, tai vain miettiä niiden merkitystä ja vaikutusmahdollisuuksia jo tehtyihin havaintoihin ja huomioihin. Esimerkiksi voi olla, että kun paikan koki vain yhtenä vuorokauden- ja

vuodenaikana ja tietyissä sääolosuhteissa, niin ei tullut pohdittua sen luonnetta muina aikoina.

Tällaisen kokoamisprosessin ja iteroinnin kautta voi syntyä paikka-analyysi, joka on kokonaisvaltainen; ei sen takia, että kaikista osa-alueista olisi kirjoitettu oma analyysinsä, vaan koska havainnoinnin ja analysoinnin yhteisvaikutuksen kautta eri mahdollisuuksia ja näkemyksiä on pohdittu, ja siten poimittu paikan hengen kannalta merkittävimmät ja suunnittelutyön kannalta olennaisimmat tekijät.

Monotonisuus ja moninaisuus

Viimeinen varsinainen kategoria, jonka otan menetelmääni liittyen käsittelyyn, on monotonisuus ja moninaisuus. Niillä tarkoitan kokemisen ja analyysin kautta syntyneen paikan kokonaiskuvan arvioimista. Kunkin yksittäisen osa-alueen synnyttämä intensiivisyys vaikuttaa siihen omalta osaltaan; paikka, joka on useilla tavoilla monimuotoinen ja -luonteinen, täynnä kontrasteja, jännitettä ja vastakkainasettelua, on moninainen. Äärimmäisenä esimerkkinä toimii Las Vegasin The Strip -bulevardi: valojen, äänien, muotojen ja toinen toistaan suurellisempien kiintopisteiden yhdistelmä. Luonnontilaisesta ympäristöstä tämä voisi vastata sademetsää.

Monotonisuus puolestaan on päinvastaista. Paikkaa hallitsee muutama tilallisuuden ja luonteenpiirteiden osa-alue, ja muut loistavat pois saolollaan. Tyypiesimerkkejä löytyy helposti luonnontilaisesta ympäristöstä, kuten avomeri ja aavikko. Rakennetussa ympäristössä monotonisen ääripään edustaja voisi olla stereotyyppiseksi mielletty neuvostoaikainen lähiö Itä-Euroopassa, jota hallitsee samassa linjassa hiljaa seisovat, keskenään lähes identtiset, harmaat betonitalot.

Kummankin kaltaisilla ympäristöillä voi olla paikansa, ja uskon jopa, että paikan hengen kokeminen molemmissa ääripäissä on poikkeuksellisen voimakasta. Pääosa paikoista kuitenkin sijoittuu tunnelmaltaan johonkin väliin tällä akselilla, ja suunnittelijan tehtävä on miettiä, kumpaan suuntaan liikkuminen on ympäristön kokemisen kannalta edullisinta. Onko monotonisuuden korostaminen tylsää vai paikan hengen kannalta olennaisimman osoittamista? Entä onko entistä moninaisempi ympäristö yliampuva vai luoko se mielenkiintoa ja yllätyksellisyyttä?

Merkityksellisuuden luomisesta

Paikka-analyysin kokoamisprosessissa ja sen jälkeen alkavassa suunnittelutyössä on mahdollisuus astua vielä hieman pidemmälle merkitysten arvioinnissa. Norberg-Schulzin mukaan minkä tahansa objektin merkitys syntyy sen suhteesta muihin objekteihin, ja näin asiat siis ”keräilevät” merkityksiä. Hän jatkaa, että merkitys on psykkinen funktio, joka on riippuvainen tunnistamisesta, ja antaa vihjeitä paikkaan kuulumisen tunteesta. (Norberg-Schulz 1980, s. 166). Näin ollen suunnittelijan näkökulmasta paikassa olevat merkitykset ovat hyvin suuri voimavara; uuden rakentaminen vaatii uusien merkitysyhteyksien luomista arkkitehtuurin avulla. Tunnistettaessa puolestaan paikan elementtejä, joita voi käyttää uudella tavalla ja uusissa merkityksissä, luodaan merkityksiä edellisten päälle, ja herätetään olevat tunnesiteet tunnistamisesta ja paikkaan kuulumisen tunteesta.

Maisema-arkkitehti Georges Descombes on yksi tämänkaltaisen suunnittelufilosofian puolesta-puhuja. Hän puhuu siitä, kuinka haluaa maisemasuunnittelussa puuttua sellaisiin ympäristössä jo oleviin elementteihin, joihin ihmiset eivät juuri kiinnitä enää huomiota. Descombes jatkaa, että paikan, historian tai idean henkiin herättäminen

vaatii näkökulman ja ennako-odotusten muutosta. (Descombes 1999, s. 79)

“— *I aim for precision of disposition, articulation, arrangement – architecture – so that a pre-existing place can be found, disturbed, awakened, and brought to presence. I try to achieve an architecture of place, a construction that jolts its context, scrapes the ordinariness of a situation, and imposes a shift on what seems the most obvious.*”
(Descombes 1999, s. 79)

Descombes kertoo, kuinka hän käytti paikalla olevaan keskittyvää suunnittelufilosofiaa laajassa maisemasuunnitteluprojektissa Sveitsissä. Lähtökohtana oli rakentamisen ja lisäämisen sijaan vain paikalla olevien elementtien korostaminen, siirtäminen tai poistaminen. (Descombes 1999, s. 80-85)

Vaikka ei itse ottaisi näin absoluuttista lähestymistapaa suunnittelussa ja paikan muokkaamisessa, niin se on erinomainen tapa pohtia paikan tarjoamia mahdollisuuksia. Lisäksi olevan hyödyntäminen suunnittelussa on jo itsessään merkityksellistä siksi, että kestävä kehityksen huomioiminen on erityisesti tässä kulutuskeskeisessä ajassa niin tärkeää.

CASE STUDY: OULUN HARTAANSELÄNRANTA

Paikan hengen tulkitsemisen ja paikka-analyysin tekemisen esimerkikohteeksi valikoitui jo melko varhaisessa vaiheessa Oulun Hartaanselänranta. Se tuntui luontevalta ja monin tavoin ajankohtaiselta valinnalta; alueelle on suunniteltu asuntomessut vuodelle 2025 ja sen suunnittelemisesta on järjestetty ideakilpailu vuonna 2019. Lisäksi sijainniltaan Hartaanselkä on lähellä asuinpaikkaani, mutta en tuntenut paikkaa kovin hyvin entuudestaan.

Rajasin oman tutkielmani ulkopuolelle kilpailuohjelmassa esitetyn Hartaanselän länsipuolisen alueen. Osin sen takia, että alue oli kokonaisuudessaan hyvin laaja, mutta ennen kaikkea siksi, että koillisranta tarjoaa jo yksinään hyvin monipuolisen paikan hengen tutkimuskentän; siellä on lähellä rakennettua ympäristöä eri skaaloissa, mutta myös hyvin voimakas suhde luontoon ja luonnontilaiseen ympäristöön.

Kuva 35

Karttaote
kohdealueesta
(OUKA 2017)

Kuvan muokkaus:
Teemu Pulkkinen

Kuva 36

Näkymä Toivoniemen
kärjestä Hartaanselän
pohjoisrantaa kohti

Kuva 37

Saapuminen alueelle
rantareittiä pitkin
keskustasta

5.1 Paikkaan tutustuminen

Aloitin Hartaanselänrannan alueeseen tutustumisen vähäisin valmisteluin, vaikka olin toki jo tehnyt poikkeuksellisen laajan taustatyön, eli koko diplomityöstä muistiinpanot ja puhtaaksikirjoittanutkin suuren osan – menetelmä mukaan lukien. Paikan päälle lähtiessäni otin kuitenkin mukaan vain muistikirjan, kameran ja puhelimen välittömien ajatusten äänittämistä varten. Tarkoitukseni oli välttää kokemuksen tahatonta käsikirjoittamista etukäteispohdinnan kautta. Dokumentoimani ja tässä esittelemäni kokemus on yhdistelmä paikan päällä nousseita ja nauhoitettuja ajatuksia ympäristöstä sekä otettuja valokuvia.

Toivoniemestä katsottaessa ensimmäisenä tulee mieleen koivujen ja veden takaa nouseva maasto, rivissä istuvat veneet ja kaksijakoiselta vaikuttava rakennuskanta. Tuntuu olevan uutta ja vanhaa aika paljon sekaisin, eri värimaailmoitakin. Isojen lehtipuiden takaa näyttää kuitenkin muodostuvan miellyttävän näköistä kaupunkia.

Kuva 38

Ensinäkymä aualle
saavuttua kohti koillista

*“Veden rannasta lähestyttäessä reitti osoittautuu
Tuiranpuiston maankohoamispoluksi. Se osoittaa
aika mukavaa pienipiirteisyyttä monin puolin
-- maanmuotojen käsittely tuntuu miellyttävältä,
samoin kun sen istuminen puihin, penkereisiin,
pensaisiin, mitä tästä löytyy.*

*Vesirajassa poikkeamia luo kivikot ja yksinäinen
kalastaja veneellä sekä vesilinnut, kaikki
kunnioittavan matkan päässä toisistaan, sulassa
sovussa.*

*Suunnittelupaikalle saavuttaessa yhtenäistä
kokonaisuutta muodostavia elementtejä
tuntuu olevan rantaa pitkin jatkuvat veneet ja
laajat nurmialueet sekä puut. Muuten paikalla
on poukkoilevien reittien varrella yksi orpo
kuntoilupaiikka, jäätelökioski ja parkkialue, kukin
ripoteltu hieman sattumanvaraisen oloisesti.*

*Sää on pilvinen ja pikkaisen sataa keväistä
lunta, asteita noin nolla. Saavuttaessa keskustan
suunnasta siltoja pitkin tuntui hyvinkin tuuliselta,
mutta paikan päällä ei juurikaan huomaa sitä, jopa
miellyttävän seesteistä.”*

Kuva 39

Näkymä ylärinteestä
kuntoilupaiikalle ja
rantaan

Kuva 40

Näkymä saavuttaessa
alueelle Koskitien
suunnasta

*“Maastonmuotojen moninaisuus yllättää, ja mieleen
juolahtaa heti, kuinka niiden käyttöpotentiaalia
voisi hyödyntää suunnittelussa.*

*Paikkaa ylärinteestä tarkasteltuna huomaa, että
maasto kohoaa sen verran reippaasti, että sieltäkin
aukeaa mahtavan hyviä näkymiä tuonne veden
päälle ja vastarannalle.*

*Paikalta poispäin [rakennetun ympäristön
suuntaan] aukeavat näkymät ovat paikoin hyvinkin
avoimia, eikä synny kauheasti sulkeutuneisuuden ja
avautuneisuuden vaihtelua.”*

Kuvat 43 ja 44

Alueen puustoa

Kuvat 41 ja 42

Näkymä alueelta
pohjoiseen johtavalle
kevyen liikenteen väylälle
(vas.)

Näkymä ylärinteestä
Koskitien suuntaisesti
kohti Lipporannantietä
(oik.)

*“Erityishuomion paikalla ansaitsee mahtavat
suuret puut, pääosa koivuja, mutta myös kuusia ja
vaihtelevia lehtipuita.”*

Kuva 45

Yksi monista suurista
kuusista alueella

Kuva 46

Matalikon rantaviivaa alueen edustalla olevan Tukksaaren kupeessa

“Itse rantaviiva ei ole luotisuora, vaan kiemurtelee miellyttävällä tavalla, ja lisäksi rannan edustalla oleva saari luo lisäaspektia rantaviivan monimuotoisuuteen ja näkymien avautumiseen ja peittymiseen.”

Kuvat 47 ja 48

Rantaviivan polveilevuutta ja avautuvia näkymiä veneiden laskupaikan edustalla

Kuva 49

Saapuminen Tukksaareen

“Saareen saapuessa suorat koivulinjat, jotka reunustavan sillan jälkeistä kulkureittiä sekä taustalla kuuluva lокkien kirkuminen sekä seesteinen tunnelma saavat aikaan ylevän ja saaristomaisenkin tunnelman.

Kajakki- ja kanoottiseuran punainen mökki luo mielikuvia suiston toisella puolella sijaitsevista torin aitoista.”

Kuva 50

Tukksaaren vaja

Kuva 51

Tukkisaaresta avautuva
näkymä kaakkoon

*“Saarella osin pusikkoisen ja rämeikköisen
keskustan jälkeen löytyy kulmia ja sopukoita, jotka
aukeavat kuin englantilaisessa puistossa konsanaan
-- avautuu tällaisia aksiaalisia näkymäsuuntia, ja
niiden välejä reunustaa yksittäisiä puita.”*

Kuvat 52 ja 53

Näkymä tukkisaaresta
etelään Pikisaaren ja
Toppilansaaren väliselle
sillalle (vas.)

Kuva 54

Näkymä ylärinteestä,
Tuiran kuntoutuskodin
kupeesta Tukkipään
siltää kohti

*“Suunnittelualueen keskikohdalla olevan hoivakodin
lähettyvillä on myös upeita puita, varsinkin vanha
männikkö, joka reunustaa päättyvää tietä rinteiden
ylälaidassa.”*

Kuva 55

Vanha männikkö
reunustaa Koskitietä
ja Lipporannantietä
yhdistävää kevyen
liikenteen väylää.

Kuva 56

Maastonmuotojen
luomat kummut
rajaavat näkymää myös
vertikaalissa suunnassa.

Kuva 57

Kulkureitit paljastuvat
maaston takaa vähitellen.

*“Lisäksi täällä alkaa olla tällaisia reippaan kokoisia
mäkiä ja maastonmuotoja niin, että aina ei paljastu
suoraan mihin suuntaan reitti jatkuu, vaan pitää
päästä kummun etureunaan asti nähdäkseen miten
ympäristö jäsentyy ja mitä reittejä pitkin pääsee
minnekin.”*

*“Saavuttaessa kaupunginvarikon edustalle,
ympäristön jäsentelemättömyys ja
rakennuskannan keskinäisen vastaanottavuuden
ja yhteenliittymättömyyden puute alkaa käydä aika
selväksi ympäristössä.*

*Muutamista istutetuista puista on nähtävissä pieniä
referenssejä siitä, että tilan suunnitteluun on laitettu
hieman ajatusta siitä, minkälaista ympäristöä tästä
halutaan. Se on kuitenkin aika puolitiessään – ehkä
tässä on vielä jotain muutos tai kaavoitusprosessia
käynnissä, mutta ympäristö muuttui hyvin nopeasti
miellyttävästä epämääräiseksi.*

*Paikkaa hallitsee autotiet ja laajat parkkialueet,
joiden reunoja osoittaa suuret hiekka- tai
nurmialueet.*

*Hieman lähempänä rantaa on kolme rakennusta
– kaikki samasta kellertävästä sävyamaailmasta ja
vaakapuuverhoiltuja – huomaa, että on tavoiteltu
tiettyä yhtenäisyyttä, vaikka ne etäisyyden puolesta
ovatkin varsin erillään toisistaan, ne ottavat toisiinsa
kantaa lähinnä saman koordinaatiston suhteen.
Samalla nuo kolme rakennusta aitauksineen irrottaa
koko ylärinteen tiheämmin asutetun alueen rannan
vesialueista sekä reiteistä.”*

Kuva 58

Lipporannantien ja
Valtatien risteysalueen
avoinaisuutta Valtatien
suuntaan

Kuva 59

Näkymässä
Lipporannantien
suuntaisesti pohjoiseen
korostuu asfalttinen
avoimuus sekä
Kaupunginvarikon ja
uuden kerrostalokorttelin
vastakkainasettelu.

Kuva 60

Keltaiset puuverhoillut
rakennukset
aitauksineen erottavat
Kaupunginvarikon
edustan rannasta.

Kuva 61

Hietasaarentien varsi ei
houkuttele avoimuutensa
ja äänekkyytensä
puolesta.

*“Kaupunginvarikon edustan sekasortoisuutta kuvaa
aika hyvin materiaalien kirjo – kaupunginvarikko
itse on voimakkaan yksiaineinen, punatiilinen ja
muotokieleltään hyvin omanlaatuinen; vieressä
valkoista rappaista ja lasia uusi kerrostalo-
kolmikko; kauempana pesubetoninen harmaa
kerrostalo sävytetyillä parvekevyöhykkeillä; edelleen
vieressä keltatiilinen yksiaineinen kerrostalo, sekä
edellä mainitut keitaiset puuverhoillut talot 1-2
kerroksisina. Muutenkin kerroskorkeudet ovat melko
vaihtelevia; kaupunginvarikko 1-3 kerroksista,
korkeimmat valkoiset uudet talot 8-9 kerrosta, muut
kerrostalot kolmesta kuuteen kerrokseen asti.*

*Hietasaareen ja Toppilansaareen johtavaa
siltaa lähestyttäessä paljastuu melko karu
vastakkainasettelu – yhdellä puolella tietä
kaupunginvarikon mykkä tiilinen julkisivu ja yksi
pitkä nauhaikkuna -- toisella puolella paljas, avoin
puistikko ja muutama pieni puuntaimi.”*

*“Sillan edustalle saavuttaessa näkymien
moninaisuus valtaa tunnelmaa -- vaihtoehtoja
on lähes joka suuntaan ja alkaa tuntumaan, ettei
tiedä mihin katsoisi. Potentiaalia on paljon, mutta
kaikki avonaisuus saa paikan tuntumaan jotenkin
paljaalta.”*

Kuva 62

Näkymä luoteeseen
veden suuntaisesti
Hietasaarentien sillalta

Kuva 63

Näymä etelään kohti
Hartaanselänrantaa
Hietasaaren sillan
edustalta

Kuva 64

Kaupunginvarikon
kaarevaa julkisivua
Lipporannantien
ja Hietasaarentien
risteyksessä

Kuva 65

Veneiden säilytyspaikalla
rannan käsittelyssä
kiehtoo luonnon
kaarevan muotokielen
ja toiminnon vaatiman
rakenteen yhdistyminen.

*“Ominaisinta muotokieltä paikalla edustaa
kaupunginvarikon mielenkiintoiset suorat
ja kaarevat linjat sekä rannassa veneiden
säilytyspaikan tukkien luoma porrasterassimaisuus.”*

*“Vastarantaa hallitsee metsämäisyyden ja veneiden
lisäksi pitkä laiturilinja, joka suoristaa osittain
aaltoilevaa maastonmuotoa, jota rantaviiva muuten
tuottaa paikalle.*

*Kaupunginvarikon sisäpihalle valitettavasti ei
valitettavasti näköjään pääse työmaan vuoksi
tutustumaan.*

*Rannan pääreitit lisäksi täällä lähtee jonkun verran
tällaisia risteileviä pieniä maisemapolkua sellaisille,
vähemmän kiireisille.”*

Kuva 66

Näkymä vastarannalla
sijaitsevaan
Vaakunakylän
venesatamaan

Kuva 67

Rannan pääreitistä
risteävä polku ja
pysähtymispaikka

Kuva 68

Näkymä Toppilansaaresta
Hartaanselän yli kohti
Kaupunginvarikkoa

*“Suunnittelualue ei näy juurikaan Toppilansaaresta,
sieltä reippaan pusikon ja puiden läpi ei näe
kunnolla edes keväiseen aikaan, kun ei ole lunta ja
lehtiä rajaamassa näkymää entisestään.*

Kuva 69

Näkymä Vaakunakylän
venesatamasta
kohti Hartaanselän
koillisrantaa

*Jos jaksaa kiertää venelaitureiden puolelle, niin sieltä
kyllä avautuu varsin upeasti näkymät sekä veteen,
että vastarannalle.”*

Kuva 70

Tarkastelualueen
sijoittuminen osaksi
kaupunkikuvaa

*“Siirryttäessä rannan myötäisesti etäämmälle, kohti
Pikisaareen johtavaa siltaa, niin suunnittelualueen
olennaisuus ja välittömyys maisemassa alkaa
pikemminkin sulautumaan osaksi tätä koko
Oulun suiston suurmaisemaa, ja sitä kautta sinne
mahdollisesti tehtävät muutokset muuttuvat
olennaisimmiksi, osana kaupunkikuvallista
kokonaisuutta.”*

Kuva 71

Näkymä alueelle
Toppilansaaren ja
Pikisaaren väliseltä
sillalta

Kuva 72

Saapumisnäkömä alueelle
Lipporannantielta

Kuva 73

Saapumisnäkömä
alueelle Hietasaarentien
suunnalta

5.2 Paikan analyysi

Maasto ja näkymät

Jo paikkaan tutustuessani sekä myöhemmin ajatuksiani purkaessa esiin nousi muutama seikka paikan kannalta erityisen olennainen seikka. Ensimmäinen niistä on Oululle jokseenkin epätyypillinen maaston muodokkuus ja sen yhtyminen polveilevaan vesirajaan. Niiden kahden yhdistelmä tarjoaa mahdollisuudet poikkeuksellisiin näkymiin. Näkymien sarjan kannalta on myös olennaista tarkastella sitä mihin tämä potentiaali istuu laajemmassa kuvassa. Tarkkailin ja valokuvasin paikkaan saapumista ja sieltä poistumista eri kuvakulmista, ja muutamat reitit koin merkityksellisimmiksi ja syntyvien yhteyksien kautta todennäköisesti käytetyimmiksi.

Kuvat 74 ja 75

Saapuminen (vas.)
ja poistuminen (oik.)
alueelta keskustan
suuntaan vievältä
rantareitiltä

Kuvat 76 ja 77

Saapuminen alueelle
Kangastien (vas.)
ja Koskitien (oik.)
suunnasta

Rannan puurakennus
(vas.)

Tuiran palvelukeskus
Kangastien varressa (oik.)

Keltatiilisiä kerrostaloja
Valtatien varressa (vas.)

Kaupunginvarikko (oik.)

Urbaanin ja luonnontilaisen sopeuttaminen

Toinen vahvasti esiin noussut seikka oli paikalla ja sen ympäristössä oleva rakennuskanta. Variaatio eri ominaisuuksien, kuten materiaalien, värien, muotojen, kerroskorkeuksien ja suuntien välillä synnyttää vastakkainasettelua lähes joka kulmalla, ja yksi suunnitelman lähtökohta voisi olla osien yhteen sitominen. Siihen olennaisesti liittyy myös paikan yksi suurimmista esiin nousseista vahvuuksista, eli olevan puuston säilyttäminen; täydennysrakentaminen, joka on mukautettu selvästi iäkkääseen luonnonympäristöön antaa sille uskottavuutta ja ehkäisee keinotekoiselta ja päälle liimatulta vaikuttavaa lopputulosta.

Koskitien päässä tien
koordinaatistosta
käännettyjä kerrostaloja

Lipporannantien
itäpuoleinen
kerrostalokortteli

Ongelmakohtiin puuttuminen

Kolmas asia, jonka nähdäkseni vaatii erityishuomiota, on suunnittelualueet pohjoispää. Sen jäsenitelemättömyys, maisemallinen autokeskeisyys ja osin myös jo edellä mainittu rakennuskannan tilkkutäkkimäisyys käänsivät erityisesti huomiota paikan hengen kannalta otollisemmista seikoista. Ennen varsinaiseen suunnittelutyön aloittamista tulee tehdä suunnittelun kannalta periaatteellinen ratkaisu: mitä tapahtuu suunnittelualueella olevalle rakennuskannalle. En lähde tässä purkamaan sitä sen kummemmin, sillä tämän työn tarkoitus ei ole pohtia rakennusten arvottamista. Nostan kuitenkin teemoja esiin paikka-analyysin kannalta oleellisesta asioista, joihin tulisi hakea vastauksia suunnitteluvaiheeseen siirryttäessä. Kuinka saada arvokkaat näkö- ja kulkuyhteydet luotua rannan ja Lipporannantien koillispuolen välillä? Entä kuinka kaupunkitilallista jäsentämistä tulisi harjoittaa äänekkään ja vilkkaan Hietasaarentien suhteen?

Ainutlaatuisuuden löytäminen

Viimeinen paikan hengen kannalta tärkeä analyysin osa on paikan ainutlaatuisuuden osoittaminen. Se koostuu useista pienistä tekijöistä, joista suurin osa vaikutti rannan tunnelman luomiseen. Porrasterassimaiset tukit veneiden säilytyspaikkana, lintujen läsnäolo, kevään kosteat tuoksut, seesteisyys, kalastajat ja veneilykulttuuriin liittyvät yksityiskohdat ovat muutamia väkevimmän itseeni vaikuttaneita tekijöitä. Lisäksi Kaupunginvarikon punatiilen materiaalisuus ja kiehtova muotokieli vetosivat minuun – muistan nähneeni rakennuksen joskus vuosia sitten ensimmäisen kerran autosta ja pohtineeni sen tarkoitusta. Nämä tekijät minulle luovat juuri tälle paikan hengelle omintakeisuutta, ja siksi lähtisin suunnittelutyöhön niistä inspiraatiota etsien.

Kuvat 84 ja 85

Paikan ainutlaatuisuutta edustaa rannan veneilyyn liittyvät erikoisuudet ja yksityiskohdat

Kuva 86

Kiven rosoisuus ja tukkien sileys muodostavat materiaalien vastakkainasettelun, joka kiehtoo yhdessä muotokielen kanssa.

5.2 Menetelmän johtopäätökset

Omaan menetelmääni paikka-analyysin tekemiselle on vaikuttanut monet tekijät. Historiani ja mieltymykseni yhdessä tunnistamieni vahvuuksien kanssa ovat merkittävässä roolissa sen kanssa mitä pidän käyttökelpoisina keinoina ja tavoiteltavana lopputuloksena. Suuressa roolissa ovat arkkitehtuurin opintojen aikana ja toimistossa työskennellessä saamani näkökulmat ja esimerkit. Tämän työn aikana lukemisen, tutkimisen ja entistä tietoisemman ympäristön havainnoinnin kautta syntynyt ymmärrys on muokannut kenties kaikista merkittävimmin sitä, minkälainen lopputuloksesta syntyi.

Cullen kirjoittaa, kuinka ongelmallista on käyttää tieteellisten ratkaisujen antamia vastauksia täytymyksellisen ja mielenkiintoisen kaupunkitilan luomisessa. Tieteelliset ratkaisut ovat lähtökohtaisesti suunniteltu palvelemaan keskiarvoja: keskikokoista perustervettä ihmistä, tyypillistä säätilaa ja juuri turvallisuusmarginaalien sisälle sopivia standardeja. Keskiarvoratkaisut eivät kuitenkaan anna vastauksia spesifeihin ongelmiin. (Cullen 1977, s. 8) En sano, etteikö tyyppiratkaisut olisi käyttökelpoisia. Monilla aloilla on kysymyksiä, joihin on absoluuttiset oikeat vastaukset, mutta

arkkitehti- ja kaupunkisuunnittelussa valmiit ratkaisut tulisi aina ottaa vastaan varauksella – niin myös tässä diplomityössä. Monet suunnittelun avuksi esitetyt periaatteet saattavat toimia tapauskohtaisesti, mutta viime kädessä niiden soveltaminen kunkin omassa työssä suunnittelijan ammattitaidon puntaroitava.

Näenkin, että tämän diplomityön suurin anti ei ole siinä, kuinka käytetään oikein mittakaavaa, valoa tai massoitte-
lua paikan hengen vangitsemiseen. Todennäköisemmin hyöty piilee siinä, kuinka oppia katsomaan paikkaa ja ympäristöä eri näkökulmista. On helppoa puntaroida ympäristöä ja sen vahvuuksia omien mieltymystensä kautta, mutta jos tämän diplomityön luettuaan kykenee tunnistamaan arvoa ympäristötekijöissä, joissa ei ennen sitä nähnyt, niin tästä on syntynyt jotain muutakin positiivista, kuin oma oppimiskokemukseni.

Tekijöitä, joissa oma pohdintani ja sen näkökulmat jäävät todelliseen suunnittelutyöhön ryhdyttäessä vajavaisiksi on varmasti useita. Paikka-analyysin kannalta merkittävää on arkkitehtuurin ja sen merkitysten ymmärtäminen ja arvottaminen, eikä tässä työssä perehdytty siihen näkökulmaan

kuin muutamalla maininnalla. Myös lähtökohtia analyysin pohjustamiseen voi ottaa laaja-alaisemmin; fenomenologia, joka oli työn kannalta erityisen olennainen, on vain yksi tieteenfilosofinen tarkastelutapa. Tärkein suositus, jonka voi tekemiini johtopäätöksiin perustuen tehdä, on itseään kiinnostavan näkökulman etsiminen. Tästä työstäkään ei olisi tullut puoli sen veroista, mitä se on ilman aiheeseen ja näkökulmaan syttynyttä kiinnostusta, ja sen pohjalta syntynyttä merkityksenantoa ja tunnetta.

LÄHDELUETTELO

Kirjat ja kokoomateosten osat:

BERLEANT, A., 1995. Mitä on ympäristöestetiikka?. Teoksessa: HAAPALA A., HONKANEN M. & RANTALA V. (toim.), 1995. Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka. Helsinki: Yliopistopaino, S. 66-85. ISBN 951-570-174-0

CULLEN, G. 1971. The Concise Townscape. Oxford: The Architectural Press, 199 s. ISBN 0 7506 2018 8

DESCOMBES, G., 1999. Shifting Sites: The Swiss Way, Geneva. Teoksessa: CORNER, J., ed, 1999. Recovering Landscape: Essays in Contemporary Landscape Architecture. New York: Princeton Architectural Press, S. 79-85. ISBN 1-56898-179-1

HELIN P., TURTIAINEN, J. & VESIKANSA, M., 1983. Kaupunkikuva ja rakentaminen. Helsinki: Valtion Painatuskeskus/Kauppakirjapaino Oy, 72 s. ISBN 951-46-6654-2

LYNCH, K., 1960. The Image of the City. Cambridge: The M.I.T. Press, 194 s. ISBN 0 262 62001 4

NORBERG-SCHULZ, C., 1980. Genius loci – Towards a Phenomenology of Architecture. Lontoo: Academy Editions London, 213 s. SBN 85670 700 7

PALLASMAA, J., 1996. The Eyes of the Skin – Architecture and the Senses. Lontoo: Academy Editions, 56 s. ISBN 1 85490 439 6

PUSA, U., 1986. Plastillinen sommittelu. 7 painos. Helsinki: Otakustantamo, 273 s. ISBN 951-671-080-8

TANIZAKI, J. & SIUKONEN, J., 1997. Varjojen ylistys. Helsinki: Taide, 94 s. 951-608-026-X

THIIS-EVENSEN, T., 1999. Archetypes of urbanism – a method for the esthetic design of cities. Oslo: Skandinavian University Press, 239 s. ISBN 82-00-22677-8

Zevi, B., 1974. Architecture as space. New York: Horizon Press, 310 s. ISBN 0-8180-0025-2

Verkkolähteet:

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KOPPA, 2015. Fenomenologia. [verkkodokumentti]. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset/fenomenologia> [viitattu 30.1.2020].

KOPONEN, H. and VATAJA, R., 2016, Muistisairauden käytösoireiden hoito. [verkkodokumentti]. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. Saatavissa: <https://www.kaypahoito.fi/nix00524> [viitattu 12.2.2020].

fi/nix00524 [viitattu 12.2.2020].

KOTIMAISTEN KIELTEN KESKUS JA KIELIKONE OY, 2018. Kielitoimiston sanakirja. [verkkodokumentti]. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/> [viitattu 31.01.2020].

MRL, 1999. Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999 [verkkodokumentti] Oikeusministeriö, Edita Publishing Oy. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132> [viitattu 11.2.2020].

OUKA, 2017. Oulun karttapalvelu [verkkodokumentti] Oulun kaupunki. Saatavissa: <https://kartta.ouka.fi/> [viitattu 5.5.2020].

SZACKA, L. & PATTEEUW, V., 2019. Critical Regionalism for our time. [verkkodokumentti] The Architectural Review. Saatavissa: <https://www.architectural-review.com/essays/critical-regionalism-for-our-time/10045392.article> [viitattu 19.2.2020].

*“Tämä on kirjallinen arkkitehtuurin
diplomityö paikan hengestä arkkitehtuurissa,
tarkasteltuna suunnittelijan näkökulmasta.*

*Työssä perehdyn paikan hengen
osatekijöihin sekä ympäristön kokemiseen
erityisesti fenomenologisesta näkökulmasta.*

*Perehtymisen pohjalta esittelen oman
menetelmäni paikka-analyysin tekemiselle,
ja sovellan sitä käytäntöön Oulun
Hartaanselänrannan alueella.”*